

การศึกษาคติธรรมทางพระพุทธศาสนาในพิธีกรรมการบูชาปู่เชียงน้อย
ของชาวตำบลบ้านเป้า อำเภอกษัตริย์บุรณ จังหวัดชัยภูมิ
A STUDY OF BUDDHIST MORAL IN WORSHIP 'PU-CHIANG-NOY'
OF BANPOA PEOPLE, KASET SOMBUN DISTRICT,
CHAIYAPHUM PROVINCE

พระวันนี ขนติพโล (ขันตีกุล)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

การศึกษาคติธรรมทางพระพุทธศาสนาในพิธีกรรมการบูชาปู่เชียงน้อย
ของชาวตำบลบ้านเป้า อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ

พระวันนี ขนติพโล (ขันตีกุล)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

A Study of Buddhist Moral in Worship ‘Pu-Chiang-Noy’
of Banpoa People, Kaset Sombun District,
Chaiyaphum Province

Phra Wannee Khantipalo (Khantikul)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาคตินิยมทางพระพุทธศาสนาในพิธีกรรมการบูชาปูเซียงน้อยของชาวตำบลบ้านเป่า อำเภอกะหรดสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(พระราชปริยัติกวี, ศ. ดร.)

กรรมการ

(รศ. ดร.พุทธรักษ์ ปราบนอก)

กรรมการ

(รศ. ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์)

กรรมการ

(พระมหาดาวสยาม วชิรปญโญ, ผศ. ดร.)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

รศ. ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์

ประธานกรรมการ

พระมหาดาวสยาม วชิรปญโญ, ผศ. ดร.

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระวันนี ขนติพโล)

- ชื่อวิทยานิพนธ์** : การศึกษาคติธรรมทางพระพุทธศาสนาในพิธีกรรมการบูชาปู่เซียงน้อย
ของชาวตำบลบ้านเป่า อำเภอกะษัตราสมบุรณ์ จังหวัดชัยภูมิ
- ผู้วิจัย** : พระวันนี ขนติโพโล (ขันตีกุล)
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์**
- : รศ. ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์, ป.ธ. ๗, พธ.บ. (ปรัชญา),
M.A. (Buddhist Studies), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)
- : พระมหาดาวสยาม วชิรปัญญา, ผศ. ดร., ป.ธ. ๖, พธ.บ. (ศาสนา),
M.A. (Sanskrit), Ph.D. (Pali & Theravāda)
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๒

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๒ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและพิธีการบูชาปู่เซียงน้อยของชาวตำบลบ้านเป่า อำเภอกะษัตราสมบุรณ์ จังหวัดชัยภูมิ และ ๒) เพื่อศึกษาวิเคราะห์คติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีการบูชาปู่เซียงน้อยของชาวตำบลบ้านเป่า อำเภอกะษัตราสมบุรณ์ จังหวัดชัยภูมิ รูปแบบวิธีวิจัยเป็นรูปแบบเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากพระไตรปิฎก หนังสือ ตำราวิชาการทางพระพุทธศาสนา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เครื่องมือวิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แล้วนำเสนอผลการวิจัยด้วยการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า ชาวบ้านผู้อาศัยอยู่ในเขตตำบลบ้านเป่ามีความสำนึกในคุณงามความดีเคารพ เลื่อมใสและศรัทธาในปู่เซียงน้อย จึงได้ประกอบพิธีกรรมการบูชาปู่เซียงน้อยเป็นประจำทุกปี ในช่วงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ โดยที่ชาวบ้านจะนำดอกไม้ ธูปเทียน พานบายศรี ไปกราบไหว้สักการะซึ่งมีคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปู่เซียงน้อย ได้แก่ ๑) ความกตัญญูรู้คุณแล้วทำตอบแทนต่อผู้ทำคุณงามความดีมาก่อน ๒) อามิสบูชา การประกอบพิธีกรรมการบูชาปู่เซียงน้อยของชาวบ้านด้วยการนำเครื่องสักการะต่าง ๆ นั้น ถือว่าชาวบ้านได้ปฏิบัติตามหลักการทางพระพุทธศาสนาในเรื่องการบูชาข้อที่ ๑ คืออามิสบูชา ได้แก่ การบูชาสักการะด้วยวัตถุสิ่งของมีดอกไม้ ธูปเทียน ๓) ความมีสามัคคีธรรม เพราะการได้ร่วมประกอบพิธีกรรมการบูชาของชาวบ้านเป็นจำนวนมากในทุกปี เป็นเครื่องแสดงความสมัครสมานรักใคร่กลมเกลียวต่อกัน ๔) บูชนียบุคคล คือ ปู่เซียงน้อยถือว่าเป็นบุคคลที่ควรประกอบพิธีกรรมหรือพิธีกรรมให้เป็นประจำ เพราะการได้ประกอบพิธีกรรมการบูชาด้วยเครื่องสักการะต่าง ๆ ถือได้ว่าเป็นมงคลอย่างยิ่ง ๕) ความเป็นเทพหรือเทวดา คือ ชาวบ้านมีความเชื่อว่าปู่เซียงน้อยมีภาวะประดุจดั่งเทพเทวดาหรือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำชุมชน

Thesis Title : A Study of Buddhist Moral in Worship ‘Pu-Chiang-Noy’ of Banpoa People, Kaset Sombun District, Chaiyaphum Province

Researcher : Phra Wannee Khantipalo (Khantikul)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Assoc. Prof. Dr. Sowit Bamrungphak, Pali VII, B.A. (Philosophy), M.A. (Buddhist Studies), Ph.D. (Buddhist Studies)

: Phramaha Daosayam Vajirapañño, Asst. Prof. Dr., Pali VI, B.A. (Religion), M.A. (Sanskrit), Ph.D. (Pali & Theravāda)

Date of Graduation : March 25, 2019

Abstract

The objectives of this research were: 1) to study the current conditions and ritual of worship ‘Pu-Chiang-Noy (literally, Chiang-Noy grandfather) of people in Banpoa village, Kaset Sombun district, Chaiyaphum province; 2) to analyze the Buddhist dhammas appeared in such ritual. This study employed the qualitative research methodology through its investigation of academic work and research. The data were obtained by using the in-depth interview before being interpreted through the descriptive analysis.

The research results revealed that in Banpoa village, Kaset Sombun district, Chaiyaphum province, people have a sense of thankfulness and faith in Pu-Chiang-Noy; they therefore performed an annual worship ceremony in the 15th day of the 3rd waxing moon. The villagers will bring flowers, incense, candles and rice barns to worship. After careful analysis, five Buddhist morals appear in this worshiping ceremony: 1) gratitude and reward to the good deeds doers; 2) material worship, the villagers have followed the principles of Buddhism by performing the worship with objects, flowers, incense, candles, etc; 3) fellowship, many villagers made their contribution to organizing the worship ceremony every year; this showed their

fellowship; 4) the ancestors, Pu-Chiang-Noy is the person who should be paid respect by performing the ritual regularly because of doing that is considered a very auspiciousness; 5) being a deity (angel), a villagers' belief showed that Pu-Chiang-Noy is like the god, angel, or sacred thing in the community.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความช่วยเหลือจากบุคคลหลายท่าน ทั้งในส่วนที่เป็นอาจารย์ควบคุมวิทยานิพนธ์ อาจารย์ดำเนินการสอบวิทยานิพนธ์ และเพื่อนนิสิตปริญญาโท ซึ่งผู้วิจัยขอระบุนามไว้เพื่อแสดงความขอบคุณ ดังนี้

ขอกราบขอบพระคุณ พระราชปริยัติกวี, ศ. ดร., รศ. ดร. พุทธรักษ์ ปราบนอก คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ รศ. ดร. โสวิทย์ บำรุงภักดิ์ และพระมหาดาวสยาม วชิรปัญญา, ผศ. ดร. อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่คอยให้ความรู้ ชี้แนะแนวทางและให้กำลังใจเป็นอย่างดีแก่ผู้วิจัย โดยเฉพาะ รศ. ดร. โสวิทย์ บำรุงภักดิ์ ที่มีส่วนสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการทำให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้มีเนื้อหาถูกต้องและสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ขอขอบคุณเพื่อนนิสิตพุทธศาสตรมหาบัณฑิตทุกคน ที่คอยให้กำลังใจแนะนำช่วยเหลืออำนวยความสะดวกในการจัดทำวิทยานิพนธ์

ขอขอบพระคุณคณะผู้บริหาร คณาจารย์ และเจ้าหน้าที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่นทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์ช่วยเหลือ

ขอขอบคุณ เจ้าหน้าที่ห้องสมุด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ที่อำนวยความสะดวกในการยืมหนังสือ

คุณงามความดีอันเกิดจากการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ด้วยความทุ่มเททั้งร่างกายและแรงใจอย่างเต็มสติปัญญา เต็มกำลังความสามารถ ผู้วิจัยขอน้อมมุทิตาเป็นเครื่องสักการบูชาคุณพระศรีรัตนตรัย คุณบิดามารดา ตลอดถึงครูอุปัชฌาย์อาจารย์ ท่านผู้มีพระคุณ ผู้มีอุปการคุณทุกท่าน ผู้วิจัยเชื่อมั่นว่า ผลการวิจัยในครั้งนี้จะเป็นประโยชน์แก่สาธารณชนตามสมควรแก่สติปัญญาของผู้ที่ใคร่ในการศึกษาค้นคว้า

พระวันนี ขนติพโล (ขันตีกุล)

๒๕ มีนาคม ๒๕๖๒

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ง
สารบัญ	จ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ช
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ คำถามการวิจัย	๔
๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๗
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘
๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความเชื่อ	๘
๒.๑.๑ ความหมายของความเชื่อ	๙
๒.๑.๒ ที่มาของความเชื่อ	๑๒
๒.๑.๓ ประเภทของความเชื่อ	๑๕
๒.๑.๔ ประโยชน์ของความเชื่อ	๒๘
๒.๒ แนวคิดความเชื่อเรื่องผี	๒๙
๒.๒.๑ บริบทและความหมายของผี	๓๐
๒.๒.๒ ความเชื่อเรื่องผีของชาวอีสาน	๓๑
๒.๒.๓ ความเชื่อเรื่องผีในพระพุทธศาสนาเถรวาท	๓๕
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับพิธีกรรม	๔๑
๒.๓.๑ ความหมายของพิธีกรรม	๔๒
๒.๓.๒ ลักษณะของพิธีกรรม	๔๓
๒.๓.๓ องค์ประกอบของพิธีกรรม	๔๕

๒.๓.๔ ประเภทของพิธีกรรม	๔๗
๒.๔ แนวคิดเรื่องการบูชา	๔๙
๒.๔.๑ ความหมายของการบูชา	๔๙
๒.๔.๒ บ่อเกิดของการบูชา	๕๐
๒.๔.๓ ความสำคัญของการบูชา	๕๗
๒.๔.๔ ประโยชน์ของการบูชา	๕๙
๒.๕ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖๑
๒.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย	๖๕
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๖๖
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๖๖
๓.๒ พื้นที่การวิจัยและประชากร	๖๖
๓.๓ ระยะเวลาการวิจัย	๖๗
๓.๔ เครื่องมือการวิจัย	๖๗
๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๖๘
๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล	๖๙
๓.๗ สรุปกระบวนการวิจัย	๗๐
บทที่ ๔ ผลการวิจัย	๗๑
๔.๑ ประวัติความเป็นมาและบริบทชุมชนตำบลบ้านเป้า	๗๑
๔.๑.๑ รายละเอียดพื้นที่ศึกษา	๗๑
๔.๑.๒ ประวัติปู่เซียงน้อย	๗๗
๔.๒ ผลการศึกษาพิธีกรรมการบูชาปู่เซียงน้อย ของชาวตำบลบ้านเป้า	๗๙
๔.๒.๑ ความรู้เกี่ยวกับปู่เซียงน้อย	๗๙
๔.๒.๒ ความสำคัญของการบูชาปู่เซียงน้อย	๘๑
๔.๒.๓ ความเชื่อเกี่ยวกับการบูชาปู่เซียงน้อย	๘๓
๔.๒.๔ ขั้นตอนการบูชาปู่เซียงน้อย	๘๔
๔.๒.๕ พิธีกรรมการบูชาปู่เซียงน้อย	๘๕
๔.๒.๖ ผลที่ได้จากพิธีกรรมการบูชาปู่เซียงน้อย	๘๗
๔.๒.๗ แนวโน้มของพิธีกรรมการบูชาปู่เซียงน้อย	๘๘
๔.๓ ผลการศึกษาคติธรรมในพิธีกรรมการบูชาปู่เซียงน้อยของชาวตำบลบ้านเป้า	๘๙
๔.๓.๑ ความกตัญญูทวดเที	๘๙

	ช
๔.๓.๒ อามีสบูชา	๙๑
๔.๓.๓ สามัคคีธรรม	๙๒
๔.๓ องค์ความรู้จากการวิจัย	๙๗
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๙๙
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๙๙
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๑๐๐
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๐๒
บรรณานุกรม	๑๐๔
ภาคผนวก	๑๑๒
ภาคผนวก ก หนังสือขอความร่วมมือเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาวิจัย	๑๑๓
ภาคผนวก ข ภาพสัมภาษณ์ และภาพพิธีกรรมบูชาปู่เขียงน้อยของชาวบ้านเป่า จังหวัดชัยภูมิ	๑๑๘
ประวัติผู้วิจัย	๑๒๒

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อแทนชื่อคัมภีร์ตามที่ปรากฏในสารนิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยอ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และพระไตรปิฎกและอรรถกถาแปลฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย

ก. รูปแบบการอ้างอิงพระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และอรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จะขึ้นต้นด้วยอักษรย่อชื่อคัมภีร์แล้วตามด้วยเล่ม/ข้อ/หน้า ตัวอย่างเช่น อง.ติก. (ไทย) ๒๐/๔๐/๒๐๓. หมายถึง อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๐ ข้อที่ ๔๐ หน้าที่ ๒๐๓ ดังนี้

ก. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

		พระวินัยปิฎก		
คำย่อ		ชื่อคัมภีร์		ภาษา
วิ.ม. (ไทย)	= วินัยปิฎก	มหาวรรค		(ภาษาไทย)
วิ.จ. (ไทย)	= วินัยปิฎก	จุฬวรรค		(ภาษาไทย)
		พระสุตตันตปิฎก		
คำย่อ		ชื่อคัมภีร์		ภาษา
ที.ปา. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปิ่นฉาสก์	(ภาษาไทย)
ส.ส. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ส.นิ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	นิทานวรรค	(ภาษาไทย)
อง.ติก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.นวก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	นวกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ขุ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ขุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)
ขุ.วิ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	วิมานวัตถุ	(ภาษาไทย)
ขุ.เปต. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เปตวัตถุ	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
อภิ.ปุ. (ไทย)	= อภิธรรมปิฎก ปุคคลบัญญัติ	(ภาษาไทย)

ข. รูปแบบการอ้างอิงพระไตรปิฎกและอรรถกถาแปลฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัยจะขึ้นต้นด้วยอักษรย่อคัมภีร์แล้วตามด้วยเล่ม/หน้า ตัวอย่างเช่น ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๑/๑๒ หมายถึง ขุททกนิกายธรรมบทอรรถกถา พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปลเล่มที่ ๔๑ หน้า ๑๒ ดังนี้

ข. คำย่อชื่อคัมภีร์อรรถกถา

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
สํ.ส.อ. (บาลี)	= สํยุตตนิกาย สารตถุปปกาสิณี สคาถาคคอกุฏกถาปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.จตุกก.อ. (บาลี)	= องคตตรนิกาย มโนรณปุรณี จตุกกนิปาตอกุฏกถาปาติ	(ภาษาบาลี)
ขุ.ขุ.อ. (ไทย)	= ขุททกนิกาย ปรมัตถโชติกา ขุททกปาฐอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.เปต.อ. (ไทย)	= ขุททกนิกาย ปรมัตถโชตกา เปตวัตถุอรรถกถา	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์ทุกคนที่เกิดมานั้นล้วนต่างก็มีคติความเชื่อและความศรัทธาในอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ถึงแม้ว่าจะยังไม่รู้ว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นคืออะไร แต่ทุกคนเชื่อว่าสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่มีความสามารถให้คุณและให้โทษแก่มนุษย์ทุกคนได้ มนุษย์มีคติความเชื่อและความศรัทธา ตามหลักของแต่ละศาสนาสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ ตามเผ่าพันธุ์ที่สืบเชื้อสายกันมา และมักจะเชื่อว่าสิ่งที่ตนเองศรัทธานั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้อง จากความเชื่อและความศรัทธาเหล่านั้น เป็นเหตุให้มนุษย์ตกหลุมพรางสู่ความมืดมน โง่เขลาและงมงาย จนกระทั่งสติปัญญาที่มีอยู่นั้น ไม่สามารถที่จะใช้พิจารณาเพื่อให้เกิดความถูกต้อง ตามความเป็นจริง ซึ่งต่างจากพระพุทธเจ้า ที่ทรงสอนให้มนุษย์ใช้ศรัทธาประกอบด้วยปัญญา เป็นเครื่องกำกับในเรื่องความเชื่อ โดยยึดหลักกาลามสูตร ดังปรากฏในเกสปุตติสูตรว่า อย่าปลงใจเชื่อด้วยการฟังตามกันมา อย่าปลงใจเชื่อด้วยการถือสืบ ๆ กันมา อย่าปลงใจเชื่อด้วยการเล่าลือ อย่าปลงใจเชื่อด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์ อย่าปลงใจเชื่อเพราะตรรกะ (การคิดเอาเอง) อย่าปลงใจเชื่อเพราะการอนุমান อย่าปลงใจเชื่อด้วยการคิดตรงตามแนวเหตุผล อย่าปลงใจเชื่อเพราะเข้าได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว อย่าปลงใจเชื่อเพราะมองเห็นรูปลักษณะน่าจะเป็นไปได้ อย่าปลงใจเชื่อเพราะนับถือว่าท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงเริ่มการสอน โดยไม่ใช้การยัดเหยียดให้เชื่อ ยัดเหยียดให้นับถือ แต่เป็นทรงสอนให้เห็นข้อเท็จจริง และรู้ประจักษ์พิจารณาด้วยปัญญาของตนเอง ไม่มีการชักจูงแต่อย่างใด เพียงแต่แนะแนวทางให้นำไปสู่การประพจน์ในทางที่ถูกต้อง

แนวทาง แบบอย่างแนวคิดก็เป็นส่วนหนึ่งที่ปรากฏในวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์จนเกิดเป็นคติความเชื่อ ส่วนสาเหตุของความเชื่อนั้นล้วนเกิดจากความไม่รู้และความไม่รู้ก็ทำให้เกิดความจึงทำให้เกิดความพยายามในการแสวงหาคำตอบของความไม่รู้นั้นการตัดจะสนใจเชื่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

นั้น อาจตัดสินใจเอาเองว่าสิ่งนั้นมีเหตุผลหรืออาจไม่มีเหตุผลเลยก็ได้ดังเช่นที่ ภิญญ โฉน จิตต์ธรรม ได้ให้ความเห็นไว้ว่า “ความกลัวและความไม่รู้เป็นเหตุให้เกิดความเชื่อ และความเชื่อก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดศาสนาในสังคมมนุษย์สมัยโบราณ อย่างไรก็ตามแม้ปัจจุบันนี้วิทยาศาสตร์จะเจริญก้าวหน้าไปมาก มนุษย์ก็ยังมีพฤติกรรมแสดงออกทางความเชื่อกันอยู่ในชีวิตประจำวัน”^๒ ในทางพระพุทธศาสนา เมื่อก้าวถึงศรัทธาแล้วต้องมีปัญญากำกับอยู่ในหลักธรรมนั้นเสมอ ทั้งนี้ ก็เพราะว่าเมื่อมีความเชื่ออย่างเดียวโดยไม่มีปัญญา ก็จะเป็นความเชื่อที่งมงาย (Blind Faith) ปราศจากเหตุผล (Cause and Effect) และการพิสูจน์ เพราะฉะนั้น ความเชื่อจึงเป็นลักษณะความรู้แบบหยาบ ๆ โดยไม่ผ่านการเจียรไนทางความคิด หรือไม่ผ่านการไตร่ตรอง ด้วยโยนิโสมนสิการ พระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนเรื่องศรัทธาไว้ที่ไหนก็จะมีปัญญามาพร้อมด้วย ทั้งนี้ก็เพื่อป้องกันไม่ให้ผู้เชื่อเกิดความงมงาย ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่าเป็น “อวิชชา” เมื่อได้พบเหตุการณ์ทางธรรมชาติ เช่น ฟ้าผ่าคนตาย แผ่นดินถล่ม ก็เกิดความคิดว่า จะต้องมีส่วนหนึ่งสิ่งใดอยู่เบื้องหลังมาบังคับให้เป็นอย่างนี้ จึงพากันสร้างผีวิญญาณ เทพารักษ์ขึ้น เป็นการสมมติว่าเทพเจ้าหรือผีจะมีรูปร่างเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ตามจินตนาการของตน และทำพิธีกรรมต่าง ๆ บูชาสักการะ เช่น สรวง เพื่อให้สิ่งที่ตนคิดว่ามีอยู่นั้นผ่อนคลายความรุนแรง และมีเมตตากรุณาไม่ทำร้ายและบันดาลความสุขมาให้ เมื่อแรกเป็นชนบทรอบคอบ ภายหลังเกิดเป็นวัฒนธรรมขึ้นโดยเฉพาะวัฒนธรรมทางศาสนาคือแนวปฏิบัติการประพฤติตนตามศาสนา เกิดคัมภีร์ที่สำคัญขึ้นในศาสนาต่าง ๆ สำหรับทางพระพุทธศาสนา เกิดพระธรรมคำสอนที่จำแนกบุญบาป ว่าคนทำดีมีบุญย่อมจะประสบผลเป็นความสุขสมบูรณ์ได้เกิดในสวรรค์ และจะหมดกิเลสค้นหาเข้าสู่พระนิพพาน คนทำชั่วคือบาป จะได้รับความทุกข์ทรมาน ตกนรกไม่มีวันจบสิ้น คนที่เชื่อในคำสอนก็ประพฤติปฏิบัติตามด้วยความหวังให้พบกับความสุขในชีวิตของตน^๓ จนเกิดเป็นคตินิยมที่ยึดถือเป็นแนวทางในการดำเนินวิถีชีวิต

คตินิยมเป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับหลักในการดำเนินชีวิตส่วนใหญ่เป็นเรื่องของจิตใจและได้มาจากศาสนา คนไทยส่วนใหญ่ล้วนนับถือพระพุทธศาสนา คตินิยมสำหรับดำเนินชีวิตจึงได้มาจากพระพุทธศาสนาเป็นส่วนมากสามารถก่อให้เกิดการผลักดัน การผลิต การสร้าง การปรับปรุงและการเปลี่ยนแปลงทั้งหลายในการดำเนินชีวิต มีผลให้การดำเนินชีวิตก้าวไปสู่ความอยู่ดีกินดี หรือวัฒนธรรมทางวัตถุ ก็มีเค้าโครงตามคติในหลักพระพุทธศาสนา การขจัดขัดเกลาในส่วนที่เห็นว่าไม่ดีซึ่งมีการดอง

^๒ ภิญญ โฉน จิตต์ธรรม, **ความเชื่อ**, (สงขลา: โรงพิมพ์มณฑลการพิมพ์, ๒๕๒๒), หน้า ๒.

^๓ มณี พยอมยงค์, **ความเชื่อของคนไทย วัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติความเชื่อ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๖๙-๗๐.

อยู่ในสันดานของตนให้หมดใจไปจากจิตใจ การสร้างความเจริญความงอกงามทางจิตใจให้เกิดขึ้นเพื่อ
 ให้มีความคิดเห็นความรู้สึกและความประพฤติปฏิบัติตนไปในทางที่ถูกต้องดีงามอันเป็นวัฒนธรรมทาง
 จิตใจก็ยึดหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นคติหรือเราเรียกว่า “คติธรรม” การศึกษาคติธรรมจากพระ
 พุทธศาสนา จึงเป็นทั้งการศึกษาครองชีวิตและเรียนรู้ทางการปฏิบัติ

แม้ประเทศไทยจะเป็นประเทศที่ประชากรส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนา แต่ก็ยังเป็นพุทธ
 ศาสนาแบบชาวบ้าน (Popular Buddhism) นั่นคือ คนไทยยังมีความเชื่อเรื่องจิตวิญญาณอย่างไม่
 เสื่อมคลายโดยเฉพาะสังคมชนบท คติความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ ระบบความเชื่อทางไสยศาสตร์
 หรือการนับถือวิญญาณ ยังผสมกลมกลืนอยู่ในระบบความเชื่อของสังคมไทย สิ่งที่มาพร้อมกับความ
 เชื่อดังกล่าว คือ การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ การบนบานศาลกล่าว การแก้บน การทรงเจ้าเข้าผี เป็น
 ต้น เพื่อให้ตนเองได้ประสบความสำเร็จและพ้นจากทุกข์ภัยทั้งปวง ความเชื่อในเรื่องดังกล่าว จึงเป็นสื่อ
 อย่างอีกหนึ่งที่เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์เข้าด้วยกัน มนุษย์กับสิ่งที่มองไม่เห็นตัว
 และมนุษย์กับธรรมชาติ เพราะทำให้เกิดกลุ่มหรือชุมชนต่าง ๆ ทำให้มนุษย์มีความเชื่อในการเวียน
 วายตายเกิดตามหลักของพระพุทธศาสนา ความเชื่อเป็นความรู้สึกยึดมั่น ถือนั่นศรัทธาของมนุษย์ใน
 สิ่งต่าง ๆ ที่จะบันดาลอะไรให้เราก็ได้ หากกระทำและปฏิบัติต่อความเชื่อในทางที่ถูกที่ควรแล้ว
 ความสุขก็จะเกิดตามมา หากละเลยความทุกข์ร้อนก็อาจจะเกิดขึ้นได้ ด้วยเหตุนี้ ความเชื่อจะบันดาล
 ทุกข์ สุข ให้เกิดขึ้นได้ เช่น การบวงสรวงบูชา หรือการกระทำใด ๆ ที่ทำให้อำนาจเร้นลับที่แฝงอยู่ใน
 แต่ละความเชื่อเกิดความพึงพอใจ ดังนั้นความเชื่อที่มนุษย์ปฏิบัติเช่นนี้ เป็นความเชื่อที่เหนือธรรมชาติ
 เช่น เทวดา ภูติผี วิญญาณ เป็นต้น

ปู่เชียงน้อย เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ได้รับความเคารพนับถือมากในพื้นที่แถบจังหวัดชัยภูมิ
 โดยเฉพาะในเขตอำเภอหนองบัวแดง อำเภอเกษตรสมบูรณ์ และอำเภอเมือง นอกจากบริเวณผาเก็ง
 แล้ว ความเชื่อในเรื่องปู่เชียงน้อย ยังปรากฏให้เห็นในอีกหลายพื้นที่ของจังหวัดชัยภูมิ จะพบว่ามีศาล
 ปู่ด้วง- ย่าตี อีกหลายแห่งในจังหวัดชัยภูมิ เช่น ที่มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ (ภูสระหงส์ อำเภอเมือง)
 ภายในวัดพระธาตุเกศแก้วจุฬามณี บ้านหนองแวง ตำบลซับสีทอง อำเภอเมือง ที่บ้านฝักคำแพรว
 ตำบลซับสีทอง อำเภอเมือง และที่ตำบลช่องสามหมอ อำเภอเกษตรสมบูรณ์ เป็นต้น ในหลายท้องถิ่น
 ยังมีการจัดงานประจำปีไหว้ปู่เชียงน้อย สืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน เช่น ชาวบ้านที่บ้านฝักคำแพรว จะจัด
 งานบูชาปู่ด้วงแม่ย่าตี เป็นประจำทุกปีในช่วงวันขึ้น ๑-๓ ค่ำ เดือน ๓ โดยชาวบ้านจะนำเครื่อง

สักการะ ดอกไม้ ธูปเทียน พานบายศรี ไปกราบไหว้บูชาปู่ด้วงแม่ย่าดี บรรยากาศในงานมีรำแคนและมีแม่หมอนำกล่าวคำ ไหว้บูชา ทำหน้าที่เป็นตัวแทนขอพรให้ลูกหลานอยู่เย็นเป็นสุขไม่เจ็บไข้ได้ป่วย^๔

ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาพิธีกรรมการบูชาปู่เชียงน้อย และคติธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปู่เชียงน้อย ของชาวตำบลบ้านเป่า อำเภอกะซันบุรีรัมย์ จังหวัดชัยภูมิ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจด้วยโยนิโสมนสิการโดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องคุณค่าของคติธรรมที่ปรากฏนั้น มีลักษณะเป็นอย่างไร ผลที่ได้จากการวิจัยจะเป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับคติธรรมความเชื่อต่อปู่เชียงน้อย ที่เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายในการอนุรักษ์ ส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น และเป็นแนวทางในการวิจัยในครั้งต่อไป

๑.๒ คำถามการวิจัย

๑.๒.๑ พิธีกรรมการบูชาปู่เชียงน้อยของชาวบ้านตำบลบ้านเป่า อำเภอกะซันบุรีรัมย์ จังหวัดชัยภูมิ เป็นอย่างไร

๑.๒.๒ คติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปู่เชียงน้อยของชาวบ้านตำบลบ้านเป่า อำเภอกะซันบุรีรัมย์ จังหวัดชัยภูมิ เป็นอย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๓.๑ เพื่อศึกษาพิธีกรรมการบูชาปู่เชียงน้อย ของชาวบ้านตำบลบ้านเป่า อำเภอกะซันบุรีรัมย์ จังหวัดชัยภูมิ

๑.๓.๒ เพื่อศึกษาคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปู่เชียงน้อยของชาวบ้านตำบลบ้านเป่า อำเภอกะซันบุรีรัมย์ จังหวัดชัยภูมิ

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาข้อมูลจากงานเอกสาร อีกทั้งข้อเขียนและบทความที่เผยแพร่ตามวารสาร, นิตยสารและสิ่งตีพิมพ์อื่น ๆ โดยมุ่งศึกษาเนื้อหาสาระเฉพาะประเด็น การทำความเข้าใจเกี่ยวกับคติธรรมทางพระพุทธศาสนาและพิธีกรรมการบูชาปู่เชียงน้อย ของชาวบ้านตำบลบ้านเป่าอำเภอกะซันบุรีรัมย์ จังหวัดชัยภูมิ มีรายละเอียดดังนี้

^๔ เกสรบัว อุบลสรรค์, “ศาลปู่เชียงน้อย แห่งวัดผาเกิ้ง”, วารสารเมืองโบราณ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.muangboranjournall.com> [๑๐ มกราคม ๒๕๖๑].

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยได้กำหนดเนื้อหาของการวิจัยเรื่อง “การศึกษาคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปู่เชียงน้อย ของชาวตำบลบ้านเป่า อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ” ประกอบด้วย แนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

๑) การวิจัยภาคเอกสาร เป็นการวิจัยโดยศึกษาค้นคว้า รวบรวมข้อมูล จากเอกสารหลักฐาน หนังสือ ตำรา วิทยานิพนธ์ งานวิจัย ทั้งภาษาไทยและอังกฤษทางวิชาการของผู้ทรงคุณวุฒิทางพระพุทธศาสนา พระไตรปิฎก/อรรถกถา และข้อเขียนทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง นิตยสาร วารสาร สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ รวมทั้งสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องพิธีกรรม ความเชื่อ คติธรรม

๒) การวิจัยภาคสนามเป็นขั้นตอนหลังจากการศึกษาทางเอกสารแล้วโดยกระทำดังนี้

ก. การใช้เทคนิคด้านการเข้ามีส่วนร่วม และสังเกตการณ์ (Participant- Observation) เข้าร่วมสังเกตในพิธีกรรมที่มีการทรงร่างของปู่เชียงน้อย

ข. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยการกำหนดประเด็นคำถามเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ใช้ลักษณะคำถามแบบปลายเปิด ไม่มีการกำหนดหรือเรียงลำดับหัวข้อคำถาม แต่เป็นการสนทนาแบบธรรมชาติ และไม่สร้างความอึดอัดแก่ผู้ถูกซักถาม สำหรับการสัมภาษณ์สามารถสรุปได้ ๒ แบบ คือ

๑) การสัมภาษณ์แบบเปิดกว้างไม่จำกัดคำตอบ เพื่อให้ผู้ถูกสัมภาษณ์มีความเป็นอิสระที่จะเล่าเรื่องต่าง ๆ ของตนเองครบครันและความเชื่อที่มีต่อปู่เชียงน้อย ผู้วิจัยจะใช้แนวคำถามนี้สำหรับกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งจะถามในเรื่องความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ อุปสรรคและปัญหาที่ได้รับ การสงเคราะห์ ประสพการณ์ทางตรงและทางอ้อมที่ได้รับจากปู่เชียงน้อย เป็นต้น รวมไปถึงผู้วิจัยใช้การสังเกตพฤติกรรมของผู้ถูกสัมภาษณ์ควบคู่ไปด้วยทุกครั้ง

๒) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกหรือการสัมภาษณ์แบบมีจุดสนใจโดยเฉพาะซึ่งเป็นการสัมภาษณ์เจาะจงในเรื่องที่เป็นจุดสนใจของผู้วิจัย ส่วนใหญ่เป็นเรื่องความคติความเชื่อที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากปู่ย่าตายาย คติความเชื่อ ความศรัทธาที่มีต่อปู่เชียงน้อย ผลที่ได้รับจากคติความเชื่อ เป็นต้น

๓) การใช้เครื่องมือสำหรับการวิจัยคืออุปกรณ์ต่าง ๆ เช่น เครื่องบันทึกเสียง, กล้องถ่ายรูป, การจดบันทึกสมุดย่อย (Field note), การจดในสมุดหลัก (Camp note) วิธีการจดบันทึกโดยละเอียดภายหลังที่ได้จากการสนทนา การสัมภาษณ์ การบันทึก การสังเกต เพื่อป้องกันการลืม การตั้งสมมติฐานชั่วคราวจากการวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม ช่วยให้สามารถเรียบเรียงความคิดในการวางแผนงานต่อไป นอกจากนี้ยังช่วยให้สรุปข้อมูลได้เป็นระยะ ๆ อีกด้วย

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ในการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดเขตพื้นที่ คือ ตำบลบ้านเป่า อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกประชากรกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูล ได้แก่

กลุ่มที่ ๑ ผู้นำท้องถิ่น	จำนวน	๑๑	คน
กลุ่มที่ ๒ ชาวบ้านตำบลบ้านเป่า	จำนวน	๗	คน
กลุ่มที่ ๓ ร่างทรงปู่เชียงน้อย	จำนวน	๓	คน
กลุ่มที่ ๔ ประชาชนชาวบ้าน	จำนวน	๓	คน
รวมทั้งสิ้น	จำนวน	๒๕	คน

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ระยะเวลาในการศึกษาวิจัยระหว่างเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๑ ถึง เดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๖๒

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

คติธรรมทางพระพุทธศาสนา หมายถึง หลักธรรมที่ปรากฏหรือแฝงอยู่ในพิธีกรรมการบูชาปู่เชียงน้อย ซึ่งได้แก่ ความกตัญญู อามิสบูชา ความสามัคคี ปุชนียบบุคคล และความเป็นเทพหรือเทวดา

พิธีกรรม หมายถึง กระบวนการหรือขั้นตอนและแบบแผนการบูชาปู่เชียงน้อย ที่เล่าหรือประพาดสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคนในรูปแบบต่าง ๆ ของชาวตำบลบ้านเป่า อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ

การบูชา หมายถึง การยอมรับ การแสดงความเคารพ การกราบไหว้ การยกย่องนับถือต่อปู่เชียงน้อย ของชาวตำบลบ้านเป่า อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ

ปู่เชียงน้อย หมายถึง ดวงวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ ที่สถิตอยู่ที่ศาลบนเนินเขาเตี้ย ๆ แห่งเขาภูแลนคา ที่ได้รับความเคารพนับถือมากในพื้นที่แถบจังหวัดชัยภูมิ

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ ได้ทราบถึงพิธีกรรมการบูชาปู่เซียงน้อย ของชาวตำบลบ้านเป่า อำเภอกะษัตราสมบูรณ จังหวัดชัยภูมิ

๑.๖.๒ ได้ทราบถึงคติธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปู่เซียงน้อย ของชาวตำบลบ้านเป่า อำเภอกะษัตราสมบูรณ จังหวัดชัยภูมิ

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปู่เชียงน้อย ของชาวตำบลบ้านเป่า อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ บทนี้เป็นการนำเสนอในเรื่องเกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง “การศึกษาคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปู่เชียงน้อย ของชาวตำบลบ้านเป่า อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ” โดยทำการศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสามารถกำหนดเป็นประเด็นและแยกเป็นเนื้อหาได้ดังนี้

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความเชื่อ

๒.๒ แนวคิดเรื่องผี

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับพิธีกรรม

๒.๔ แนวคิดเรื่องการบูชา

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความเชื่อ

ความเชื่อเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ และถือว่าเป็นวัฒนธรรมของมนุษย์อย่างหนึ่ง การดำรงชีวิตของมนุษย์ในสมัยโบราณที่มีความเจริญทางด้านวิชาการน้อย ความเชื่อจึงเกิดจากการเกิดขึ้นและการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติที่มนุษย์เชื่อว่าเป็นการบันดาลให้เกิดขึ้นจากอำนาจของพระเจ้า เทวดา หรือภูตผีปีศาจ ดังนั้นเมื่อเกิดปรากฏการณ์ต่าง ๆ ขึ้น เช่น ฝนตก ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด อุทกภัย และวาทภัย ต่าง ๆ ขึ้น ล้วนเป็นสิ่งที่มียุทธิตพลต่อชีวิตหรือความเป็นอยู่ของมนุษย์ ซึ่งยากที่จะป้องกันหรือแก้ไขได้ด้วยตัวเอง บางอย่างเป็นเหตุการณ์ที่อำนาจประโยชน์ แต่บางเหตุการณ์ก็เป็นอันตรายต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของมนุษย์ มนุษย์จึงพยายามที่จะคิดหาวิธีการที่จะก่อให้เกิดผลในทางที่ดี และเกิดความสุขให้กับตนเอง เพื่อกระทำต่อสิ่งที่มีอำนาจ

เหนือธรรมชาติเหล่านั้น ทำให้เกิดเป็นแนวทางปฏิบัติที่เป็นพิธีกรรม หรือศาสนาเกิดขึ้น นักวิจัยได้ทำการศึกษา ดังนี้

๒.๑.๑ ความหมายของความเชื่อ

คำว่า “ความเชื่อ” มีความหมายอยู่หลายความหมาย นักวิชาการและผู้รู้ได้ให้ความหมาย ของความเชื่อไว้ในแง่มุมต่างๆ ดังนี้

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ได้ให้ความหมายของความเชื่อไว้ว่า ความเชื่อ คือ ความรู้สึกที่คล้อยตาม หรือเห็นด้วย หรือเห็นเป็นจริงเช่นนั้นด้วยความเชื่อของมนุษย์ส่วนมากเกิด จากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เมื่อสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นมีผลต่อวิถีชีวิตมนุษย์ทั้งให้ คุณประโยชน์และให้โทษ แล้วมนุษย์ไม่สามารถค้นหาสาเหตุมาอธิบายได้หรือไม่สามารถค้นพบ คำตอบในสิ่งที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติ ทำให้เกิดความหวาดกลัวธรรมชาติพยายามสร้างจินตนาการเพื่อ จะได้นำมาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ด้วยพฤติกรรมต่างๆ ขึ้นอยู่กับความเชื่ออื่นๆ โดยความเชื่อ เหล่านั้นได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษถึงรุ่นลูกหลาน^๑

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายไว้ว่า คำว่า เชื่อ หมายถึง เห็นตามด้วยมั่นใจไว้ใจ^๒ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงให้ความหมายของสัทธาไว้ว่า “ความเชื่อ” และทรงให้ความหมายของคำว่า “สัทธาสัมปทา” หมายถึง ถึงพร้อมด้วยศรัทธาคือเชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ เช่น เชื่อว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นต้น^๓ พระธรรมปิฎก (ประยูรค์ ปยุตโต) ได้ให้ความหมายของคำว่า “ความเชื่อ” ในพุทธศาสนาที่ตรงกับภาษาบาลีว่า “สัทธา” และตรงกับภาษาสันสกฤตว่า “ศรัทธา” ไว้ว่า เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล ความมั่นใจในความจริง ความดี สิ่งดีงาม และในการทำความดี ซึ่งประกอบด้วย ๔ อย่างคือ ๑.กัมมสัทธา (เชื่อกรรม) ๒. วิปากสัทธา

^๑ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, **พิธีกรรมและประเพณี**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุม สหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๕.

^๒ ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๕๖), หน้า ๓๗๒.

^๓ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **นวโกวาท**, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราช วิทยาลัย, ๒๕๑๙), หน้า ๔๕.

(เชื่อผลของกรรม) ๓. กัมมัสะกตาสัทธา (เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน) ๔. ตถาคตโพธิสัทธา (เชื่อปัญญาตรัสรู้ของตถาคต)^๔

พระมหาประคัตติ อคคปญโญ (ซังแสง) ได้กล่าวว่า คำว่า ความเชื่อ ในภาษาบาลีคือ ศรัทธา ภาษาสันสกฤตในอักษรไทยคือศรัทธา ชาวไทยจึงใช้ภาษาผสมผสานกันไปส่วน ความหมายก็เป็นที่เข้าใจกันเมื่อกล่าวถึงความเชื่อ ก็ต้องกล่าวถึงลัทธิความเชื่อด้วยตัวเอง คือศาสนาทุกๆศาสนา ล้วนเกิดจากศรัทธาความเชื่อด้วยกันทั้งนั้นศรัทธาคือความเชื่อเป็นจุดเริ่มต้นของศาสนาน้อยใหญ่ทั้งปวง ศรัทธานั้นมี ๒ อย่างศรัทธาที่เป็นญาณสัมปยุต คือความเชื่อที่ประกอบด้วยปัญญา รู้เหตุ รู้ผล และศรัทธาที่เป็นญาณ วิปยุต ได้แก่ความเชื่อ อันเกิดจากความไม่รู้เหตุผลศาสนาน้อยใหญ่ทั้งปวงเกิดจากศรัทธา ๒ ประการดังกล่าวศรัทธาประเภทใดประกอบด้วยอวิชาเป็นญาณวิปยุต ศาสนาที่เกิดขึ้นก็ตั้งอยู่ได้ไม่นานเพราะไม่มีเหตุผลตามธรรมชาติ ส่วนศาสนาที่เกิดขึ้นและตั้งอยู่ได้นานเกิดจากศรัทธาอันสัมปยุตด้วยปัญญา^๕

ดลมนรจ บากา ได้ให้ทรรศนะเกี่ยวกับ ความเชื่อทางศาสนาของชาวพุทธว่าความเชื่อทางศาสนาเป็นฐานเบื้องต้นแรกของการปฏิบัติธรรม พุทธศาสนาไม่ต้องการความเชื่อประเภทมงาย เพราะความเชื่อที่มงายทำให้คนหลงผิดและเดินทางผิด ความเชื่อที่ถูกต้องควรตั้งอยู่บนฐานของปัญญา ผู้เชื่อต้องมีเหตุผลที่เป็นแนวคิดของตนเอง ให้นึกคิดให้เห็นชัดแล้วจึงเชื่อ^๖

นันทนา ขุนภักดี ได้ศึกษาความเชื่อของคนไทยในอดีตและกล่าวสรุปไว้ว่า ความเชื่อหมายถึง สภาพที่บุคคลให้ความมั่นใจ เห็นคล้อยตามและพร้อมที่จะปฏิบัติตามสิ่งหนึ่งสิ่งใดแล้วนำไปถ่ายทอดให้บุคคลอื่นได้ทราบ เพื่อต้องการให้เกิดความมั่นใจเห็นคล้อยตามและปฏิบัติตามด้วย โดยไม่ คำนึงว่าความเชื่อนั้น ๆ จะมีเหตุผลที่สามารถพิสูจน์ได้หรือไม่ก็ตามและ ชี้ให้เห็นว่าความเชื่อ

^๔ พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๓๒๓.

^๕ พระมหาประคัตติ อคคปญโญ (ซังแสง), “ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์กับกฎแห่งกรรมของชาวพุทธไทยในปัจจุบัน”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๙.

^๖ ดลมนรจ บากา, “การศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบความเชื่อทางศาสนาและผลกระทบต่อระบบ สังคม เศรษฐกิจ และแนวทางการดำเนินชีวิตของชาวพุทธและชาวมุสลิมในชนบท: ศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอสุโขทัย จังหวัดนครราชสีมา”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๓), หน้า ๗.

ของคนมี มูลเหตุมาจากความไม่รู้ เพราะความไม่รู้ทำให้เกิดความกลัว เมื่อมีความกลัวแล้วจึงคิดสร้าง ความเชื่อ ขึ้นมาเพื่อให้เป็นที่พึ่งทางใจ^๗ ธวัช ปุณโณทก ให้ความหมายไว้ว่า ความเชื่อ คือ การ ยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อ มนุษย์ แม้ว่า พลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านี้ไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ใน สังคมหนึ่งยอมรับ และให้ความ เคารพยำเกรง^๘ ทศนีย์ ทานตวณิช กล่าวว่า ความเชื่อ คือการยอมรับ นับถือว่าเป็นความจริง หรือมีอยู่จริง การยอมรับหรือการยึดมั่นนี้อาจมีหลักฐานเพียงพอที่จะพิสูจน์ ได้ หรืออาจไม่มี หลักฐานที่จะพิสูจน์สิ่งนั้นให้เห็นจริงได้^๙ ชลอ บุญช่วย กล่าวว่า ความเชื่อหมายถึง การยอมรับที่แสดงถึงความจงรักภักดีความศรัทธา และการยอมรับในอำนาจลับอื่น ๆ^{๑๐} มานิต มานิตเจริญ ได้ให้ความหมายคำว่าความเชื่อ (Believe) หมายถึงเห็นด้วยมั่นใจ ไว้วางใจและนับถือ^{๑๑} สม ปราชัญญ์ อัมมะพันธ์ กล่าวว่า ความเชื่อ คือระดับสภาพจิตใจของบุคคลที่มอบความ ไว้วางใจ ความ เชื่อใจ หรือความเชื่อมั่นต่อบุคคล หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง^{๑๒} สถาพร ศรีสังข์ ให้ความหมายของความเชื่อ ไว้ว่า ความเชื่อ หมายถึงการยอมรับ ข้อเสนออย่างใดอย่างหนึ่งว่าเป็นความจริง การยอมรับนี้อาจ เกิดจากสติปัญญา เหตุผลหรือศรัทธา โดยไม่ต้องมีเหตุผลใด ๆ รองรับก็ได้^{๑๓}

^๗ นันทนา ขุนภักดี, การวิเคราะห์ความเชื่อของชาวไทยในสวัสดิรักษา, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๐), หน้า ๕.

^๘ ธวัช ปุณโณทก, ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในสังคมอีสาน ในวัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติความเชื่อ, พิมพ์ครั้งที่ ๓. (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๓๕๐.

^๙ ทศนีย์ ทานตวณิช คติชาวบ้าน, (ชลบุรี: ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน, ๒๕๒๓), หน้า ๔.

^{๑๐} ชลอ บุญช่วย, “ความเชื่อที่ปรากฏในพิธีกรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนอำเภอเมือง จังหวัดสงขลา”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, ๒๕๓๐), หน้า ๑๗.

^{๑๑} มานิต มานิตเจริญ, พจนานุกรมใหม่-ทันสมัยสุด, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การพิมพ์พระนคร, ๒๕๑๔), หน้า ๔๕๓.

^{๑๒} สมปราชัญญ์ อัมมะพันธ์, ประเพณีและพิธีกรรมในวรรณคดีไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๑ (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๖), หน้า ๗.

^{๑๓} สถาพร ศรีสังข์, “การประสมประสานทางสังคม-วัฒนธรรมไทยพุทธ และไทยมุสลิมที่ปรากฏใน การเล่นล้อแห่งของอำเภอกันตัง จังหวัดตรัง”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒสงขลา, ๒๕๓๓), หน้า ๑๖.

เพราะฉะนั้น จึงสรุปได้ว่า ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับนับถือ อาจตั้งอยู่บนพื้นฐานของการยอมรับศรัทธาโดยปราศจากเหตุผลหรือต้องพิสูจน์ใด ๆ และเชื่อมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความคิด มีเหตุผลที่สามารถพิสูจน์ได้ ที่เป็นทั้งแนวทางในการตัดสินใจเชื่อ ปฏิบัติ ละเว้นการปฏิบัติสิ่งใด ๆ โดยมีอิทธิพลเหนือจิตใจและมีการปฏิบัติสืบทอดกันมาจนเป็นวัฒนธรรม ความเชื่อ คือ การยอมรับว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นความจริงหรือเป็นสิ่งที่เราไว้วางใจ ความจริงหรือความไว้วางใจที่เป็นรูปของความเชื่อนั้น ไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นความจริงที่ตรงตามหลักเหตุผลหรือหลักวิทยาศาสตร์ใด ๆ คนที่เชื่อในฤกษ์ยามก็จะถือว่าวันเวลาการโคจรของดวงดาวจะก่อให้เกิดผลต่อตัวมนุษย์คนที่เชื่อเครื่องรางของขลังก็ความยึดมั่นว่าเครื่องรางของขลังให้คุณให้โทษแก่ตนได้จริง ตัวอย่างของความเชื่อ ได้แก่ ไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ โชคลาง ของขลัง ผีสง นางไม้ ความเชื่ออำนาจลึกลับ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เหล่านี้เป็นต้น

๒.๑.๒ ที่มาของความเชื่อ

คำจำกัดความในด้านแนวความคิดเกี่ยวกับความเชื่อ ได้มีนักวิชาการได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับความเชื่อไว้ ดังต่อไปนี้

จรัส พยัคฆราชศักดิ์ ได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับความเชื่อไว้พอสรุปได้ว่า มนุษย์จำเป็นต้องผูกพันอยู่กับความเชื่อโดยมีอาจขาดความเชื่อได้ ชีวิตมนุษย์มีทั้งสิ่งที่มองเห็นได้ เข้าใจได้ และพิสูจน์ได้ ความเชื่อทำให้มนุษย์เกิดความมั่นใจทำให้เกิดความสบายใจ และความเชื่อทำให้มนุษย์บรรลุถึงความสำเร็จได้^{๑๔} วิทย์ พิณคันเงิน ได้กล่าวถึงแนวความคิดความเชื่อไว้ว่า ความเชื่อของมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม มนุษย์โดยทั่วไปต้องการความปลอดภัยทั้งทางร่างกาย และจิตใจ มาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ ความเชื่อต่าง ๆ นั้นมักได้รับคำบอกเล่าจากคนรุ่นก่อนว่ามีอำนาจลึกลับที่ จะช่วยคุ้มครอง^{๑๕}

จิราภรณ์ ภัทรภาณุภัทร ได้กล่าวถึงแนวความคิดความเชื่อไว้ว่า เมื่อคนเรามีความเชื่ออย่างหนึ่งอย่างใดแล้ว ย่อมเป็นเหตุจูงใจให้เกิดการกระทำที่ตอบสนองความเชื่อมั่น ถ้าเปลี่ยนความเชื่อ พฤติกรรมก็จะเปลี่ยนตามไปด้วย และพฤติกรรมเหล่านั้นจะสะท้อนให้เห็นได้ในรูปของข้อห้ามข้อ

^{๑๔} จรัส พยัคฆราชศักดิ์, เอกสารการสอนไทยคดีศึกษา ศาสนา และลัทธิในท้องถิ่น, (มหาสารคาม: ปริศนาการพิมพ์, ม.ป.ป.), หน้า ๓๔.

^{๑๕} วิทย์ พิณคันเงิน, *ความเป็นมาของมนุษยชาติ*, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๑๕), หน้า ๓๙๗-๔๐๓.

ปฏิบัติในการดำเนินชีวิตของคนในสังคม^{๑๖} สมสวัสดิ์ เตชพฤษภินันท์ ได้กล่าวแนวคิดไว้ว่า ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับนับถือ เชื่อมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่อาจตั้งอยู่บนพื้นฐานของความคิด เหตุผลที่ พิสูจน์ได้ หรืออาจตั้งอยู่บนพื้นฐานของการยอมรับ ศรัทธาโดยปราศจากเหตุผลหรือต้องพิสูจน์ใด ๆ ที่เป็นทั้งแนวทางในทางตัดสินใจเชื่อ ปฏิบัติ ละเว้นการปฏิบัติสิ่งใด ๆ โดยมีอิทธิพลเหนือจิตใจของ บุคคลและมีการปฏิบัติสืบทอดกันมาจนเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์^{๑๗}

ความเชื่อหรือการยอมรับนับถือ อาจที่จะตั้งอยู่บนพื้นฐานของการยอมรับโดยศรัทธาที่ ปราศจากเหตุผลหรือต้องพิสูจน์ใดๆ ความเชื่อของมนุษย์ได้มีวิวัฒนาการตามลำดับขั้นตอน ดังต่อไปนี้

๑) ความเชื่อในธรรมชาติ ความความเชื่อระดับต่ำสุดของมนุษย์ คือความเชื่อใน ธรรมชาติ เพราะธรรมชาติเกิดอยู่ข้างเคียงกับมนุษย์ มนุษย์เกิดมาลี้มตาในโลก สิ่งแรกที่มนุษย์ได้เห็น ได้สัมผัสก่อนสิ่งอื่นคือธรรมชาติรอบตัวมนุษย์และธรรมชาติต่างๆ เหล่านั้น ได้แก่ ความมืดความ สว่าง ความหนาว ความร้อน ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงดาว แม่น้ำลำธาร ต้นไม้ พาร้างฟ้าผ่า แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด มนุษย์เชื่อว่าธรรมชาติเหล่านั้นมีตัวตน มีอำนาจพิเศษและสามารถ ก่อให้เกิดคุณและโทษแก่มนุษย์ได้ มนุษย์จึงเกรงกลัวและกราบไหว้ ดังนั้น การนับถือธรรมชาติจึง นับเป็นขั้นแรกแห่งความเชื่อของมนุษย์ ความเชื่อปรากฏการณ์ธรรมชาติ ได้จากการที่มนุษย์ในสมัย แรก ๆ อาศัยธรรมชาติเป็นอยู่ เมื่อฝนตก พาร้าง ก็กลัว บางทีเกิดฟ้าผ่าลงมาตนได้รับอันตรายก็ เข้าใจว่าธรรมชาติลงโทษเพราะพระเจ้าท่านพิโรธ เมื่อน้ำท่วมใหญ่หรือฝนแล้ง ก็ว่าพระเจ้าลงโทษ จึงหาวิธีกราบไหว้อ้อนวอนมิให้ท่านลงโทษ เป็นต้น

๒) ความเชื่อในคติถือผีสิง เทวดา วิวัฒนาการแห่งความคิดของมนุษย์เกิดขึ้นพร้อมกับ ความเจริญรอบข้างอย่างอื่น มนุษย์มีความสงสัยว่าความมืด ความสว่าง ความร้อน ความหนาว ดวง อาทิตย์ ดวงจันทร์ พากฟ้า แม่น้ำ แม้ภูเขาและต้นไม้ใหญ่ที่สามารถบันดาลให้เกิดความผันแปรไปได้ ต่าง ๆ ในตัวธรรมชาติเหล่านั้น และมีผลบันดาลให้เกิดความสุขและความทุกข์แก่มนุษย์ ด้วยเหตุนี้

^{๑๖} จีราภรณ์ ภัทรากานุกัทร, **สถานภาพการศึกษาเรื่องคติความเชื่อของไทย**, (กรุงเทพมหานคร: โครงการไทยศึกษา ฝ่ายวิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๓๙.

^{๑๗} สมสวัสดิ์ เตชพฤษภินันท์, “ความรู้ ความเชื่อ และพฤติกรรมเรื่องกฎแห่งกรรมของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในกรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาสถิติประยุกต์และเทคโนโลยีสารสนเทศ คณะสถิติประยุกต์**, (บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๒.

มนุษย์จึงสร้างรูปเทวดาบ้าง รูปมนุษย์บ้าง หรือรูปครึ่งมนุษย์ครึ่งสัตว์บ้าง เช่น พระภูมิเจ้าที่ แม่ย่านางเรือ และเทพารักษ์ต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อบูชาธรรมชาติเหล่านี้คงมีอำนาจอะไรอย่างหนึ่งสิ่งสถิตอยู่ อำนาจที่สามารถบันดาลให้เป็นได้นั้น เรียกว่า เจตภูตหรือวิญญาณ เจตภูตที่มีอำนาจทำความทุกข์ให้เกิดขึ้น อาจเป็นมารร้ายหรือ ผีสางอย่างใดอย่างหนึ่ง ส่วนที่นำความสุขมาให้ อาจเป็นทเวะประเภทใดประเภทหนึ่ง และในขั้นนี้ เจตภูตที่ทรงอำนาจสิ่งอยู่ในธรรมชาตินั้น ๆ อาจแบ่งออกได้อีกเป็น ๓ ลำดับแห่งวิวัฒนาการทางความคิดของมนุษย์ดังนี้

(๑) เริ่มจากธรรมชาติแต่ละอย่างก่อน แล้วกว้างออกไปถึงธรรมชาติทุกอย่างในโลก โดยเชื่อว่าสรรพสิ่งในโลกมีวิญญาณสิ่งสถิตอยู่

(๒) เชื่อว่าวิญญาณเหล่านั้นมีอำนาจไปแต่ละอย่าง อาจบันดาลความดี ความชั่ว ความสุข และความทุกข์ให้แก่มนุษย์ได้แต่ละอย่างตามอำนาจและความกรุณาที่มีอยู่ วิญญาณเหล่านั้นต้องมีรูปร่าง แต่ไม่สามารถเห็นได้

(๓) เริ่มสร้างขึ้นด้วยความนึกคิดของตนเอง ภาพที่ตนนับถือเรียกว่าพระเจ้าหรือเทพเจ้า หรือผีสางเทวดาก็ตามเกิดขึ้นมาแต่ครั้งนั้น ความเชื่อเช่นนี้เป็นมูลเหตุอีกประการหนึ่งของศาสนานักปราชญ์ในสังคมมนุษย์โบราณเรียกความเชื่อนี้ถือว่าวิญญาณหรือเจตภูต

๓) ความเชื่อในวิญญาณบรรพบุรุษ ความเชื่อเรื่องวิญญาณบรรพบุรุษ ได้แก่ มารดา บิดา ปู่ย่าและตายายที่ตายไปแล้ว วิญญาณของบุคคลเหล่านั้นไม่ได้ไปไหน ยังคงอยู่เพื่อ ปกป้องรักษาดูแลบุตรหลานของพวกตน ทำให้เกิดการบูชาวิญญาณบรรพบุรุษ โดยสังเกตตัวอย่างได้จากการบังสุกุลให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้วของคนไทย และการกราบไหว้บูชาบรรพบุรุษของคนจีน

๔) ความเชื่อในเทพเจ้าหลายองค์ ความคิดของมนุษย์ได้พัฒนาติดต่อมาจากความคิดเรื่องสร้างภาพเทพเจ้าตามมโนคติของตน โดยคิดเห็นว่าธรรมชาติอย่างใดควรมีรูปเป็นอย่างไร และธรรมชาติอย่างไหนมีอำนาจสูงกว่ากันอย่างไร บางพวกเชื่อว่าพระอาทิตย์เป็นเทพเจ้าสูงสุด บางพวกเชื่อว่าพายุฟ้าเป็นเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ บางพวกเชื่อว่าพระจันทร์เป็นเทพเจ้าสูงสุดกว่าเทพเจ้าองค์ใด เทพเจ้าแต่ละองค์มีอำนาจลดหลั่นกัน และมีหน้าที่แตกต่างกัน^{๑๘}

ดังนั้น ความหมายของความเชื่อ น่าจะมีความหมายถึง “สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มนุษย์ได้ให้การยอมรับนับถือ ทั้งที่มีให้เห็นปรากฏเป็นตัวเป็นตนมีอยู่จริงหรือไม่ปรากฏเป็นตัวตน และการยอมรับ

^{๑๘} เสฐียร พันธรั้งซี, ศาสนาเปรียบเทียบ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: แพร่พิทยา, ๒๕๑๓), หน้า ๓๐-๓๑.

นับถือนี้ อาจจะมีหลักฐานที่สามารถพิสูจน์ได้หรืออาจจะมีหลักฐานที่จะพิสูจน์ให้เห็นเป็นจริงเกี่ยวกับสิ่งนั้นเลยก็ได้” ซึ่งบริบทของสังคมไทยในทุกภาคส่วนมีความเชื่อที่หลากหลาย อันเป็นที่มาของความเชื่อและพิธีกรรมตามประเพณี มีธรรมเนียมและรูปแบบการปฏิบัติที่แปลกและแตกต่างกัน สามารถแบ่งออกได้เป็นประเภท ดังนี้

ประเภทแรก คือ ความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลจากปรัชญาทางพระพุทธศาสนา เป็นความเชื่อในเรื่องของกฎแห่งกรรม ว่ามนุษย์เราเกิดมาในภพภูมิที่ดีบ้างไม่ดีบ้าง เป็นไปตามกฎแห่งกรรมที่ทำไว้จิตที่ได้รับการอบรมแล้วถ้าหากหมดสิ้นกิเลสก็ย่อมนำไปเกิดในภพภูมิที่ประณีต มีความสุขความเจริญ ประเสริฐและสูงขึ้น แต่ถ้าหากจิตไม่ได้รับการอบรม ปลดปล่อยทิ้งไว้ตามสภาพเดิมที่เป็นปล่อยให้สกปรกเศร้าหมองเพราะตกเป็นทาสของกิเลส

ประเภทที่สอง คือ ความเชื่อที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ และมีผลต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษที่ยึดถือนำมาเกี่ยวโยงเข้ากับวิถีการดำเนินชีวิต เมื่อมนุษย์มีความเชื่อเกิดขึ้นก็ต้องกำหนดเป็นรูปแบบของพิธีกรรมเกิดขึ้นตามมา^{๑๙}

ความเชื่อของมนุษย์ส่วนใหญ่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เมื่อสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นมีผลต่อวิถีชีวิตมนุษย์ ทั้งให้คุณประโยชน์และให้โทษ แล้วมนุษย์ไม่สามารถค้นหาสาเหตุมาอธิบายได้ ทำให้เกิดความหวาดกลัว ความเชื่อเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ และถือว่าเป็นวัฒนธรรมของมนุษย์อย่างหนึ่ง การดำรงชีวิตของมนุษย์ในสมัยโบราณที่มีความเจริญทางด้านวิชาการน้อย ความเชื่อจึงเกิดจากการเกิดขึ้น และการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติที่มนุษย์เชื่อว่าเป็นการบันดาลให้เกิดขึ้นจากอำนาจของเทวดา พระเจ้า หรือภูตผีปีศาจ ดังนั้น มนุษย์จึงพยายามที่จะคิดหาวิธีการที่จะก่อให้เกิดผลในทางที่ดีและเกิดความสุขให้กับตนเองจนเกิดเป็นความเชื่อในสิ่งต่าง ๆ ขึ้น

๒.๑.๓ ประเภทของความเชื่อ

ความเชื่อของมนุษย์มีอยู่มากมาย แต่ละภูมิภาคอาจจะมีส่วนที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกันไปบ้าง อย่างไรก็ตาม เราสามารถแบ่งออกได้เป็น ๓ ประเภทใหญ่ ๆ คือ

๑) ความเชื่อที่มาจากหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา เป็นความเชื่อที่มีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกเป็นส่วนมากแฝงอยู่ในคติความเชื่อของชาวพุทธได้แก่

^{๑๙} กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, พิธีกรรมและประเพณี, หน้า ๖.

(๑) ความเชื่อเรื่องโลกจักรวาลและกำเนิดคนสัตว์ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสถึงเรื่องการกำเนิดจักรวาล โลก มนุษย์ และสิ่งต่าง ๆ ไว้ใน อัครัญญสูตร^{๒๐} พระสูตรนี้ได้กล่าวถึงการบังเกิดขึ้นจักรวาล โลก มนุษย์ และสรรพสิ่งทั้งหลาย ตลอดจนความเปลี่ยนแปลงของสิ่งเหล่านี้ อัครัญญสูตรที่พระพุทธองค์ทรงแสดงนี้ มิได้มีจุดมุ่งหมายที่จะกล่าวถึงการกำเนิดของโลก และมนุษย์ ตลอดจนสรรพสิ่งโดยตรง เพียงแต่พระพุทธเจ้าทรงแสดง เพื่อจะบอกเหตุอันเป็นความเชื่อในเรื่องของวรรณะที่พวกพราหมณ์ยึดถือต่อๆ กันมา ซึ่งในยุคสมัยนั้นถือกันว่า วรรณะพราหมณ์เป็นวรรณะสูง จะเป็นรองก็เพียงวรรณะกษัตริย์เท่านั้น การบวชในพระพุทธศาสนาที่พวกพราหมณ์เรียกว่าเป็นสมณะโกลัน จัดเป็นวรรณะที่เลวทราม เกิดจากเท้าของพรหม พระศาสดาเมื่อทรงสดับเช่นนั้น จึงทรงชี้ให้เห็นถึงที่มาที่ไปแห่งการที่เกิดชื่อเรียกของวรรณะต่างๆ โดยทรงหยิบยกเอาเรื่องตั้งแต่การที่จักรวาลยังกลายเป็นน้ำ มีเพียงอากาศที่เว้งว่างเปล่าโดยที่ความว่างเปล่านี้เกิดจากการที่จักรวาลได้เสื่อมและถูกทำลายลง ด้วย ไฟ น้ำ และลม เนื่องจากจักรวาลและโลกนั้นกำเนิดขึ้นและถูกทำลายลงมาแล้วนับครั้งไม่ถ้วน และยังคงต้องถูกทำลาย และก็จะเกิดขึ้นอีกอย่างไม่มีที่สิ้นสุด โดยที่ไม่สามารถจะระบุได้ว่า จุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดของการเริ่มต้นและสิ้นสุดนี้คือเมื่อใด ต่อมาเมื่อฝนตกลงมาในท้องจักรวาลที่มีเพียงอากาศนั้น น้ำฝนที่ตกในระยะแรก มีขนาดเล็กมาก จนใหญ่ขึ้นเรื่อยๆ เท่ากับลำของต้นตาล ตกต่อเนื่องจนปริมาณน้ำฝนเพิ่มระดับสูง ท่วมท้องจักรวาล การที่ฝนทรงตัวอยู่ได้นี้เพราะมีลมมารองรับไว้เหมือนภาชนะ ทำให้น้ำไม่รั่วไหล รวมตัวเป็นกลุ่มก้อน ลมทำให้น้ำค่อย ๆ งดยุบหดลดลงมาเรื่อยๆ ทำให้ที่ตั้งของภพต่างๆ ปรากฏขึ้นเริ่มตั้งแต่ พรหมชั้นต่างๆ เรื่อยลงมาสู่ชั้นล่าง จากนั้นสวรรค์ชั้นต่างๆ เมื่อระดับน้ำลดลงมาถึง พื้นดินระดับน้ำเริ่มคงที่ไม่ลดลงอีก เมื่อน้ำนิ่งจึงเกิดการรวมตัวกันของธาตุหยาบ เป็นตะกอนลอยอยู่เหนือผิวน้ำคล้ายกับใบบัวที่อยู่เหนือน้ำ ไม่จม มีสีเหลือง รสหวาน และมีกลิ่นหอม เรียกว่า ฐวันดิน ซึ่งต่อมาคือแผ่นดินที่รองรับสิ่งต่างๆ โดยตะกอนที่เกิดขึ้นมาก่อนเรียกว่า ศีระชะแผ่นดิน ซึ่งถือว่าเป็นประธานของโลกมนุษย์ หลังจากแผ่นดินได้เกิดขึ้นแล้ว ได้มีต้นไม้เกิดขึ้น ต้นไม้ที่เกิดขึ้นเป็นชนิดแรกคือ ต้นบัว มีลักษณะเป็นไม้ยืนต้นและขึ้นบนแผ่นดิน ต่างจากบัวในปัจจุบัน บัวนี้จะปรากฏขึ้นทุกครั้งในโลกกำเนิดขึ้นหลังจากที่ถูกทำลายไป ดอกบัวนี้จะออกดอกไม่เท่ากันในแต่ละครั้ง บางครั้งไม่มีดอก บางครั้งมีดอก โดยการออกดอกจะมีตั้งแต่ ๑ ถึง ๕ ดอก เท่านั้น ซึ่งจำนวนของดอกบัวที่เกิดขึ้นนี้จะเป็นสิ่งที่บอกว่าจะมีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบังเกิดหรือไม่บังเกิดขึ้น หรือว่าบังเกิดขึ้นอีกพระองค์ในภพนั้น

^{๒๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๒๐-๑๔๐/๘๙-๑๐๒.

หลังจากที่แผ่นดินได้เกิดขึ้นแล้ว ได้มีพรหมที่หมดบุญหรือสิ้นอายุจากชั้นอภัสสราพรหม มาเป็นมนุษย์ในยุคแรกนี้ เป็นการเกิดเองโดยไม่ต้องอาศัยพ่อแม่ เกิดแล้วมาก็โตเต็มวัยเลย ซึ่งการเกิดชนิดนี้เรียกว่า เกิดแบบโอปปาติกะ มนุษย์ที่จุติมาจากอภัสสราพรหมนี้ จะมีรูปร่างและลักษณะ เหมือนขณะที่ตอนยังเป็นพรหมไม่มีเพศ ร่างกายมีแสงสว่าง มีรัศมีสว่าง เหาะไปมาในอากาศได้และมีปติเป็นอาหาร ไม่ต้องกินสิ่งอื่นที่อยู่ภายนอกร่างกายเข้าไป โลกในช่วงที่พรหมลงมาเกิดเป็นมนุษย์นี้ มีสัณฐานแบนและมีจุดเชื่อมต่อกับสวรรค์สามารถไปมาหาสู่กันได้ แต่ต่อมาจึงค่อย ๆ เปลี่ยนรูปทรงและเคลื่อนตัวห่างออกจากสวรรค์ไปตามบาปอกุศลที่มนุษย์สร้าง ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ จากโลกที่แต่เดิมมีสัณฐานแบนเริ่มพูนขึ้นได้ระดับหนึ่ง ก็จะหดตัวเข้าเป็นทรงรีกลายเป็นทรงกลมในที่สุด ซึ่งแต่ละช่วงที่โลกมีการเปลี่ยนแปลงรูปทรงนี้ใช้เวลานานมาก ยุคที่โลกกลมนี้เป็นยุคที่มนุษย์มีอายุต่ำกว่า ๑ แสนปี มนุษย์ที่เกิดมีชีวิตอยู่เช่นนั้นเป็นเวลายาวนานจนกระทั่งมีมนุษย์คนหนึ่งเห็นง้วนดินที่มีสีส้มสวยงาม มีกลิ่นหอม จึงหยิบใส่ปากเพื่อลิ้มรส รสดีก็แผ่ซาบซ่านไปทั่วร่างกาย มนุษย์อื่นเห็นเช่นนั้น จึงพากันเอาอย่างบ้าง และเนื่องจากง้วนดินที่บริโภคเข้าไปนั้นเป็นอาหารหยาบ จึงทำให้รัศมีกายและแสงในตัวของมนุษย์หายไป ความมืดจึงบังเกิดขึ้น มนุษย์ทั้งหลายเมื่อถูกความมืดปกคลุมจึงพากันตกใจ เมื่อความมืดบังเกิดขึ้นสุริยเทพบุตรพร้อมด้วยดวงอาทิตย์ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยก็บังเกิดขึ้นทำให้มีแสงสว่าง จากนั้นดวงจันทร์และดวงดาวต่าง ๆ ก็เกิดขึ้น ทำให้มีกลางวัน กลางคืน ฤดูกาลต่าง ๆ พร้อมกับการเกิดขึ้นของเขาพระสุเมรุ เขาจักรวาล เขาหิมพานต์ และมหาสมุทร ซึ่งการเกิดขึ้นของสิ่งเหล่านี้ใช้เวลานานมาก นอกจากฤทธิ์ของอาหารหยาบที่มนุษย์บริโภคเข้าไป จะทำให้ รัศมีกายและความสว่างหายไปแล้ว ยังส่งผลให้มนุษย์มีผิวพรรณที่เศร้าหมองลง แต่ความเศร้าหมองที่เกิดขึ้นในมนุษย์แต่ละคนมีไม่เท่ากัน บางคนเศร้าหมองน้อย บางคนเศร้าหมองมาก ขึ้นอยู่กับกรรมเก่าที่เคยทำมาในชาติต่าง ๆ และกิเลสที่เกิดขึ้นในขณะนั้น เมื่อมีความแตกต่างเกิดขึ้น ทำให้มนุษย์มีความยึดมั่นและถือตัวเกิดขึ้น จึงทำให้ร่างกายที่เคยเหาะได้หยาบลง จึงเหาะไม่ได้อีกและจาก บาปกรรมที่เกิดขึ้นนี้ สิ่งต่างจึงแปรเปลี่ยนไป ง้วนดินที่เคยมีรสอร่อยได้หายไป กลายเป็นสะเก็ดดิน แต่ยังคงมีรสอร่อย และกลิ่นหอม บริโภคได้เหมือนเดิม ยิ่งมนุษย์ถูกกิเลสครอบงำเท่าไร ความประณีต ของอาหารก็น้อยลงทุกที จากสะเก็ดดิน กลายเป็นเครื่องดินและต่อมาได้กลายเป็นข้าวสาลีซึ่งต่างจาก ข้าวสาลีในยุคปัจจุบัน เปลือกบางคล้าย ๆ เปลือกของแตงกวา จึงกินได้ทั้งเปลือกสีเหลืองอมขาว รู้สึก นุ่มเมื่อเคี้ยว มีกลิ่นหอม มีคุณค่าทางอาหารครบ และมีความอร่อยอยู่ในตัว เมื่อบริโภคเข้าไปแล้วจะสามารถดับความหิวกระหาย ความเหน็ดเหนื่อยได้ ขนาดของเมล็ดประมาณ ๑ ศอกของมนุษย์ในยุค นั้น(ศอกที่กำลังมือแล้ว) ๑ เมล็ดสามารถบริโภคได้ ๓-๕ คน

เมื่อจะบริโภคก็นำมาวางไว้บนแผ่นดิน ชนิดหนึ่ง ข้าวก็จะสุกเอง มนุษย์ยุคนั้นมีร่างกายที่ใหญ่กว่ายุคปัจจุบันมาก ข้าวสาลีจึงมีลำต้นสูงใหญ่มาก โดยสูงประมาณเท่าต้นยางนาเฉลี่ย ๔๐-๔๕

เมตร และสูงกว่ามนุษย์ในยุคนั้น ปกติรวงข้าวจะตั้งตรง แต่ครั้งเมื่อรวงข้าวสุกก็จะโน้มลงมาจนมนุษย์สามารถเก็บได้ เมื่อเก็บแล้วก็จะงอกออกมาใหม่ อาหารที่มนุษย์บริโภคเข้าไป มีลักษณะหยาบขึ้นเรื่อย ๆ เพราะกิเลสที่เพิ่มมากขึ้นของมนุษย์ ทำให้อาหารที่มนุษย์บริโภคเข้าไปนั้นไม่สามารถถูกดูดซึมได้ดังเดิม เกิดมีกากอาหารขึ้น ร่างกายของมนุษย์จึงปรากฏช่องทางขับถ่ายขึ้นคือทวารหนักและทวารเบา แต่เนื่องจากกรรมที่เคยประพฤติดีศีลกาเมของชาติในอดีต ส่งผลทำให้มนุษย์มีอวัยวะเพศต่างกัน บางคนเพศหญิงปรากฏ บางคนเพศชายปรากฏ ทำให้มนุษย์แข่งเล็งกันและกัน มีความปรารถนาในกาม มีความสนใจในเพศตรงข้าม จึงต่างเข้าหากันและได้เสพเมถุนธรรมกัน มนุษย์ส่วนมาก เห็นการเสพกามกันนั้นเป็นสิ่งที่น่ารังเกียจ พากันห้ามปราม จับแยก รวมทั้งตีเถียน ต่ำว่าจนกระทั่งพากันขับไล่ จึงเสาะแสวงหาหาและสร้างที่มุงบัง ทำให้มีการ สร้างบ้านเรือนตามมา ทำให้เกิดการเกิดแบบชลาพุชะคือ การเกิดในมดลูกมีการตั้งครรรภ์เกิดขึ้น มนุษย์ได้เริ่มเกิดจากครรรภ์ตั้งแต่นั้นนั้น ไม่มีการเกิดแบบโอปปาติกะในหมู่มนุษย์อีก จนเกิดมีการสมมติชื่อของ วรรณะต่าง ๆ ขึ้น แล้วทรงสรุปว่า การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะประเสริฐหรือเลวทราม ก็ด้วยการ กำหนดจากธรรมและอธรรมที่เขาประพฤติเท่านั้น หาได้กำหนดจากสิ่งอื่นไม่

การที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงการเกิดขึ้นของจักรวาล โลก มนุษย์ ตลอดจนสรรพสิ่งนี้เพื่อแสดงการเกิดขึ้นของพราหมณ์และวรรณะต่าง ๆ สามเณรวาเสฏฐะและสามเณรภราทวาชะเกิดความอาจหาญร่าเริงภูมิใจที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา ไม่ได้มีพระประสงค์จะแสดงการเกิดของสรรพสิ่ง แต่อย่างไรเพราะทรงเห็นว่าความรู้เรื่องโลกไม่ได้ทำให้ผู้ใดล่วงพ้นจากทุกข์ แต่ทรงแสดงความตั้งอยู่ เกิดขึ้นและดับไปของจักรวาล

๒) คติภพภูมิเทวดา วิวัฒนาการแห่งความคิดของมนุษย์เกิดขึ้นพร้อมกับความเจริญรอบข้างอย่างอื่น มนุษย์มีความสงสัยว่าความมืด ความสว่าง ความร้อน ความหนาว ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ พากฟ้า แม่น้ำ แม้ภูเขาและต้นไม้ใหญ่ที่สามารถบันดาลให้เกิดความผันแปรไปได้ต่าง ๆ ในตัวธรรมชาติเหล่านั้น และมีผลบันดาลให้เกิดความสุขและความทุกข์แก่มนุษย์ ด้วยเหตุนี้ มนุษย์จึงสร้างรูปเทวดาบ้าง รูปมนุษย์บ้าง หรือรูปครึ่งมนุษย์ครึ่งสัตว์บ้าง เช่น พระภูมิเจ้าที่ แม่ย่านางเรือ และเทพารักษ์ต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อบูชาธรรมชาติเหล่านี้คงมีอำนาจอะไรอย่างหนึ่งสิ่งสถิตอยู่ อำนาจที่สามารถบันดาลให้เป็นได้นั้น เรียกว่า เจตภูตหรือวิญญาน เจตภูตที่มีอำนาจทำความทุกข์ให้เกิดขึ้น อาจเป็นมารร้ายหรือ ผีสาธอย่างใดอย่างหนึ่ง ส่วนที่นำความสุขมาให้ อาจเป็นทเวะประเภทใดประเภทหนึ่ง และในขั้นนี้ เจตภูตที่ทรงอำนาจสิงอยู่ในธรรมชาตินั้น ๆ อาจแบ่งออกได้อีกเป็น ๓ ลำดับแห่งวิวัฒนาการทางความคิดของมนุษย์ ดังนี้

(๑) เริ่มจากธรรมชาติแต่ละอย่างก่อน แล้วกว้างออกไปถึงธรรมชาติทุกอย่างในโลก โดยเชื่อว่าสรรพสิ่งในโลกมีวิญญาณสิ่งสถิตอยู่

(๒) เชื่อว่าวิญญาณเหล่านั้นมีอำนาจไปแต่ละอย่าง อาจบันดาลความดี ความชั่ว ความสุข และความทุกข์ให้แก่มนุษย์ได้แต่ละอย่างตามอำนาจและความกรุณาที่มีอยู่ วิญญาณเหล่านั้นต้องมีรูปร่าง แต่ไม่สามารถเห็นได้

(๓) เริ่มสร้างขึ้นด้วยความนึกคิดของตนเอง ภาพที่ตนนับถือเรียกว่าพระเจ้าหรือเทพ เจ้าหรือผีบางเทวดาก็ตามเกิดขึ้นมาแต่ครั้งนั้น ความเชื่อเช่นนี้เป็นมูลเหตุอีกประการหนึ่งของศาสนา นักปราชญ์ในสังคมมนุษย์โบราณเรียกความเชื่อนี้ถือว่าวิญญาณหรือเจตภูต^{๒๑}

๓) ความเชื่อเรื่องผลของบุญกรรมเป็นหลักความเชื่อที่สำคัญที่สุดในพระพุทธศาสนา กรรม หมายถึง การกระทำ มี ๒ ประการ คือ การทำดี เรียกว่า กุศลกรรม หากเป็นกรรมชั่วเรียกว่า อกุศลกรรม กุศลกรรมหรือกรรมดีนั้นมีความหมายอีกอย่างหนึ่งคือบุญและอกุศลกรรม หรือกรรมชั่วนั้น มีความหมายอีกอย่างหนึ่งคือ บาป โดยที่คำว่า “บุญและบาป” ซึ่งมีอยู่หลายความหมายพอที่จะประมวลได้ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายของบุญ ไว้ว่าการกระทำดีตามหลักคำสอนในศาสนา ความดี หรือคุณงามความดี และได้ให้ความหมายของบาปไว้ว่า การกระทำผิดหลักคำสอนหรือข้อห้ามในศาสนา ความชั่วหรือ ความมัวหมอง^{๒๒}

ปิ่น มุกข์กันต์ ได้ให้ความหมายของบุญและบาปไว้ว่าบุญคือการพัฒนาขึ้นแห่งคุณภาพของจิต บาปคือความสูญเสียคุณภาพอันดีของจิตด้วยอำนาจกิเลส^{๒๓}

จรรยาตรี ลิมส์ัจจา ได้ศึกษาความหมายของบุญจากนักวิชาการต่าง ๆ แล้วสรุปไว้ว่า บุญเป็นความดี เป็นคุณค่าที่รักษาและส่งเสริมคุณภาพจิต ทำให้จิตสำอาดผ่องใสบริสุทธิ์ หรือยกระดับ

^{๒๑} เสฐียร พันธรั้งสี, ศาสนาเปรียบเทียบ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: แพร่พิทยา, ๒๕๑๓), หน้า ๓๐.

^{๒๒} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖), หน้า ๒๖๑.

^{๒๓} ปิ่น มุกข์กันต์, คำบรรยายพุทธศาสตร์ ภาค ๓, (กรุงเทพมหานคร: คลังวิทยา, ๒๕๐๐), หน้า ๑๔.

ให้สูงขึ้นหรือยกระดับให้สูงขึ้น เป็นความดีระดับโลกีย์ หรืออาจจะกล่าวได้ว่า บุญเป็นโลกีย์อันวยวิบากแก่ชั้น^{๒๔}และคำว่า “กรรม” มีความหมาย ดังนี้

พระราชวรมุณี (ประยูร ปยุตโต) ได้ให้ความหมายของ กรรม ว่าหมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา ทางกายก็ตาม ทางวาจาก็ตาม ทางใจก็ตาม ซึ่งประกอบได้ด้วย กุศลกรรม และ อกุศลกรรมโดยที่ กุศลกรรม หมายถึง กรรมที่เป็นกุศล หรือกรรมดี และ อกุศลกรรม หมายถึง กรรมที่เป็นอกุศล หรือกรรมชั่ว^{๒๕}

พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ) ได้ให้ความหมายของกรรมไว้ว่า หมายถึง การกระทำ ซึ่งเป็นคำกลาง ๆ ถ้าเป็นการกระทำดี เรียกว่า กุศลกรรม ถ้าหากว่าเป็นกรรมชั่ว เรียกว่า อกุศลกรรม^{๒๖}

วิทย์ วิศทเวทย์ และเสฐียรพงษ์ วรรณปก ได้แปลความหมายของกรรมไว้ว่า “กรรม แปลตามศัพท์ว่า การกระทำ ในทางธรรมต้องจำกัดลงไปว่า หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา หรือการกระทำที่เป็นไปด้วยความตั้งใจ กล่าวให้ชัดว่า เจตนาหรือพลังนำที่เป็นตัวกระทำนั่นเอง คือ กรรม”^{๒๗}

ความเชื่อเรื่องบุญกรรมจึงหมายถึง เชื่อว่ากรรม คือ การกระทำดีและการกระทำชั่วมีจริง บุญ หมายถึง ความสุข คือ กรรมดี ส่วน บาป หมายถึง ความทุกข์ คือ กรรมชั่ว ในความหมายนี้ ความสุข หมายถึงเอาผลการทำความดีได้แก่ ความสบายกายความสบายใจ ความเพลิดเพลินสิ่งที่ปรารถนาน่าใคร่และน่าพอใจ เป็นต้น ส่วนความทุกข์ หมายถึง ผลของการทำความชั่ว ได้แก่ ความไม่สบายกาย ความไม่สบายใจ ความเดือดร้อน ความวิตกกังวล สิ่งที่ไม่น่า ปรารถนา ไม่น่ารักใคร่และไม่น่าพอใจ เป็นต้น ซึ่งได้แบ่งการให้ผลของกรรมออกเป็น ๔ ระดับ ดังนี้คือ

^{๒๔} จรูญศรี ลิมส์ัจจา, “การศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบ ความเชื่อและการปฏิบัติทางด้านศาสนาของคนในสังคมเมือง: ศึกษาเฉพาะกรณีชาวพุทธและชาวมุสลิมในชุมชนกิ่งเพชร กรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๘), หน้า ๔๖.

^{๒๕} พระราชวรมุณี (ประยูร ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: มหาคุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๖๙.

^{๒๖} พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), **กฎแห่งกรรม เลือกรเกิดได้ ถ้าตายเป็น**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: กรีน-ปัญญาญาณ, ๒๕๕๑), หน้า ๑๒.

^{๒๗} วิทย์ วิศทเวทย์ และเสฐียรพงษ์ วรรณปก, **พระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๓), หน้า ๒๔.

(๑) ระดับภายในจิตใจว่ากรรมทำให้เกิดผลภายในจิตใจมีการสั่งสมคุณสมบัติ คือกุศลกรรมและอกุศลกรรม คุณภาพและสมรรถภาพของจิต มีอิทธิพลปรุงแต่งความรู้สึกรู้สึกนึกคิด ความโน้มเอียง ความนิยมชมชอบ และความสุขความทุกข์ เป็นต้น

(๒) ระดับบุคลิกภาพว่ากรรมทำให้ผลในด้านการสร้างนิสัย ปรุงแต่งลักษณะ ความประพฤติ การแสดงออก ท่าที การวางตน ปรับตัว อาการตอบสนอง ความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ และต่อสถานการณ์ หรือสภาพแวดล้อมทั่ว ๆ ไปอย่างไรบ้าง การให้ผลระดับนี้ต่อเนื่องมาจากระดับที่ ๑ นั้นเอง และมีขอบเขตคาบเกี่ยวกัน แต่แยกพิจารณาเพื่อให้เห็นแง่มุมของการให้ผลชัดเจนขึ้น

(๓) ระดับวิถีชีวิตของบุคคล ว่ากรรมชักนำความเป็นไปในชีวิตของบุคคล ทำให้เขาได้รับประสบการณ์ที่น่าปรารถนาและไม่น่าปรารถนา ประสบผลตอบสนองจากภายนอก พบความเสื่อม ความเจริญ ความล้มเหลว ความสำเร็จ ลาก ยศ สุข สรรเสริญ และความสูญเสียต่างที่ตรงข้ามซึ่งรวมเรียกว่า โลกธรรม ผลระดับนี้อาจแยกมองได้สองด้านคือ ผลสนองจากปัจจัยด้านอื่น ๆ ของสภาพแวดล้อมที่นอกจากคน และผลสนองจากปัจจัยด้านบุคคลอื่นและสังคม

(๔) ระดับสังคม ว่ากรรมที่บุคคลและคนทั้งหลายกระทำ มีผลต่อความเป็นไปของสังคมอย่างไรบ้าง เช่น ทำให้เกิดความเสื่อมความเจริญ ความรุ่มเย็นเป็นสุข ความทุกข์ยากเดือดร้อนของมนุษย์ทั้งหลาย รวมทั้งผลจากการที่มนุษย์กระทำต่อสภาพแวดล้อมอื่นๆ แล้วย้อนกลับมาหาตัวมนุษย์เอง^{๒๘}

จากการศึกษาแนวคิดความเชื่อเรื่องบุญกรรมดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า บุคคลกระทำกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม ย่อมให้ผลแน่นอน ผลของกรรมดีต้องดีมีความสุข และผลของกรรมชั่วต้องชั่วอยู่ร้อนนอนทุกข์ แต่ผลของกรรมนั้น ไม่ใช่ว่าผู้กระทำจะได้รับตรงกับกรรมที่ตนทำไว้เสียทีเดียว เพราะอาจมีปัจจัยอื่นที่เข้าไปเกี่ยวข้องและส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง อีกประการหนึ่ง ผลของกรรมที่เกิดขึ้นไม่ใช่เกิดเพราะกรรมเก่าทั้งหมด ผลที่เกิดขึ้นอาจเป็นเพราะกรรมปัจจุบันเพราะสิ่งแวดล้อมหรือเพราะปัจจัยอื่น ๆ ก็ได้

๔) ความเชื่อเรื่องตายแล้วเกิด พระพุทธศาสนาสอนเรื่องสัตว์โลกทั้งหลายย่อมเวียนว่ายตายเกิดวัฏสงสาร ตามผลแห่งกรรมของตนเป็นความเชื่อตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ดังตัวอย่างที่ปรากฏในพระไตรปิฎก สังยุตตนิกาย “...ดูกรภิกษุทั้งหลาย การเวียนว่ายตายเกิด

^{๒๘} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: มหาลจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๘๗.

เปรียบเสมือนท่อนไม้ที่โยนขึ้นไปในอากาศ บางครั้งก็ตกลงทางโคน บางครั้งก็ตกลงทางกลาง บางครั้งก็ตกลงทางปลาย สัตว์ทั้งหลายผู้มีวิชาเป็นเครื่องกัน มีตัณหาเป็นเครื่องผูกมัดวิ่งไปท่องเที่ยวไปอยู่ บางครั้งก็ไปสู่โลกอื่นจากโลกนี้ บางครั้งก็มาสู่โลกนี้จากโลกอื่น ดูกรภิกษุทั้งหลาย สงสาร (การเวียนว่ายตายเกิด) นี้ มีที่สุดอันตายไปไม่พบ ไม่ปรากฏเงื่อนไขเบื้องต้นเบื้องปลายของ สัตว์ผู้มีวิชาเป็นเครื่องกัน ตัณหาเป็นเครื่องผูกมัด วิ่งไปท่องเที่ยวไปอยู่ ควรที่จะเบื่อหน่าย คลายกำหนดในสังขารทั้งปวงควรที่จะพ้นไปเสีย”^{๒๙} พุทธศาสนาได้กล่าวถึงการเกิดการตายไว้ทั้ง ๒ แบบ คือการเกิดการตายแบบข้ามภพข้ามชาติหรือการเกิดการตายอย่างที่ว่าโลกทั่วไปเข้าใจกันและการเกิดการตายแบบชั่วขณะจิตที่พิจารณาจากแง่มุมมัตถ์ การเกิดการตายทั้ง ๒ แบบนี้ก็ถูกต้องด้วยกันในขอบเขตแห่งความหมายของตน แต่เมื่อก้าวถึงสังสารทุกข์หรือความทุกข์ที่เกิดจากการเวียนว่ายตายเกิดอันไม่มีที่สิ้นสุดว่าเป็นสิ่งที่ควรทำลายให้หมดสิ้นไป พุทธศาสนาจะมุ่งเน้นถึงการเวียนว่ายตายเกิดแบบข้ามภพข้ามชาติ มากกว่าการเกิดการตายแบบชั่วขณะจิต

๕) คติเรื่องนรกสวรรค์ คติความเชื่อในเรื่องเกี่ยวกับนรกสวรรค์นั้น พุทธศาสนาสอนให้คนเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ผู้ใดทำกรรมดีย่อมได้ดีและจะไปเกิดในสวรรค์ ผู้ใดทำกรรมชั่วย่อมได้ชั่วจะต้องไปเกิดในนรก และเรื่องเกี่ยวกับนรกและสวรรค์นี้เป็นความเชื่อเกี่ยวกับนรกสวรรค์ ชาติ ภพ ของคนไทยเรา เป็นความเชื่อที่เราได้รับจากพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ คือจากชาตก การทำดีเพื่อให้เกิดในภพดีในชาติหน้า ถ้าทำไม่ดีจะตกนรก คนจึงมีระเบียบดีเพราะความเชื่อ เมื่อคนมีระเบียบดี สังคมและความเป็นอยู่ดี ใครทำไม่ดีก็จะได้รับการสาปแช่งว่าจะตกนรก เมื่อเกิดเป็นอะไรก็จะได้รับแต่ความทุกข์เวทนา เชื่อกฎแห่งกรรม เมื่อเห็นคนไม่สมประกอบใดเข้าก็จะอธิบายถึงผลกรรมในชาติก่อนได้ เช่น คนนี้แว่ง (นิ้วตั้งออกมา) ก็เชื่อว่าชาติก่อนเคยลักขมิ้นเขา คนปากแหงมาแต่กำเนิด ก็เพราะเคยตกเบ็ดทำให้ปลา ปากขาด ใครทำไม่ดีก็มักบอกได้เลยว่า ต่อไปชาติหน้าจะเป็นอย่างนี้^{๓๐} พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ (พระธรรมปิฎก (ประยูร ธมฺมปุตฺต)^{๓๑}) ได้ให้ความหมายของ “นรก” ไว้ว่า เหวแห่งความทุกข์, ที่อันไม่มีความสุขความเจริญ, ภาวะเร่าร้อนกระวนกระวาย, ที่ไปเกิดและเสวยความทุกข์ของสัตว์ผู้ทำบาป เป็นอบายอย่างหนึ่งใน ๔ อย่าง คือ นรก ติรัจฉานเปรตและอสุรกาย และให้ความหมายของ “สวรรค์” ไว้ว่า แดนอันแสนดีเลิศล้ำด้วยกามคุณทั้ง ๕,

^{๒๙} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๓๒/๑๗๘.

^{๓๐} ภิญญู จิตต์ธรรม, **ความเชื่อ**, (กรุงเทพมหานคร: มงคลการพิมพ์, ๒๕๒๒), หน้า ๗๑.

^{๓๑} พระธรรมปิฎก (ประยูร ธมฺมปุตฺต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๑๖.

โลกของเทวดา ตามปกติหมายถึง กามาพจรสวรรค์ (สวรรค์ที่ยังเกี่ยวข้องกับกาม) ๖ ชั้น คือ จาตุ มหาราชิกา ดาวดึงส์ ยามา ดุสิต นิมมานรดี ปรนิมมิตวสวัตตี จากความหมายของนรกและสวรรค์ ข้างต้น สามารถจำแนกความหมายได้เป็น ๒ นัยดังต่อไปนี้

นัยที่ ๑ คำว่า นรก หมายถึง ภูมิของสัตว์นรก หรือที่อยู่ของคนที่ทำบาปซึ่งจะต้องถูกลงโทษ ซึ่งเป็นโลกอีกโลกหนึ่ง เรียกว่ายมโลก ส่วนคำว่า สวรรค์ หมายถึง ภูมิของเทวดาหรือที่อยู่ของคนที่ทำบุญ ตามปกติจะหมายเอา สวรรค์ ๖ ชั้น มีชั้นจาตุ มหาราชิกา เป็นต้น

นัยที่ ๒ คำว่า นรก หมายถึง สถานที่ที่มีแต่ความทุกข์ เป็นสถานที่ที่ไม่มีความสุข ความเจริญ หรือภาวะที่เร่าร้อนกระวนกระวาย เป็นภาวะแห่งความทุกข์ทรมาน ซึ่งเกิดมีกับมนุษย์ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ในโลกนี้ ส่วนคำว่า สวรรค์ หมายถึง สถานที่ที่มีแต่ความสุขสบาย เป็นสถานที่ที่มีแต่ความสุขความเจริญ สมบูรณ์ไปด้วยกามคุณ ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าชอบใจ หรือภาวะแห่งความสุขทั้งทางกายและทางใจ ซึ่งเกิดมีกับมนุษย์ที่มีชีวิตอยู่ในโลกนี้ เช่นเดียวกัน

ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์เป็นความเชื่อตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ดังปรากฏในพระไตรปิฎก ปัญจกนิบาตร อังคุตตรนิกาย “...ดูกรภิกษุทั้งหลายบุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ อย่าง ย่อมขึ้นสวรรค์เหมือนถูกนำตัวไปวางไว้ ธรรม ๕ อย่าง คือ ๑) ผู้เว้นจากการฆ่าสัตว์ ๒) ผู้เว้นจากการลักทรัพย์ ๓) ผู้เว้นจากการประพฤติผิดในกาม ๔) ผู้เว้นจากการพูดปด ๕) ผู้เว้นจากการตั้งอยู่ในความประมาทด้วยการดื่มน้ำเมา คือ สุราเมรัย ดูกรภิกษุทั้งหลายบุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ อย่างเหล่านั้นแล ย่อมขึ้นสวรรค์เหมือนถูกนำตัวไปวางไว้”^{๓๒}

ความเชื่อที่อิงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา นั้น จะมีลักษณะของการกระทำทางกาย วาจา ใจ เป็นเรื่องความความดี ความงาม หรือความชั่ว ความไม่ดีไม่งาม เป็นเรื่องของจิตวิญญาณซึ่งมีการเวียนว่ายตายเกิดความกรรมดีและกรรมชั่ว หากประพฤติดีก็มีสุคติเป็นที่หวัง แต่หากทำอกุศลกรรม ก็จะทำให้ไปสู่ทุคติ ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับนรก สวรรค์ นั่นเอง

๒.๑.๓.๒ ความเชื่อทั่ว ๆ ไป หรือความเชื่อธรรมดา (beliefs) ซึ่งคนส่วนใหญ่จะมี อยู่ในความสำนึก รู้ สามารถแบ่งย่อยออกไปได้ดังนี้

^{๓๒} สุขีพ ปุณฺณานุกาพ, พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๒๔), หน้า ๑๐๐.

๑) ความเชื่อเกี่ยวกับยากลางบ้าน ความเชื่อในเรื่องนี้เกิดขึ้นเมื่อมนุษย์เจ็บป่วย ไม่สามารถประกอบอาชีพ ก็หาหยูกยาอันเป็นสมุนไพรรักษาหายบ้างไม่หายบ้างเพราะยาออกฤทธิ์ช้า เช่น คนปากเป็นนกรจะจอกก็เอาเปลือกแคมาเคี้ยว เป็นตาแดงให้เคี้ยวกระเทียมเป่าที่ตา เป็นต้น

๒) ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม นิमित ผัน การประกอบพิธีต่าง ๆ ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตัวเองต่อไปภายหน้า เช่น ขึ้นบ้านใหม่ก็หาฤกษ์ยาม จะเดินทางไกลไปค้าขายก็หาฤกษ์ยาม ออกเดินทางทิศใดจึงจะดี ส่วนความฝันหรือนิมิตนั้น เชื่อกันว่ามีส่วนของความจริง ทำให้บางคนถือเอามาเป็นภาระในการกระทำต่าง ๆ ถ้าฝันดีก็หวังว่าจะโชคดีมีสุข หากฝันร้ายก็จะหาวิธีปิดเป่าโดยแก้ฝันตามแม่น้ำบ้าง ทางสี่แพร่งบ้าง เป็นต้น

๓) ความเชื่อเกี่ยวกับลักษณะของคนและสัตว์ มนุษย์ได้คลุกคลีอยู่ด้วยกันเป็นเวลานาน ย่อมจะนำเอาลักษณะที่ดีด้วยของกันและกันมาพิจารณา แล้วสรุปเอาว่าน่าจะเป็นอย่างนี้น่าจะเป็นอย่างนั้น แล้วบอกเล่าสืบต่อกันมา เช่น บอกว่าคนที่หน้ากร้อ คอสั้น ห้ามคบ หรือหญิงที่เดินกางแขนเหมือนชาย เป็นสตรีโทษ ห้ามแต่งงานด้วย กรณีเกี่ยวกับสัตว์ เช่น ควายที่จะนำมาใช้งานต้องดูขวัญว่าที่ตัวมีกี่ขวัญ ถ้ามีไม่ครบตามลักษณะที่กำหนดถือว่าไม่ดี เป็นต้น

๔) ความเชื่ออันเนื่องมาแต่ศาสนา แต่ละศาสนาสอนให้คนเชื่อด้วยวิธีต่าง ๆ กัน แต่จุดหมายปลายทางคือความสุขในชีวิตเช่นเดียวกัน เช่น ศาสนาคริสต์ สอนให้รักเพื่อนมนุษย์ ผู้กระทำความผิดมีการสารภาพบาปต่อพระเจ้าจะหมดบาปได้ ศาสนาพุทธสอนให้เชื่อในการกระทำและผลของการกระทำ เป็นต้น

๕) ความเชื่อเกี่ยวกับการทำมาหากินและอาชีพ มนุษย์ต้องประกอบอาชีพเพื่อความอยู่รอด การเพาะปลูกต่างๆ จะได้ผลดีจึงมีทั้งข้อห้ามและข้อปฏิบัติ เช่น ห้ามยืมเวลาปลูกข้าวโพด จะทำให้ฝักข้าวโพดมีเมล็ดห่าง ๆ เวลาต้นไม่มีดอกข้อห้ามซึ่งจะทำให้ผลเน่า เป็นต้น

๖) ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณี แต่ละภูมิภาคมีประเพณีมากมาย เพราะความเชื่อของแต่ละท้องถิ่นมีอย่างนั้น มีการประกอบพิธีตามความเชื่อในประเพณีอยู่ด้วย เช่น ประเพณีชิงเปรตในภาคใต้ ประเพณีทำบุญคูณลานในอีสาน ประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น

๗) ความเชื่อเรื่องเคล็ดและแก้เคล็ดมนุษย์มีความเชื่อว่าสิ่งที่ไม่ดีจะกลายเป็นดีได้เมื่อได้แก้เคล็ดแล้ว เช่น เชื่อว่าเกิดมาเมื่ออายุเท่าไรนั้นเท่าไรจะถึงฆาต ก็ทำพิธีสืบชะตาต่ออายุ หรือตัดกรรม จะทำให้อายุยืนอยู่ไปได้นาน หรือผู้ผลิตแป้งเชื้อสุราเมื่อตากแป้งเชื้อ ก็จะนอนคลุมโปงทำเป็นทิวาเมา จะทำให้แป้งเชื้อมีคุณภาพดี เป็นต้น

๘) ความเชื่อเกี่ยวกับ นรก สวรรค์ชาติ ภพ เป็นความเชื่อของมนุษย์ที่มีมานานแล้วว่าการทำไม่ดีจะตกนรก ถูกยมบาลทรมาน ถ้าทำดีจะมีสุขขึ้นสวรรค์ เชื่อว่าตายแล้วไปเกิดในชาติหน้าต่อ ๆ ไป เป็นความเชื่อที่เนื่องมาจากศาสนาเช่นกัน เป็นความฉลาดของคนโบราณที่ใช้อุบายสอนคนเพื่อให้เป็นคนดี มีความหวังในชีวิต

๙) ความเชื่อเกี่ยวกับเลขดี เลขร้าย วันดี วันร้าย ตัวเลขนับว่าเป็นสิ่งที่เชื่อว่าจะให้คุณให้โทษแก่มนุษย์เช่น ชาวตะวันตกเชื่อว่าเลข ๑๓ เป็นตัวเลขอัปโชค ก็จะหลีกเลี่ยงการกระทำที่เกี่ยวข้อง กับเลขนี้ คนไทยเชื่อว่าเลข ๙ ดี ทำอะไรก้าวหน้าก็จะประกอบพิธีในวันที่เป็นเลขเก้า นอกจากนั้นยังเชื่อในวันจรมวันฟู ตามหลักโหราศาสตร์อีกด้วย

ความเชื่อของคนแต่ละชุมชนมีแนวทางยึดถือและปฏิบัติที่แปลก แตกต่างอาจจะคล้ายกันหรือเหมือนกันโดยระยะแรกเริ่มอาจเกิดขึ้นเพียงในกลุ่มความเชื่อ กลุ่มเล็ก ๆ ค่อย ๆ กระจายไปสู่คน ต่างชุมชน ที่อาจจะมีความเชื่อที่เห็นคล้ายตามรับเอาความเชื่อและแนวการปฏิบัติทางพิธีกรรมนำไปใช้ในชุมชนของตน แต่ละภูมิภาคอาจจะมีส่วนที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกันไปบ้าง

๒.๑.๓.๓ ความเชื่อที่แฝงด้วยความกลัวหรือความเชื่อทางไสยศาสตร์ (superstition) ไสยศาสตร์คือ ความเชื่อถือโดยรู้สึกเกรงขามหรือกลัว ในสิ่งที่ตนเข้าใจว่าอยู่เหนือธรรมชาติหรือในสิ่งลึกลับอันไม่สามารถจะทราบด้วยเหตุผลตามหลักวิทยาศาสตร์และสิ่งนั้นอาจจะให้ดีหรือร้ายแก่ผู้ที่มีความเชื่อถือก็ได้^{๓๓}

การที่คนเราสนใจไสยศาสตร์นั้น มีมูลเหตุ ๒ ประการคือ เพราะความกลัวเช่นกลัวผี กลัวต้นไม้ใหญ่กลัวภัยพิบัติกลัวความเจ็บไข้ได้ป่วยและกลัวอุบัติเหตุต่าง ๆ และเพราะความต้องการ เช่น ต้องการโชคลาภต้องการชัยชนะในการแข่งขันความสุขและความปลอดภัยเป็นต้นส่วนวัตถุประสงค์ในการที่จะเชื่อและปฏิบัติตามความเชื่อนั้นมีอยู่สองด้านด้วยกันคือ การนำมาซึ่งโชคดีความสำเร็จความสุขความปลอดภัย และในด้านการทำลาย ได้แก่การมุ่งทำลายสิ่งที่ไม่ดีต่าง ๆ เช่น

^{๓๓} สัญญา สัญญาวิวัฒน์ และปภาณี ฐิตวิวัฒนา, “ศาสนาและความเชื่อในกรุงเทพมหานคร”, วารสาร วิทยาศาสตร์ สาขาสังคมศาสตร์, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (ม.ค.-มิ.ย. ๒๕๒๗): ๑๔-๒๔.

เคาะร้ายศัตรูโรคร้ายไข้เจ็บและภัยพิบัติเป็นต้น^{๓๔} ประเภทต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับไสยศาสตร์ไสยศาสตร์แบ่งออกเป็น ๔ ประเภทคือ

๑) วิทยญาณ ตามหลักพุทธศาสนาถือว่าวิทยญาณเป็นนามธรรมที่มีลักษณะคล้ายๆ กับพลังงานทางวัตถุ หากแต่ว่าพลังงานทางด้านนามธรรมมีการเกิดดับอยู่ตลอดเวลาอำนาจการบันดาลของวิทยญาณทำให้เกิดโอปปาติกะสัตว์ที่ผุดขึ้นซึ่งอาจเป็นเทวดาสัตว์นรกหรือเปรตก็ได้การติดต่อกับโอปปาติกะตามความเชื่อทางไสยศาสตร์สามารถทำได้โดย

- (๑) อาทาสปัญญา คือ เชิญเทวดาในกระจกหรือแก้วแล้วถามปัญหาเช่นผีถ้วยแก้ว
- (๒) กุมารี่ปัญหา คือ เชิญเทวดาเข้าสิงในสรีระของกุมารี่เช่นการเข้าทรง
- (๓) การเข้าสมาธิติดต่อ ซึ่งผู้ที่จะทำได้ต้องเป็นผู้ที่ได้สมาธิขั้นสูงเท่านั้น

๒) ผีสางเทวดา คนไทยมีความเชื่อเรื่องผีว่ามีอยู่มากมายหลายชนิดทั้งที่ให้คุณและให้โทษที่ให้คุณที่ได้รับการยกย่องบูชาและเช่นไหว้ได้แก่ผีเรือนผีบ้านพระภูมิเจ้าพ่อหลักเมือง ปู่เจ้าสมิงพรายและปู่โสมเฝ้าทรัพย์ส่วนผีที่ให้โทษก็มีอยู่มากน้อยแต่คนไทยก็มีวิธีเช่นไหว้ขอร้องมิให้ผีมาทำอันตรายบรรดาผีทั้งหลายที่คนไทยรู้จักมานานมีดังนี้ คือ

(๑) แม่มโสบ เป็นผีที่คนไทยเชื่อว่าคุ้มครอง การทำไร่นาให้ได้ผลดีสมควรให้ความเคารพเมื่อรับประทานข้าวอ้มแล้วผู้ใหญ่ในสมัยก่อนมักสอนให้เด็กไหว้แม่มโสบทุกครั้ง

(๒) นางกวักเป็นผีผู้หญิงซึ่งคนไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกพ่อค้าแม่ค้าเชื่อกันมากมักมีนางกวักไว้บูชาโดยเชื่อว่าจะทำให้การค้าขายเจริญรุ่งเรืองเพราะมีเสน่ห์กวักมือเรียกให้ลูกค้าเข้าร้านได้มากมักทำเป็นรูปผู้หญิงกวักมือแต่งกายแบบสมัยโบราณคือนุ่งผ้าโจงกระเบนห่มผ้าแถบสไบเฉียงสีผสมประป่า

(๓) แม่นาง เป็นผีผู้หญิงแก่มีหน้าที่รักษาเรือชาวเรือถือกันว่าเป็นย่านางซึ่งสถิตอยู่ที่หัวเรือ เป็นผู้ที่บันดาลแต่ความสุขสวัสดิ์และให้ความคุ้มครองรักษาพวกเขาตลอดเวลาที่อยู่ในน่านน้ำ

(๔) นางตะเคียนหรือพายตะเคียนเป็นผีผู้หญิงประจำต้นตะเคียนซึ่งเป็นต้นไม้ขนาดใหญ่คนไทยไม่นิยมนำไม้ตะเคียนมาปลูกสร้างบ้าน เพราะกลัวนางตะเคียนสิงอยู่ใครเคราะห์ร้ายไป

^{๓๔} รัชนิกร เสฎฐโธ, โครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช ๒๕๓๒), หน้า ๑๘๓.

ซื้อไม้ตะเคียนมาทำเสาต้องรับจัดการแก้ไขเปลี่ยนแปลงทันทีคนไทยบางคนเมื่อเห็นเสาดกน้ำมันจะเชื่อว่านางตะเคียนร้องให้จำเป็นต้องทำพิธีเช่นไหว้ขออภัยจากนาง

(๕) ผีกระสือเป็นผีที่เข้าสิงผู้หญิงมีแสงขาวไฟวับแวมอย่างหึ่งห้อยขอบออกหากินตอนกลางคืนตามที่สกปรกเป็นผีที่อดอยากมากน้ำลายจึงไหลอยู่เสมอเชื่อกันว่าผีกระสือกินจุตะกามและชอบใช้ผ้าถุงสีดำของผู้หญิง เช็ดปาก

(๖) นางตานีเป็นผีผู้หญิงสิงอยู่ในต้นกล้วยตานีคนในสมัยโบราณไม่มีใครปลูกต้นกล้วยมีไว้ในบ้านเพราะกลัวผีตานีหลอก

(๗) ผีปอบเป็นผีที่เข้าสิงในร่างกายคนแล้วแย่งอาหารกินจนคนฝ่ายผมลงทุกวัน และเมื่อเย็นถึงตบไตใส่ฟงแล้วก็ต้องตายในที่สุดโบราณให้สังเกตว่าคนที่ถูกผีปอบเข้าสิงนั้นมักตาขวางไม่ กล้าสบตาคนและร่างกายจะผอมซูบลงเรื่อย ๆ

(๘) ผีโคมต เป็นผีที่มีรูปร่างเป็นดวงไฟ มีแสงวิบวับ อยู่ตามที่มีน้ำสกปรกชอบปรากฏตัวตอนกลางคืนเป็นผีขนาดเล็ก ๆ ไม่ทำร้ายคนให้เดือดร้อนอะไรนักเพียงแต่หลอกให้คนหลงทางเล่นคือทำเป็นสองทางให้คนเดินตามไปในทางที่ไม่ถูกต้อง

๓) เครื่องรางของขลัง ของขลัง (fetish) หมายถึง สิ่งของเฉพาะอย่างซึ่งมีอำนาจสิงอยู่ ผู้นำของขลังผูกเข้ากับเส้นเชือกแขวนคอเอาไว้ จะเกิดความอุ่นใจมั่นใจในตนเองและกล้าที่จะออกไปเสี่ยงภัย แต่ถ้าของขลังชิ้นนั้นไม่ได้ผลก็จะทิ้งไปแล้วพยายามหาอันใหม่มาทดแทนได้ คนไทยมีการนับถือเครื่องรางมาแต่โบราณ สังเกตได้จากหนังสือวรรณคดีต่าง ๆ ซึ่งมักจะมีการกล่าวถึงเครื่องรางของขลังเสมอ ด้วยคิดว่าเครื่องรางของขลังสามารถจะป้องกันภัยอันตรายทั้งปวง และที่สำคัญที่สุดคือทำให้เกิดกำลังใจว่ามีบางสิ่งบางอย่างที่ช่วยตนได้เครื่องรางของขลังจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับจิตใจ ซึ่งกลายเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้ที่ศรัทธา

๔) โขกลาง โขกลางหมายถึง เครื่องหมายที่ปรากฏให้เห็น เพื่อบอกเหตุร้ายหรือเหตุดีซึ่งคนไทยมีความยึดมั่นถือนั้นมาเป็นเวลาช้านานจนกลายเป็นประเพณีปฏิบัติ และ งดเว้นปฏิบัติอยู่โดยทั่วไป บรรดาสรรพสิ่งต่างๆที่สังคมไทยยึดมั่นว่าเป็นเครื่องหมายของโชคร้ายหรือโชคดีพอสรุปได้ว่ามีดังนี้

(๑) นามธรรมของสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตอันได้แก่ ชื่อของคน สัตว์สิ่งของ และสถานที่ เช่นเด็กทารกที่เจ็บป่วยกระเสาะกระแสะพ่อแม่ญาติพี่น้องกลัวว่าจะตาย จึงตั้งชื่อเป็นมงคลว่า “อยู่” เพื่อเป็นโศกลางว่าเด็กคนนั้นจะไม่ตาย หรือถ้าพ่อแม่เป็นคนจน อยากจะให้ลูกมีชีวิตที่มั่งคั่งก็อาจตั้งชื่อลูกว่า “บุญมี” เพื่อเป็นกลางที่ดี

(๒) รูปธรรมของสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต อันได้แก่รูปร่างลักษณะของคน สัตว์สิ่งของ และสถานที่ที่ดี และไม่ดีเช่นลักษณะของคนไม่ดีไม่น่าคบคือ ผมหยิก หน้ากร้อ คอเอียง พูดสองเสียง นำฟันขาว หรือมอญขาว ลาวใหญ่ ไทยเล็ก แจกดำ เป็นต้น หรือลักษณะของกล้วยแฝดเป็นของ ต้องห้ามสำหรับหญิงท้อง เพราะความยึดมั่นว่าผู้ชายห้ามกินน้ำเต้า มะเฟือง ห้ามลอดราวผ้าผู้หญิง รวมทั้งเรื่องไฟและปานนั้นรวมอยู่ในเรื่องของโชคกลางด้วย

(๓) ความฝัน ความฝันถือกันว่าเป็นการสะท้อนถึงโชคกลาง ที่ส่งผลกระทบต่อชีวิต และทรัพย์สินในอนาคต เช่น ความฝันว่ารุ่งโรจน์ก็ถือกันว่าจะได้เนื้อคู่ เป็นต้น

(๔) ประสบการณ์ ประสบการณ์บางอย่างจัดว่าเป็นโชคกลางที่จะส่งผลกระทบต่อในด้านนั้นหรืออย่างนั้นเช่นการเห็นขบวนศพ เป็นกลางของโชคดี หรือเสียงจิ้งจกตก แปลว่าให้คุณหยุดกระทำสิ่งที่คิดจะกระทำ เป็นต้น

(๕) ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ สังคมไทยยึดถือปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ อันได้แก่ฝนตกหรือท้องฟ้าสว่างปลอดโปร่ง เป็นโชคกลางของความเยือกเย็นความปลอดภัยและความปลอดโปร่งของชีวิต หรือกิจกรรมที่กำลังจะดำเนินอยู่เห็นดาวตกห้ามตก หากตกแล้วชีวิตของผู้ที่จะมาเข้าห้องมนุษย์นั้นจะเข้าห้องสุขแทน เพราะดาวนั้นถือเหมือนว่าเทวดาจะมาจุติเวลารุ่งขึ้นก็ห้ามขึ้นที่รุ่ง มิฉะนั้นแล้วนิ้วจะด้วน แต่ถ้าเผลไปทำแล้วให้อาณิวัชต์กันเสีย ส่วนเวลาฝนตกห้ามเอาขันครอบหัวเล่น ซึ่งที่จริง เหตุผลน่าจะมาจากความกลัวฟ้าผ่าตอนนั้นเอง

(๖) พิธีการ สังคมไทยเชื่อว่าพิธีการต่าง ๆ เป็นการนำสัญลักษณ์แห่งความสุขและความเจริญของชีวิตมาให้และพิธีการต่าง ๆ จะนำมาซึ่งโชคกลางที่ดี^{๓๕}

๒.๑.๔ ประโยชน์ของความเชื่อ

ความเชื่อเป็นพื้นฐานให้เกิดการกระทำสิ่งต่าง ๆ ทั้งด้านดี ด้านร้าย คนโบราณจึงสร้างศรัทธาให้เกิดแก่ลูกหลาน เช่น ความเชื่อเรื่องภูติผี ว่ามีอิทธิฤทธิ์ที่จะบันดาลความสุข สวัสดิ์มาให้ และหากทำให้ผีโกรธ ก็จะทำให้ความทุกข์ยากลำบากมาให้ด้วย เมื่อมีการพูดและการนำไหว้กราบ เช่น สร้างสักการะบ่อย ๆ เขาก็ปลุกความเชื่อให้ลึกลงไปในสำนึกของแต่ละคนจนไม่สามารถถอดถอนได้ เมื่อความเชื่อมีเต็มที่แล้ว จะทำสิ่งที่ตนต้องการ มากขึ้นกว่าเดิม ความเชื่อนับเป็นพื้นฐานแห่งการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์และศาสนาแยกออกเป็นข้อ ๆ ได้ดังนี้

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๕-๑๘๗.

- ๒.๑.๔.๑ ความเชื่อทำให้เกิดความมั่นใจ
- ๒.๑.๔.๒ ความเชื่อทำให้เกิดพลัง
- ๒.๑.๔.๓ ความเชื่อทำให้เกิดการสร้างสรรค์
- ๒.๑.๔.๔ ความเชื่อทำให้เกิดความสามัคคี
- ๒.๑.๔.๕ ความเชื่อทำให้เกิดรูปธรรม
- ๒.๑.๔.๖ ความเชื่อเป็นพื้นฐานให้เกิดปัญญา
- ๒.๑.๔.๗ ความเชื่อทำให้การนับถือศาสนาได้อย่างมั่นคง
- ๒.๑.๔.๘ ความเชื่อทำให้เกิดฤทธิ์ทางใจ

ดังนั้น ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับนับถือในสิ่งนั้น ๆ เช่น การยอมรับนับถือในผีฟ้าว่ามีจริง แม้จะเป็นสิ่งที่มองไม่เห็นแต่ก็เชื่อว่าเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่จริงและมีอำนาจคุ้มครองปกป้องรวมทั้งอวยพรอวยชัยให้หมู่บ้านอยู่เย็นเป็นสุขได้ ความเชื่อจึงเกิดจากสภาวะที่บุคคลให้ความมั่นใจคล้อยตามและพร้อมที่จะปฏิบัติตามสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งเชื่อทั้งสิ่งที่มองเห็นสัมผัสได้และสิ่งที่มองไม่เห็นเป็นอำนาจลึกลับที่มีผลทำให้มนุษย์ได้รับผลดีผลร้าย เมื่อมนุษย์เชื่อในอำนาจลึกลับนั้นก็จะมีกระทำการต่าง ๆ เพื่อมิให้ถูกลงโทษและเพื่อให้อำนาจนั้นพึงพอใจต่อ มาจึงมีพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อบูชาเช่นสรวงวิญญานหรือเทพเจ้าความเชื่อและการกระทำเหล่านี้ถูกถ่ายทอดให้บุคคลจากรุ่นสู่รุ่นได้ยาวนานต่อเนื่องมา เพราะเป็นสิ่งที่ก่อประโยชน์คุณค่าต่อสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม

จากการศึกษาสรุปได้ว่า ความเชื่อมีประโยชน์หรือมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต และมีอิทธิพลต่อสังคม เป็นตัวกำหนดการแสดงออกทางพฤติกรรมของคนในสังคม โดยอาจสังเกตได้ว่าเมื่อบุคคลมีความเชื่ออย่างใดอย่างหนึ่ง ย่อมเป็นเหตุจูงใจให้เกิดการกระทำหรือพฤติกรรมที่ตอบสนองความเชื่อนั้น ๆ และถ้าเปลี่ยนความเชื่อไปจากเดิมพฤติกรรมจะเปลี่ยนตามไปด้วย และพฤติกรรมเช่นนี้ อาจสะท้อนให้สังเกตเห็นได้ในลักษณะของข้อห้ามและข้อปฏิบัติในการดำเนินชีวิตของคนในสังคม ความเชื่อดังกล่าวแสดงให้เห็นว่ามีฐานการเกิดมากมาย แต่พิจารณาตามกรอบของความเชื่ออาจสรุปได้ ๓ ประเภทคือความเชื่อที่มนุษย์มีต่อมนุษย์ ความเชื่อที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ และมนุษย์มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ

๒.๒ แนวคิดความเชื่อเรื่องผี

ความเชื่อและการนับถือผีเป็นศาสนาดั้งเดิมของมนุษย์ทุกเชื้อชาติ โดยแรกเริ่มของพัฒนา การทางศาสนานั้น มนุษย์ไม่สามารถหาคำอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทางธรรมชาติได้เช่นฝนตก พายุร้องจึงเชื่อว่ามีอำนาจเหนือธรรมชาติอยู่เบื้องหลังต่อมาจึงเชื่อว่ามีธรรมชาติอื่น ๆ มีผีหรือ

วิญญาณที่มีอำนาจศักดิ์สิทธิ์สถิตอยู่ แล้วจึงพัฒนาการความเชื่อมาเรื่อย ๆ จนกระทั่งยอมรับนับถือเอาศาสนาเป็นหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ผสมผสานความเชื่ออย่างสอดคล้อง ใช้เป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิต ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผี ดังต่อไปนี้

๒.๒.๑ บริบทและความหมายของผี

ความเชื่อและโลกทัศน์เกี่ยวกับผีสางและวิญญาณที่สถิตย์อยู่ในวัตถุและธรรมชาติโดยมนุษย์จะแสดงความเคารพและบูชาสิ่งเหล่านี้ ในการศึกษาทางมานุษยวิทยา ความเชื่อเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติจะสัมพันธ์กับความเชื่อทางศาสนาและ ความเชื่อเรื่องจิตวิญญาณ ซึ่งเป็นความเชื่อพื้นฐานของของสังคมไทยที่นับถือพระพุทธศาสนามีความเชื่อเรื่องผีที่สืบทอดกันมานานและมีผลต่อวิถีชีวิตของคนไทยทำให้เกิดวัฒนธรรมการนับถือผีหรือวิญญาณของบรรพบุรุษมีทั่วประเทศไทยเช่น ในภาคเหนือเรียกว่า ผีปู่ย่า ภาคอีสานเรียกว่า ผีปู่ตา ภาคใต้เรียกว่า ผีตา ผียาย^{๓๖} ในที่นี้มีผู้ให้ความหมายของผีไว้ต่าง ๆ ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของ ผี ไว้ว่า เป็นสิ่งที่มนุษย์เชื่อว่าลึกลับ มองไม่เห็นตัว แต่อาจจะปรากฏเหมือนมีตัวตนได้ อาจให้คุณหรือโทษได้ มีทั้งดีและร้ายเช่น ผีปู่ย่าตายาย ผีเรือน ผีฟ้า เรียกคนที่ตายไปแล้ว; ในภาษาโบราณใช้เรียก เทวดา ภาษาปากหมายความว่า เลว เช่น คนผี หรือเรียกบุคคลที่หมกมุ่นในการพนันว่า ผีพนัน ประเภทของ “ผี” ที่มีความหมายเกี่ยวกับคนที่ตายไปแล้วมีหลายประเภท เช่น ผีกองกอย หมายถึง ผีชนิดหนึ่ง เชื่อกันว่ามีดินเดียว ไม่มีสื่อบำห้วเข้า จึงต้องเดินเขย่งกองกอย ขอบออกมาดูเลือดที่หัวแม่เท้าของคนทีนอนหลับพักผ่อนในป่า ผีเรือน หมายถึง ผีที่อยู่ประจำเรือน ผีโปง หมายถึง ผีที่อยู่ในป่าโปง^{๓๗}

พระยาอนุนามนราชชน (เสฐียรโกเศศ) กล่าวไว้ว่า สิ่งใดตามปกติไม่สามารถจะมองเห็นตัวได้แต่เราถือหรือเข้าใจเอาว่ามีฤทธิ์และอำนาจอยู่เหนือคน อาจให้ดีหรือให้ร้าย คือให้คุณหรือให้โทษแก่เราได้ สิ่งอย่างนี้เรากลัวเกรงและบางทีก็ต้องนับถือด้วย เราเรียกสิ่งนี้ว่า ผี และเราไม่สามารถจะ ทราบหรืออธิบายได้ด้วยปัญญาและเหตุผล หรือคิดว่าเป็นสิ่งประหลาดน่าอัศจรรย์ผิดธรรมดาสามัญที่ ควรจะเป็น สิ่งนั้นเราก้เรียกว่า ผี และอาจเรียกอาการที่ปรากฏขึ้นในธรรมชาติที่ประหลาด

^{๓๖} วิชาภรณ์ แสงมณี, **ผีในวรรณคดี**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทธรรมสาร, ๒๕๓๖), หน้า ๓๑-๓๒.

^{๓๗} ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๗๔.

อัศจรรย์ หรือรุนแรงน่าสะพรึงกลัวว่าผีเป็นผู้บันดาลให้เกิดขึ้น ผีมีอยู่ตลอดตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์มาจนปัจจุบัน นี้ ผีมี ๒ พวกคือ ผีดี และ ผีร้าย ผีดีตามปรกติจะมีใจเป็นกลาง ๆ ไม่ให้ดีให้ร้ายแก่ใคร^{๓๘}

เพราะฉะนั้น จึงสรุปได้ว่า ผี เป็นสิ่งที่มนุษย์เชื่อว่าลึกลับ มองไม่เห็นตัว แต่อาจจะปรากฏเหมือนมีตัวตน ได้ มีอำนาจอยู่เหนือคน อาจให้คุณหรือโทษได้ ผีมี ๒ พวก คือ มีทั้งดีและร้าย ในเรื่องราวเกี่ยวกับผีนั้น เราไม่สามารถจะทราบหรืออธิบายได้ด้วยปัญญาและเหตุผล สังคมไทยที่นับถือพระพุทธศาสนามีความเชื่อเรื่องผีที่สืบทอดกันมานานและมีผลต่อวิถีชีวิตของคนไทยทำให้เกิดวัฒนธรรมการนับถือผีหรือ วิญญาณของบรรพบุรุษด้วย

๒.๒.๒ ความเชื่อเรื่องผีของชาวอีสาน

ความเชื่อเรื่องผีในทัศนะของชาวอีสานที่ผูกพันกันกับอาชีพเกษตรกรรมนับถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เหนือธรรมชาติ เพราะการทำนาเป็นอาชีพหลัก จะได้ผลหรือไม่ขึ้นอยู่กับสภาพธรรมชาติดินฟ้าอากาศ ชาวอีสานจึงประกอบพิธีกรรมขอฝนจากผีแถนในพิธีบุญบังไฟ เพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลก่อนที่จะลงมือทำนา ชาวอีสานต้องเลี้ยงผีตาแฮกเพื่อขอให้ผีตาแฮกช่วยดูแลรักษาต้นข้าวให้เจริญงอกงามและได้ผลผลิตดี ความเชื่อเรื่องผียังผูกพันกับวิถีชีวิตชาวอีสาน ตั้งแต่แรกเกิดของชีวิต เช่น เด็กแรกเกิดมี อาการร้องไห้ไม่ทราบสาเหตุ เรียกว่า เป็นกำเล็ด ชาวอีสานเชื่อว่า “ผีแม่เก่าแม่หลัง” คือผีพ่อแม่เก่าของเด็กในชาติก่อนต้องการชีวิตของเด็กให้ไปอยู่ด้วยจึงต้องประกอบพิธีกรรมแก้กำเล็ด เมื่อเจ็บป่วยไม่ทราบสาเหตุจะเชิญ “ครูบา” มาประกอบพิธีกรรม “ลาส่ง” “ลาป่วย” โดยอัญเชิญอำนาจของผีฟ้าผีแถนมารักษา ชาวอีสานเชื่อว่า ผีมี ๒ ประเภท คือ ผีดี เป็นผีที่คอยดูแลช่วยเหลือมนุษย์ อาทิ ผีฟ้า ผีแถน ผีปู่ตาผีบ้าน ผีเรือน หากทำผิดฮึดคอง ผีดีเหล่านี้อาจลงโทษได้ และผีร้ายเป็นผีที่ทำความเดือดร้อนให้แก่มนุษย์ได้แก่ ผีปอบ ผีเป่า ผีกระสือ ผีแม่หม้าย เป็นต้น ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๒.๒.๑ ผีฟ้าหรือผีแถน เป็นผีดี ชาวอีสานเชื่อว่ามีความอำนาจสูงสุด แถน หรือ พญาแถน ถือว่าเป็นเทพเทียบเท่าชั้นพระอินทร์ ผีแถนหรือผีฟ้า มักเรียกชื่อแตกต่างกันตามพื้นถิ่น อาทิ ผีแถนหลวง ผีไท ผีไทเทิง ผีแถน แถนหลวง แถนแนน แถนเคอ แถนคาย แถนเคาะ แถนซัง แถนเถือก

^{๓๘} พระยาอนุমানราชชน (เสฐียรโกเศศ), เรื่องเกี่ยวกับประเพณีไทย (เนื่องในเทศกาลตรุษสารท), (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แพร่การช่าง, ๒๕๐๔), หน้า ๓๖๗.

แกนซี แกนสี่ แกนแม่นาง หรือ เทวดาฟ้าแกน เป็นต้น^{๓๙} คติความเชื่อแกนของไทดำ แคว้นสิบสองจุไทยและสอดคล้องกับความเชื่อชาวอีสานในหลายประเด็น ดังนี้

๑) แกนหลวง เป็นหัวหน้าของแกนทั้งปวงบนฟ้า มีหน้าที่คอยควบคุมดูแลการปฏิบัติงานของแกนต่าง ๆ ให้เป็นไปตามปกติ และทำหน้าที่ตัดสินข้อพิพาทต่าง ๆ ให้เกิดความยุติธรรมแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง แกนหลวงจะมีเรือนใหญ่อยู่ ๒๒ ห้อง แต่ละห้องจะมีภรรยาแกนหลวงอาศัย ๑ คน ในเรือนนั้นจะมีนกพิราบ วัว ควาย มีทุ่งนากว้างใหญ่ และมีทองคำ ไข่มุกเป็นที่อยู่ที่กิน

๒) แกนปีวกาลาวี เป็นผู้ดูแลทุกข์สุขและความอุดมสมบูรณ์ของมนุษย์ในโลกเมือง ลุ่มคอยควบคุมดิน ฟ้า อากาศและดวงดาวให้เป็นไปตามวิถี และทำให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล

๓) แกนชาด เป็นผู้กำหนดชะตาชีวิตและส่งให้มนุษย์มาเกิดบนโลก

๔) แกนแนน เป็นผู้ตั้งมิ่งขวัญของมนุษย์ เพื่อให้มนุษย์อายุสั้น-ยาวตามที่กำหนด

๕) แกนบุน เป็นผู้บันดาลความมั่งมีและอุดมสมบูรณ์ให้เกิดแก่มนุษย์

๖) แกนเคอ เป็นแกนแห่งโรคภัยไข้เจ็บ ที่คอยทำให้เกิดการเจ็บป่วย ไข้ ชนิดต่าง ๆ แก่มนุษย์โดยเฉพาะแก่เด็ก ๆ

๗) แกนเคาะ เป็นผู้บันดาลให้เกิดเคราะห์ร้ายและภัยพิบัติต่าง ๆ แก่มนุษย์

๘) แกนสัด เป็นผู้ดูแลมนุษย์ให้อยู่ในระเบียบวินัยและกฎกติกา คอยติดตามจับคนผิดมาลงโทษและคุมครองคนดีให้พ้นภัยพิบัติต่าง ๆ เป็นไปทำนองคนดีมีคุ้ม

๙) แกนนุ่งขาว เป็นผู้บันดาลให้เกิดแสงสว่าง และสวยสดงดงามทางร่างกายและจิตใจมนุษย์^{๔๐}

๒.๒.๒.๒ ผีปู่ตาเป็น ผีดี ชาวอีสานเชื่อว่าเป็นวิญญาณของบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว คอยปกป้องรักษา คุ้มครองภัยอันตรายต่าง ๆ โดยวิญญาณดังกล่าวไม่สามารถนับย้อนขึ้นไปได้ว่าเป็นผู้ใด หรือมาจากสายตระกูลใด แต่ชาวบ้านนับถือรวม ๆ เอาว่า เป็นบรรพบุรุษและให้ความเคารพนับถือสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน^{๔๑} สอดคล้องกับการศึกษาของว่า ผีปู่ตาเป็นวิญญาณบรรพบุรุษ

^{๓๙} บุญยงค์ เกศเทศ, ผีป่าดงภู เจ้าปู่ขุนน้ำ, (มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๐), หน้า ๔๐.

^{๔๐} สุมิตร ปิติพันธ์, ศาสนาและความเชื่อไทดำ ในสิบสองจุไทย สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๒๘-๒๙.

^{๔๑} จตุพร ไชยทองศรี, “การศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อผีปู่ตาภาคอีสานและความเชื่อผีตายายภาคใต้”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๔), หน้า ๘๓.

ประจำหมู่บ้านที่ไม่อาจกำหนดได้ว่าเป็นบรรพบุรุษสายใด ตระกูลใด แต่เชื่อว่าบรรพบุรุษของชาวบ้านทุกคน ทำหน้าที่คอยคุ้มครองอันตรายที่เกิดขึ้นกับหมู่บ้านและดลบันดาลสิ่งต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นตามผู้มาบนบาน ความเชื่อนี้มีความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจ การเมือง สังคมหมู่บ้าน และสนับสนุนพุทธศาสนา ในชุมชนจะร่วมกันสร้างศาลปู่ตา หรือ ตูบตาปู่ ขึ้นประจำ ทุกหมู่บ้านไว้ให้เป็นที่พักอาศัยของผีปู่ตา แรกเริ่มการตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัยของชาวอีสาน ณ ที่แห่งใดก็ตาม จะสร้างศาลและอัญเชิญผีปู่ตาให้มาพำนัก ส่วนมากนิยมตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ศาลปู่ตา หรือ ตูบปู่ตา หอเจ้าบ้านโฮงปู่ตา นิยมสร้างเป็นหลายลักษณะตามความต้องการอาทิ ใช้เสาหลักเพียงต้นเดียวเหมือนศาลพระภูมิทั่ว ๆ ไป แล้วสร้างเรือนยอดบนปลายเสา แบบเสาสี่ต้นแล้วสร้างโรงเรือน หรือศาลให้มีขนาดเล็กใหญ่ตามความต้องการ และแบบสร้างเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน ซึ่งปัจจุบันเป็นที่นิยมโดยทั่วไป แล้วจะสร้างเป็นโถงเพียงห้องเดียวและภายในห้องมีบริเวณสำหรับวางสิ่งของพร้อมทั้งวัสดุรูปคนสัตว์ ข้าทาส บริวาร ไว้สำหรับให้ผีปู่ตาใช้สอยไม่ขาดแคลน^{๔๒}

๒.๒.๒.๓ ผีตาแฮก ในวรรณกรรมอีสานเรื่อง เสียวสวาสดี ได้กล่าวถึงที่มาของการเลี้ยงผีตาแฮกว่า มีผัวเมียครอบครัวหนึ่งไม่มีลูก จึงไปหาหญิงมาเป็นเมียน้อย ต่อมาเมียน้อยตั้งท้องเมียหลวงจึงฉวยโอกาสแอบวางยาให้เมียน้อยตาย ก่อนเมียน้อยจะตายได้ขอร้องว่า ส่วนเมียหลวงนั้นเมื่อสามีทราบเรื่องจึงได้ทำร้ายจนตายไป ทั้งเมียหลวงและเมียน้อยก็ไปเกิดและจองเวรกัน เมียน้อยเกิดเป็นยักษ์เมียหลวงเกิดเป็นหญิงแต่งงานและมีลูก ซึ่งลูกของนางเกิดมาจะถูกยักษ์กินถึงสองครั้ง เมื่อนางมีลูกครั้งที่สาม นางและสามีจึงไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ พระพุทธเจ้าจึงเทศนาให้ระงับการจองเวรทั้งหญิงและยักษ์จึงเลิกจองเวรกัน และได้อาศัยเป็นเพื่อนบ้านกัน มีความรักใคร่กลมเกลียว ยักษ์นั้นรู้ตำราทำนายฟ้าฝน จึงคอยบอกเพื่อนบ้านว่าควรทำอย่างไร ชาวบ้านก็เลื่อมใส ซึ่งต่อมานางยักษ์ก็กลายเป็นผีตาแฮก^{๔๓}

๒.๒.๒.๔ ผีเขื้อ เป็นผีบรรพบุรุษของตระกูล หรือเป็นเชื้อสายตระกูลของครอบครัว ซึ่งเป็นวิญญาณของปู่ ย่า ตายาย ที่ตายไปแล้ว ในบางพื้นที่เชื่อว่า ผีเขื้อมีเจ็ดชั้นเรียกว่า “เจ็ดโคตรเหง้าเฝ้าลูกหลาน” ผีเขื้อ ไม่มีหิ้ง หรือฮ้านสำหรับสิ่งสถิต แต่จะอยู่ประจำของบ้านผู้อาวุโสฝ่าย

^{๔๒} สุเทพ สุนทรเกสัช, สังคมวิทยาหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, (กรุงเทพมหานคร: สมาคมสังคมนศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๑), หน้า ๑๑๓-๑๑๖.

^{๔๓} อภิวัฒน์ โปธิสาร, สารัตถะคติความเชื่อและพิธีกรรมลาวโซ่ง, (มหาสารคาม: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๒), หน้า ๑๕๓.

หญิงสูงสุดเรียกว่า “เหง่าผีเชื้อ”^{๔๔} การสืบทอดผีเชื่อนั้นจะผ่านฝ่ายหญิง เมื่อเหง่าผีเชื้อ เสียชีวิต ญาติในตระกูล จะยกย่องเอาญาติฝ่ายหญิงที่มีอาวุโสรองลงมาให้เป็นเหง่าผีเชื้อสืบต่อมาผีเชื้อทำหน้าที่คอยควบคุม ดูแลสมาชิกในครอบครัวให้อยู่เย็นเป็นสุข หากลูกหลานกระทำผิด เรียกว่า “ผิดผีเชื้อ” ได้แก่ ผัวเมียทะเลาะกัน ต่ำพ่อแม่ ตีลูก แย่งมรดก ต้องการให้ลูกหลานทำบุญให้แต่งงานหรือไม่บอกกล่าว^{๔๕} ถือว่าเป็นกฎเกณฑ์ของครอบครัวที่ต้องยึดถือปฏิบัติ และสอดคล้องกับค่านิยมของชาวอีสานในเวลานั้น คือ ความกตัญญูรู้คุณการเคารพผู้อาวุโส ผัวเมียให้รักใคร่ปรองดอง เมื่อผิดผีเชื้อจะดลบันดาลให้เกิดความเจ็บป่วย โดยผู้กระทำผิดอาจเจ็บป่วยโดยตรงหรือคนอื่นก็ได้ เช่น ลูกสะใภ้เข้าห้องเปิง (ห้องบูชาผีเชื้อในเฮือนอีสาน) ถือเป็น “ชะล่า” (ข้อห้าม) ลูกสะใภ้อาจไม่สบาย สะใภ้จะต้องเตรียมเครื่องสมมา พ่อแม่ผัว เพื่อให้พ่อแม่ผัวนำเครื่องสมมานี้ไปบอกกล่าวแก่ผีเชื้อต่อไป บางกรณีเมื่อพ่อหรือแม่เจ็บป่วยทำการรักษามาเป็นเวลานานอาการยังไม่หาย และไม่ทราบว่ามีผีเชื้อด้วยสาเหตุใด ลูก ๆ จะมาพร้อมหน้ากันแล้วแต่งเครื่องสมมาไปคารวะพ่อหรือแม่ที่เจ็บป่วย

๒.๒.๒.๕ ผีปอบ คือ ผีชนิดหนึ่งสิ่งอยู่ในร่างกายของคน ผู้ที่ปอบอาศัยร่างอยู่ชาวบ้านอีสานเรียกคนนั้นว่าเป็นปอบหรือเป็นผีปอบ ผีชนิดนี้จะออกจากร่างผู้เป็นเจ้าของไปสิงสู่ร่าง (เข้ากิน) บุคคลอื่น เพื่อกินเลือดและอวัยวะภายในเป็นอาหาร (ปอบเข้ากิน) บุคคลที่ถูกปอบเข้ากินส่วนมาจะเป็นคนอ่อนแอหรือเจ็บป่วย^{๔๖}

๒.๒.๒.๖ ผีเป่าคือ ผีที่สิงอยู่ในร่างกายของคน คนที่เป็นเป่ามักกินของสด ๆ เช่น เลือดสด ๆ ลาบเลือด ชาวอีสานเชื่อว่า ผีเป่ามีอยู่ ๓ ประเภท คือ

๑) ผีเป่าคน หมายถึง ผีเป่าสิงในคนเป็น ๆ ฉะนั้นพฤติกรรมของคน ๆ นั้นจะเปลี่ยนไปเช่น ไม่ค่อยพบหน้าผู้คนเก็บตัวอยู่คนเดียว ชอบกินอาหารดิบ ๆ สด ๆ และตอนกลางคืนจะออกเที่ยวหากิน ออกจับหนูจับเขียดกิน เป็นต้น

^{๔๔} ยุทธภักดิ์ เตชะแก้ว, “พิธีกรรมและระบบความเชื่อการลาผีฟ้าในภาคอีสาน”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓๕.

^{๔๕} เกรียงไกร ผาสุตตะ, “แนวคิดเชิงปรัชญาในพิธีกรรมลำทรง ในเขตอำเภอมัญจาคีรีและอำเภอยะฮิน จังหวัดขอนแก่น”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑), หน้า ๗๖.

^{๔๖} สุภณ สมจิตศรีปัญญา, ผีปอบ: ความเชื่อ ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๓๓๒-๑๓๔๒.

๒) ผีเป่าผี หมายถึง คนที่เป็นเป่าเมื่อตายไปแล้ว จะเป็นผีเป่าอยู่อีก ผีเป่าชนิดนี้จะทำร้ายคนและเป็นอันตรายแก่คนมาก

๓) ผีเป่าว่าน หมายถึง คนที่เล่นว่าน ปลูกว่าน เช่น ว่านกระจาย ว่านสามพันตึงเมื่อคนที่เลี้ยงว่านนี้เชื่อว่า จะคงกระพันชาตรี คือ ฟันแทงไม่เข้า ถ้าหากว่านสองชนิดนี้เลี้ยงถูกวิธี จะไม่เป็นอันตรายต่อมนุษย์ แต่ว่านนี้มักจะกินเลือดของสด ผู้เลี้ยงจะต้องเอาเลือดมาบอกตามกำหนด หากว่ามันหิวมันจะมากินผู้เลี้ยงเอง จึงทำให้พฤติกรรมของผู้เลี้ยงว่านนี้ ชอบของดิบ ของสดนั่นเอง^{๔๗}

สรุปได้ว่า ความเชื่อเรื่องผีของชาวอีสานมีมานานชาวอีสานยังเชื่อว่าแกนเป็นเทพเจ้าผู้สร้างสรรพสิ่ง การนับถือผีเป็นศาสนาดั้งเดิมมีความเชื่อและนับถือผีสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ โดยเชื่อว่าผีเป็นสิ่งเหนือธรรมชาติ มีอำนาจศักดิ์สิทธิ์คอยช่วยเหลือ ปกป้องคุ้มครอง ให้ชาวอีสานอยู่เย็นเป็นสุข ดำเนินชีวิตอย่างมั่นคง ปลอดภัย ในขณะที่เดียวกัน ความเจ็บไข้ได้ป่วยสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเกิดจากอำนาจของผีดี หากเกิดภัยพิบัติในชุมชนที่หาสาเหตุไม่ได้ก็เกิดจากอำนาจของผีด้วยเช่นกัน

๒.๒.๓ ความเชื่อเรื่องผีในพระพุทธศาสนาเถรวาท

พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงเรื่อง ผี วิญญาณ ยักษ์ และภูตผี ปีศาจ ผีเสือน้ำ รากษส ไว้ในพระไตรปิฎกหลายแห่ง ดังสมัยนั้นมีภิกษุรูปหนึ่งถูกผีเข้า ภิกษุอีกรูปหนึ่งมีความประสงค์จะฆ่าจึงทุบตีท่านพิสูจน์ ภิกษุนั้นไม่ถึงแก่กรรมภาพ ท่านเกิดความกังวลใจว่า เราต้องอาบัติปาราชิกหรือหนอ จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “ภิกษุเธอไม่ต้องอาบัติปาราชิก” และพระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงโดยย่อเมื่อมีอันตรายเรื่องอันตราย ๑๐ ประการ หนึ่งในนั้นคือ ข้อที่ ๖. ผีเข้าสิงภิกษุ^{๔๘} แสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้ามิได้มีปฏิเสธเรื่องผี ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษาดังต่อไปนี้

๒.๒.๓.๑ ความหมายของผี เป็นสิ่งที่มนุษย์เชื่อว่าเป็นสภาพลึกลับ มองไม่เห็นตัว แต่อาจจะปรากฏเหมือนมีตัวตนได้ อาจให้คุณหรือโทษได้ มีทั้งดีและร้าย เช่น วิญญาณ เรียกคนที่ตายไปแล้ว ความหมาย สิ่งที่เชื่อว่ามีอยู่ในกายเมื่อมีชีวิต เมื่อตายออกจากกายล่องลอยไปหาที่เกิด

^{๔๗} ธวัช ปุณโณทก, ผีเป่า: ความเชื่อ ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๕๒-๑๕๘.

^{๔๘} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๕๐/๒๓๐ .

ใหม่ ความรับรู้ เช่น จักขุวิญญาณ คือ ความรับรู้ทางตา โสตวิญญาณ คือ ความรับรู้ทางหู เป็นชั้น ๑ ในชั้น ๕ คือรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ฬี คือ คำว่า อมนุษย์ ภูต เปรต สัมภเวสี ฝีเสื่อน้ำ รากษสยักษ์ เจตภูต ปีศาจ โอปปาติกะ วิญญาณ อสุรกาย สัตว์นรก มีกล่าวไว้ในพระไตรปิฎก^{๔๙} ส่วนคำไวพจน์ที่เกี่ยวกับคำว่าฝี คือคำวามนุษย์ ภูต เปรต สัมภเวสี ฝีเสื่อน้ำ รากษส ยักษ์ เจตภูต ปีศาจ โอปปาติกะ วิญญาณ อสุรกาย สัตว์นรก ได้มีกล่าวไว้ในพระไตรปิฎกหลายแห่งด้วยกัน

๒.๒.๓.๒ การกำเนิดของฝี ฝีเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจเหนือธรรมชาติที่อยู่เหนืออำนาจการควบคุมของมนุษย์เมื่อมนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม มนุษย์มีความผูกพันกันและได้แสดงพฤติกรรมร่วมกันเกิดเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องฝีเป็นลัทธิความเชื่อของพวกเขาหรือมีความเชื่อว่าเป็นวิญญาณของบรรพบุรุษหรือเป็นสิ่งที่มนุษย์เชื่อว่าเป็นสภาพลึกลับมองไม่เห็นตัวแต่อาจจะปรากฏเหมือนมีตัวตนได้อาจให้คุณหรือโทษได้มีทั้งดีและร้าย ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิคาย มูลปณณาสก์ [๒.สีหนาทวรรค] คติ ๕ ประการคือ ๑) นรก ๒) กำเนิดดิรัจฉาน ๓) เปตวิสัย ๔) มนุษย์ ๕) เทวดา พระพุทธเจ้าตรัสแก่พระสารีบุตรไว้เราرضัด นรก ทางที่นำสัตว์ให้ถึงนรก ข้อปฏิบัติที่นำสัตว์ให้ถึงนรก และرضัดขั้ ปฏิบัติที่สัตว์ปฏิบัติแล้ว เป็นเหตุ ให้หลังจากตายแล้วยอมไปเกิดในอบาย หุกติวินิบาตรนรกกำเนิดโอปปาติกะ คือ เทวดาสัตว์นรก มนุษย์ บางจำพวกและเปรตบางจำพวก^{๕๐}

๒.๒.๓.๓ สถานที่อยู่ของฝี คือ ที่ตั้งแหล่ง เช่น ป่าใหญ่ ภูเขา ป่าช้าฝีดิบ ศาล ต้นไม้ใหญ่ แม่น้ำ ทะเล สิ่งในร่างมนุษย์ เป็นต้น

๒.๒.๓.๔ ประเภทของฝี ที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกของเถรวาท คือ เจตภูต ภูต อมนุษย์ ฝี ยักษ์ รากษส วิญญาณสัมภเวสี โอปปาติกะ ฝีเสื่อน้ำ เปรต อสุรกาย ปีศาจ สัตว์นรก

๒.๒.๓.๕ อมนุษย์ จิตวิญญาณของมนุษย์ผู้ที่ตายหรือล่วงลับไปแล้วมักเรียกกันว่า ฝี หรือวิญญาณ จิตของมนุษย์จะได้ไปอุบัติหรือเกิดใหม่ตามกรรมหรือการกระทำที่จิตดวงที่เคยเป็นมนุษย์ได้กระทำเมื่อยังมีชีวิตอยู่ให้เกิดภพภูมิต่าง ๆ เช่น พรหม เทวดา มนุษย์ สัตว์นรก เปรต สัมภเวสี หรืออสุรกาย และโอปปาติกะ ตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกเกี่ยวกับเปรตประเภทต่าง ๆ

ดังปรากฏในสังกัฏฐปิฎกเปรตวัตถุ ความว่า พระมหาโมคคัลลณะลงจาก ภูเขาศิขณภูฏ ได้เห็นเปรตตนหนึ่ง จึงซักถามเปรตผู้ถูกค้อนต่อยศิริชะว่า เจ้าเป็นบ้าไปแล้วหรือจึงวิ่งไปมาเหมือนเนื้อที่วิ่งพล่าน เปรตได้เล่าว่า ตนได้ไปเกิดเป็นเปรตในยมโลกถูกค้อนเหล็กจำนวนหกหมื่นลูก ตกมาตี

^{๔๙} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๑๗๔.

^{๕๐} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๕๓/๑๕๒.

กระหม่อมศิระษะ เพราะผลกรรมที่ได้กระทำต่อพระปัจเจกพุทธเจ้านามว่า สุเนตร ขณะนั่งเข้าฌาน อยู่ที่โคนต้นไม้ ตนได้ติดก้อนกรวดใส่ศิระษะพระปัจเจกพุทธเจ้า ผลกรรมนั้น จึงต้องได้รับทุกข์เช่นนี้^{๕๑} และที่ปรากฏกายให้พระภิกษุเห็นรูปร่างต่าง ๆ นั้น เป็นไปตามกรรมที่ตนได้กระทำมาในอดีต เพื่อมาขอรับส่วนบุญส่วนกุศลจากผู้ที่ตนคิดว่าจะได้รับส่วนอุทิศให้ ส่วนผู้คนในยุคหนึ่ง ได้รับรู้ความเป็นไปของสัตว์เหล่านั้น ก็ได้ทำบุญอุทิศให้เป็นที่ประจักษ์ ทำให้บุคคลอื่นได้รับรู้อุโมทนาและเกิดความกลัวต่อบาปกรรม และตั้งตนไว้ถึงพระรัตนตรัยประกอบด้วย ทาน ศีล ภาวนา สืบไป รวมทั้งกรณีพระเจ้าพิมพิสารอุทิศแก่ญาติ (เปรต)^{๕๒}

๒.๒.๓.๖ การทำพิธีขับไล่อมมนุษย์ (ผี) ในสมัยพุทธกาล เมื่อพระพุทธเจ้ายังมีพระชนม์ชีพสิ่งที่ปรากฏชัดเจนในพระอัมมปะทีฏฐกถา (แปล) ภาค ๗ ดังที่กล่าวมาในบทที่ ๑ ในด้านพิธีกรรมต่าง ๆ โดยให้พระอานนท์เรียนพระปริตรแล้วทำน้ำมนต์ ประพรมกำแพงเมือง ๓ วัน ๓ คืน เพื่อขับไล่ อมนุษย์ (ผี) ในเมืองไพศาลีในครั้งนั้นก็เกิดสวัสดิแก่ชาวเมือง^{๕๓} หากกล่าวถึงเรื่องความเชื่อในประเทศไทย หากจะไม่กล่าวถึงเรื่องราวในพุทธศาสนาหน่อย ก็ดูเหมือนจะไม่ครบถ้วนสมบูรณ์แบบ เพราะศาสนาพุทธเป็นดั่งเส้นเลือดใหญ่ที่หล่อเลี้ยงร่างกายที่ชื่อว่า ประเทศไทย มานับตั้งแต่ก่อสร้างชาติกันเลยทีเดียว ความเชื่อเรื่องสิ่งอัปมงคลและการขับไล่สิ่งอัปมงคลในพุทธศาสนานี้ นับว่ามีทั้งเรื่องเล่าและตำนานมากมายหลายตำนาน

ผู้วิจัยขอเสนอตำนานพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล ที่เป็นเรื่องราว ต้นกำเนิดคาถาสุดยอดมงคลสองคาถา คือ “รัตนสูตร” และ “พาหุง” โดยเฉพาะคาถาพาหุงโดยผู้วิจัยได้รวบรวมเหตุการณ์สำคัญ ที่พระพุทธองค์ทรงพิชิตมีชัยเหนือมาร ๘ ประการ ส่วนรัตนสูตรนั้น ก็ถือเป็นต้นกำเนิดการทำน้ำพุทธมนต์ หรือที่คนไทยเรียกสั้นๆ ว่า “น้ำมนต์” นั่นเอง

ตำนานต้นกำเนิดรัตนสูตรขับไล่อัปมงคลครั้งหนึ่งในสมัยพุทธกาลนั้น ณ นครไพศาลี แคว้นวัชชี ที่เป็นนครที่ถือว่ามิตระกูลเจ้า หรือบรมวงศานุวงศ์มากที่สุด มีพระบรมวงศ์แห่งลิจฉวี ถึง ๗ พันกว่าพระองค์ มีพระยาลิจฉวี เป็นกษัตริย์ ซึ่งการปกครองในแคว้นนี้ หากมีเรื่องราวอะไรเหล่าบรรดาพระบรมวงศานุญาติจะพากันเข้าประชุมเป็นสภา แล้วให้พระราชตัดสินพระทัย ซึ่งพระราชตัดสินพระทัยโดยไม่ปรึกษาสภาไม่ได้ ปีหนึ่งแคว้นวัชชี ที่มีนครไพศาลีเป็นเมืองหลวงได้

^{๕๑} ชุ.เปต. (ไทย) ๒๖/๘๐๖-๘๐๘.

^{๕๒} ชุ.ชุ. (ไทย) ๒๕/๑-๕/๑๕.

^{๕๓} เสฐียรพงษ์ วรรณปก, "สวดมนต์ผีไม่หลอก-เทวดารัก จากคอลัมน์ รื่นรมย์ รมเยศ", มติชน, ฉบับที่ ๕ (๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๕): ๘.

เกิดเหตุการณ์ประหลาดขึ้น จากที่ทุก ๆ ปี เคยอุดมสมบูรณ์ ในน้ำมีนา ในนามีข้าว แต่ปีนั้น เกิดฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาล เกิดสภาวะข้าวยากหมากแพง เหล่าชาวบ้านปลูกพืชพันธุ์อะไรก็ไม่ขึ้น อีกทั้งยังเกิดโรคภัยคล้าย ๆ โรคห่า หรือโรคอหิวาตกโรค ทำให้ชาวบ้านต่างอดอยากล้มตายกัน ซึ่งช่วงแรก ๆ ก็มีการเผาชำระศพตามประเพณี แต่ต่อมาชาวบ้านตายกันมากขึ้น จึงทำให้ฝังหรือเผาไม่ไหว ต้องขนไปทิ้งไว้ที่นอกนคร ทำให้ซากศพคนตายถูกกองทิ้งไว้เน่าเปื่อยและเหม็น ส่งกลิ่นเหม็นโชยเข้าไปถึงในนคร หนำซ้ำยังเป็นที่เพาะพันธุ์เชื้อโรคระบาด หมุนกกาและสัตว์แปลก ๆ ที่กินซากศพเป็นอาหารก็พากันมารุม แล้วก็เล็ดลอดเข้าสู่ในตัวนคร ทำให้คนในนครติดเชื้อโรคมมากขึ้น ผู้คนจำนวนมากทยอยกันล้มป่วยและตายลง ทั้งเมืองจึงเต็มไปด้วยกลิ่นเหม็นจากศพคนตาย และกลิ่นปฏิญูของเสียทั้งหลาย เรียกได้ว่าเป็น “ทุกข์ใหญ่หลวงของนครไพสาลี” เมื่อพระราชาได้ทราบข่าวก็เร่งเปิดประชุมสภาขึ้นเพื่อระดมปัญหา ขณะนั้นประชาชนหลายคนและเหล่าขุนนางผู้ใหญ่มีความเห็นว่า สิ่งที่แปลกกว่าปกติเหล่านั้น น่าจะมีสาเหตุมาจาก อาเพศ หรือ สิ่งอัปมงคล มากกว่าจะเกิดขึ้นเองเฉยๆ จึงพากันเพ่งประเด็นไปที่ความประพฤติของพระราชาและความประพฤติของเหล่านักบวช สมณะ ซี พราหมณ์ในนคร ซึ่งมีความเชื่อสืบทอดต่อกันมาว่า ถ้าเหล่าผู้ทรงศีลหรือพระราชาทำเรื่องอัปมงคลขึ้นในบ้านเมือง ก็จะทำให้เกิดเหตุอาเพศร้าย แต่ทว่า เมื่อประชุมกันในสภาระหว่างหมู่พระบรมวงศานุวงศ์ทั้งหลายแล้ว ก็ไม่พบสิ่งผิดปกติใดๆ ต่างคนก็ต่างสงสัยกันเองในบรรดาหมู่เจ้าลิจฉวีทั้งหลาย แต่ก็ไม่มีใครยอมบอกว่า ใครทำอะไรผิด แม้แต่หมูนักบวช ก็ไม่สามารถหาสิ่งผิดปกติได้

จึงมีเจ้าลิจฉวีพระองค์หนึ่ง กราบทูลให้พระราชาแก้สิ่งอัปมงคลที่เกิดขึ้นนี้ โดยไปทูลนิมนต์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ขณะนั้นอาศัยอยู่ในกรุงราชคฤห์ มาจัดปัดเป่าทุกข์ให้แก่ชาวนคร ไพสาลีทั้งหลาย แต่ต้องขออนุญาตพระเจ้าพิมพิสาร กษัตริย์แห่งกรุงราชคฤห์ ผู้อุปถัมภ์อยู่ก่อน พระราชาลิจฉวีทรงเห็นพ้องด้วย จึงได้จัดแจงส่งคนไปพร้อมกับเครื่องบรรณาการ เพื่อนำไปถวายแก่พระเจ้าพิมพิสาร ทูลขอให้พระองค์ทรงอนุญาต ให้เชิญองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามายังนครไพสาลี เมื่อพระเจ้าพิมพิสารทราบข่าวแล้ว ก็ทรงอนุญาตให้เป็นไปตามพระประสงค์ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งพระองค์ก็ยินดีเดินทางมาช่วยชาวไพสาลี โดยทรงเสด็จพร้อมด้วยพระภิกษุจำนวน ๕๐๐ รูป ทันทีที่พระองค์เหยียบพระบาทลงบนผืนดินของนครไพสาลี ด้วยบุญญาธิการและความเป็นสิริมงคลยิ่งของพระองค์ ได้เกิดฝนกระหน่ำตกลงมา โดยฝนอันมหัศจรรย์นี้ ไม่ได้ทำความเดือดร้อนให้แก่ชาวเมืองไพสาลีเลย แต่เป็นฝนที่สะอาดกระหน่ำชะล้างความโสมน ขจัดความเหม็นเน่าและความแห้งแล้ง ตลอดจนพัดพาซากศพที่เน่าเหม็นลอยตกไปที่แม่น้ำคงคาไปเสียสิ้น เมื่อฝนได้ชำระความสกปรกโสมนไปจนสิ้นพื้นนครแล้ว พระพุทธองค์ทรงมีพระปฏิญาณหวังจะฟื้นฟูกำลังใจของชาวนครไพสาลี จึงตรัสสั่งพระอานนท์ให้นำพระภิกษุที่เหลือ ช่วยกันนำน้ำใส่บาตรสาธยายท่องบ่นรัตนสูตร และนำน้ำในบาตรนั้นประพรมรอบพระนคร เริ่มจากกำแพงเมืองทั้งสามชั้น

โดยเดินเวียนเป็นประทักษิณให้ครบ ๓ รอบ ต่อมาจึงนำน้ำมันต์จากบาตรสาตรด ประพรมไปทั่วบ้านเรือนในพระนคร ก็เป็นอันว่าเสร็จ สามารถขับไล่ความอับมงคล ความชั่วร้าย สิ่งชั่วร้าย และทำให้ประชาชนมีขวัญกำลังใจเพิ่มขึ้น มีจิตใจผ่องใส ทำให้สุขภาพกายและใจดีขึ้น หลังจากนั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงทรงแสดงเทศนาธรรมแก่ชัตตริย์และเหล่าเจ้าลิจฉวีทั้งหมด ตลอดจนถึงบรรดาประชาชนชาวไพสาลี โดยทรงตรัสสอนขยายความเรื่องรัตนสูตร ที่ทรงให้พระอานนท์นำไปสาธยายท่องบ่น ทำเป็นน้ำพุทมนต์ไปพรหมทัพนคร แล้วจึงทรงพระกรุณาโปรดสัตว์ที่เมืองไพสาลีอยู่ถึง ๑ วัน จนบ้านเมืองเรียบร้อยสงบ สำหรับเหล่าคนที่มีกำลังปัญญาและพลังบุญเพียงพอ ก็ได้บรรลุนิพพานตามแต่กำลังของตน หลังจากนั้นพระองค์และเหล่าพระสงฆ์สาวกจึงได้เสด็จออกจากเมืองไพสาลี

๒.๒.๓.๗ ปุพฺพเปตพลี การทำพิธีกรรมอุทิศแก่ญาติ (เปรต) ในสมัยพุทธกาล บุพกรรมเปรตญาติของพระเจ้าพิมพิสาร ในขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ตีโรกฺขทสุตฺต^{๔๔} ว่าด้วยเรื่องเปรตที่อยู่ภายนอกฝาเรือน^{๔๕} พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถาเพื่ออนุโมทนาแก่พระเจ้าพิมพิสาร พวกเปรตพากันมาสู่ (เรือนของตน)^{๔๖} บ้างยืนอยู่ที่ฝาเรือนด้านนอก บ้างยืนอยู่ที่ทางสี่แพร่ง สามแห่งบ้าง ยืนฟังอยู่ที่บานประตูเมื่อมีข้าวและน้ำดื่มมากมาย ผู้ถวายอาหารและน้ำดื่ม อุทิศให้ญาติทั้งหลาย (ที่เกิดเป็นเปรต) อนุโมทนา แล้วก็ได้รับความสุขและสมบัติ เปรตอวยพรให้ญาติจงมีอายุยืน เพราะการบูชาญาติ ผู้ให้ทานแก่เปรตญาติแล้วและทานก็ไม่ไร้ผล ในอรรถกถา ขุททกนิกาย เปตวัตถุ ปฐมวรรค ตีโรกฺขทเปตวัตถุ อรรถกถาตีโรกฺขทเปตวัตถุ พระศาสดาเมื่อทรงประทับอยู่ในกรุง ราชคฤห์ ทรงปรารภพวกเปรตเป็นอันมาก สมัยนั้นเปรตได้เฝ้าพระกัสสปะสัมมาสัมพุทธเจ้า ทูลถามว่าพวกข้าพระองค์จะได้สมบัติเมื่อไหร่ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า บัดนี้ท่านยังไม่ได้ แต่ในอนาคตจะมีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพระนามว่าโคตม ในกาลแห่งพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น จักมีพระราชาทรงพระนามว่า พิมพิสารใน ๙๒ กับ นับแต่ภัททกัปนี พระองค์ได้ถวายทานแก่พระพุทธเจ้าแล้วจะอุทิศแก่พวกท่านเมื่อพระเจ้าพิมพิสารทรงนิมนต์ถวายภัตร แต่พระพุทธเจ้าโคตมเป็นประธาน แต่ไม่ได้อุทิศทานแก่เปรตตั้งใจหวังไว้ ในเวลากลางคืน จึงพากันส่งเสียงร้องอันน่าสะพรึงกลัวอย่างยิ่ง ใกล้พระราชานิเวศน์^{๔๗} พระเจ้าพิมพิสารเกิดความสะพรึงกลัว นำหวาดเสียวจึงได้กราบทูลแต่พระผู้มีพระภาคเจ้าว่า จะมีเหตุอะไรเกิดขึ้น พระพุทธองค์ตรัสว่า ญาติเก่าที่เกิดเป็นพวกเปรตรอรับการอุทิศ

^{๔๔} พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแก่พระเจ้าพิมพิสาร ณ กรุงราชคฤห์; ขุ.ขุ.อ. (ไทย) ๗/๑๗๗.

^{๔๕} ขุ.เปต.อ. (ไทย) ๒๖/๑๔-๒๕/๑๗๐-๑๗๒.

^{๔๖} เรือนของตน หมายถึงเรือนญาติของตน หรือเรือนที่เคยอยู่ในปางก่อน; ขุ.ขุ.อ. (ไทย) ๗/๑๘๑.

^{๔๗} ขุ.ขุ.อ. (ไทย) ๓๙/๒๗๘-๓๐๑.

ส่วนกุศลจากพระองค์ถวายทานแต่พระพุทธเจ้าแล้วแต่พระองค์ถวายทานแล้ว มิได้อุทิศให้ก็สิ้นหวัง จึงพากันส่งเสียงร้องพระราชาได้ถวายข้าวยากู ถวายผ้า ที่นอนและที่นุ่งคู เมื่อทรงหลังน้ำทักษิโณทก อธิษฐานให้สำเร็จแก่พวกญาติเกิด ปราภภูมิสระโบกขรณี ของเคี้ยวและอาหารเป็นทิพย์ ได้บังเกิดแก่พวกเปรตความหิวกระหายหมดไป มีผิวพรรณสีตั้งทองคำมีความสุขทั้งกายและใจ ได้เครื่องประดับมีชนิดต่าง ๆ เช่น ผ้า ปราสาท เครื่องลาด และที่นอน เป็นต้น

๒.๒.๓.๘ การป้องกันภัยจากอมนุษย์ พระพุทธศาสนามีความเชื่อเรื่องผี จากการศึกษาค้นคว้า ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกทำที่พระพุทธศาสนาที่มีต่อความเชื่อเรื่องผีก็ได้ปฏิเสธแต่อย่างไร ชาวบ้านเมืองไพศาลีถูกภัย ๓ ประการคือ ทุพภิกขภัย อมนุษย์ภัย และโรคภัยเบียดเบียน พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสว่าภูตทั้งหลาย ประชาชนชาวมุขย์นี้ได้ถูกอุปัทวเหตุทั้ง ๓ ชัดขวางแล้วของท่านทั้งหลายจงเข้าไปตั้งเมตตาความเป็นมิตร ความมีอัธยาศัยเพื่อประโยชน์แก่ประชาชนคนมุขย์นั้นเถิด พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า รัตนะ ที่เสมอด้วยตถาคตไม่มีแล้วความสวัสดิก็เกิดแก่ราชสกุล ภัยก็ระงับไปพวกอมนุษย์ ในแสนโกฏิจักรวาล ก็พากันยอมรับพุทธอาญา (อำนาจป้องกัน)^{๕๘} หรือพระ ภิกษุไปจำพรรษาในป่าเกิดเวทดาที่แก่งหลอกให้เกิดหวาดกลัว พระพุทธองค์ก็ทรงแนะนำวิธีการโดยให้เรียนเมตตาสูตร^{๕๙} ว่าด้วยการแผ่เมตตา พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลายผู้อยู่ป่าด้วยอานิสงส์ของเมตตา มี ๑๑ ประการ ย่อมเป็นที่รักของอมนุษย์และเวทดา ในข้อ ๕. เป็นที่รักของอมนุษย์ (ผี) ข้อ ๖. เวทดาทั้งหลาย รวมทั้งมีการกล่าวถึงเรื่องวิมานของเปรตและกรรมของเปรตไว้ในพระไตรปิฎกในเล่มที่ ๒๖ ขุททกนิกาย มิวิมานวัตถุ ๘๔ เรื่อง และเปตวัตถุ ๕๑^{๖๐} เรื่องและที่กล่าวเกี่ยวกับเวทไว้มากมายในพระไตรปิฎกเล่มอื่น ๆ ธรรมเนียมเมตตาสูตรเป็นหนึ่งในพระปริตร นิยมใช้สวดกัน เพื่อป้องกันภัยอันตรายทั้งหลาย มิให้มารร้าย และเพื่อให้เกิดสวัสดิมงคล ซึ่งสอดคล้องกับเรื่องราวของที่มาพระสูตร ที่ปรากฏในอรรถกถา นอกจากนี้ ยังมีความเชื่อกันว่า พระสูตรนี้เป็นที่ยาเกรงของภูติผีปีศาจ และทำให้ผู้สวดสาธยายเป็นที่รักใคร่ในหมู่เทพยดาทั้งหลาย อย่างไรก็ตาม การสาธยายพระสูตรนี้ ยังมีประโยชน์อย่างยิ่ง ในการเป็นบรรทัดฐานในการดำเนินชีวิต เนื่องจากเป็นพระสูตรที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสสอนถึงแนวทางการในการปฏิบัติให้เป็นที่รักใคร่ ให้เป็นผู้มีเสน่ห์ ด้วยการอ่อนน้อมถ่อมตน ตรวจสอบตนเองให้พ้นจากการ

^{๕๘} พุ.ขุ.อ. (ไทย) ๔๗/๒/๒/๗,๒๑,๓๙,๔๐.

^{๕๙} พุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๑-๒/๒๐.

^{๖๐} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๑-๑๒๘๙/๑-๑๖๕.

กระทำชั่ว และเจริญเมตตาอยู่เป็นนิตย์ ซึ่งไม่เพียงยังความสงบแก่จิตใจของตนเองเท่านั้นแต่ยังความสงบสันติแก่สรรพสัตว์และสากลโลกอีกด้วย นับเป็นพระสูตรที่มีคุณประโยชน์มหาศาล

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ความเชื่อและโลกทัศน์เกี่ยวกับผีสางและวิญญาณที่สิ่งสถิตย์อยู่ในวัตถุและธรรมชาติโดยมนุษย์จะแสดงความเคารพและบูชาสิ่งเหล่านี้ ในการศึกษาทางมานุษยวิทยา ความเชื่อเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติจะสัมพันธ์กับความเชื่อทางศาสนาและการแสดงออกทางพิธีกรรมต่าง ๆ สามารถพบเห็นได้ในสังคมชนเผ่าในภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก ความเชื่อเรื่องจิตวิญญาณ ซึ่งเป็นความเชื่อพื้นฐานของของสังคมไทยที่นับถือพระพุทธศาสนามีความเชื่อเรื่องผีที่สืบต่อกันมานานและมีผลต่อวิถีชีวิตของคนไทยทำให้เกิดวัฒนธรรมการนับถือผีหรือวิญญาณของบรรพบุรุษ พระพุทธศาสนาสอนให้เชื่อเรื่องกรรม ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เรามีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย เราทำกรรมใดไว้จะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตามย่อมเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น กรรมดีย่อมนำสุข มาให้กรรมชั่วย่อมนำทุกข์ มาให้ขึ้นชื่อว่ากรรมชั่ว ไม่ทำเลยเสียจะดีกว่า ความเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนานั้นต้องประกอบด้วยเหตุผลอันเป็นแนวทางในการปฏิบัติหวังให้เกิดผลได้ตามความปรารถนาต้องเป็นศรัทธาที่มีความถูกต้องประกอบด้วยปัญญา แนวคิดความเชื่อเรื่องผีมีความเป็นมาจากที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท ที่ปรากฏเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นที่เมืองไพศาลี ได้ถูกภัย ๓ ประการคุกคามคือทูปภิกขภัย อมนุษย์ภัย ผีและโรคภัยเบียดเบียน พระอานนท์ ได้ทำพิธีขับไล่ผีในครั้งนั้นถือเป็นต้นแบบของการขับไล่ผี ดังนั้นความเชื่อเรื่องผีและท่าทีของพระพุทธศาสนามีได้ปฏิเสธเรื่องผีว่าไม่มี แต่สอนให้พระภิกษุทั้งหลายปฏิบัติต่อผีเป็นลักษณะการเกื้อกูล สังคมสงเคราะห์ด้วยการทำบุญแล้วอุทิศส่วนกุศลให้ได้รับสิ่งที่ต้องการในภพภูมิที่อาศัยอยู่ขาดแคลนได้ทุกขเวทนาด้วยความหิวโหย เพราะไม่สามารถประกอบอาชีพได้ เมื่อล่วงลับไปแล้วสำหรับผีและเทวดามาเบียดเบียนพระภิกษุให้เกิดความหวาดกลัวหรือได้รับความเดือดร้อนพระพุทธองค์ก็มีวิธีให้ปฏิบัติต่อผีและเทวดาเหล่านั้นไม่ให้มาเบียดเบียนพระภิกษุให้หายจากความหวาดกลัวและป้องกันโดยทรงสอนให้สวดรัตนสูตรและเมตตาสูตรแล้วแผ่เมตตาต่อสรรพสัตว์ทั้งหลายให้หันกลับมายินดีและให้ความต้องคุ้มครองเป็นมิตรและอานิสงส์อื่น ๆ ด้วย

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับพิธีกรรม

การจัดพิธีกรรมในสมัยโบราณ นิยมกระทำตามความเชื่อ โดยมีความเชื่อว่า หากกระทำถูกต้องแล้วจะนำความสุขและความเป็นสิริมงคลมาให้แก่ตนเอง ครอบครัว และวงศ์ตระกูล ปัจจุบันยังคงยึดถือสืบทอดต่อ ๆ กันมา และเป็นการเชื่อมโยงในเรื่องความเชื่อของคนในชาติที่มีความหลากหลายผสมผสานกัน พิธีกรรมที่คนไทยยึดถือปฏิบัติในโอกาสต่าง ๆ นั้น บางอย่างเป็นความเชื่อ

ดั้งเดิมของท้องถิ่น บางอย่างเป็นความเชื่อเนื่องมาจากหลักปฏิบัติทางศาสนาจนเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินวิถีชีวิตพิธีกรรมเป็นการกระทำที่คนเราสมมติขึ้นเป็นขั้นเป็นตอน มีระเบียบวิธี เพื่อให้เป็นสื่อหรือหนทางที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จในสิ่งที่คาดหวังไว้ ซึ่งทำให้เกิดความสบายใจและมีกำลังใจที่จะดำเนินชีวิตต่อไป ซึ่งนักวิจัยได้ทำการศึกษา ดังนี้

๒.๓.๑ ความหมายของพิธีกรรม

พิธีกรรมนับว่าเป็นสิ่งสำคัญที่มีอยู่ทุกๆ สังคม และศาสนาในสังคมนั้นๆ เพราะพิธีกรรมเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงศาสนาให้ดำรงอยู่ อีกทั้งยังเป็นแหล่งก่อให้เกิดประเพณีและวัฒนธรรมของแต่ละสังคมอีกด้วย พิธีกรรมนับว่าเป็นผลมาจากความเชื่อของมนุษย์ เมื่อเชื่อในสิ่งใดก็มักจะให้ความศรัทธาและบนบานเพื่อขอความช่วยเหลือจากสิ่งเหล่านั้น ไม่ว่าจะสิ่งดังกล่าวจะอำนวยประโยชน์ให้หรือไม่ก็ตามและกลายเป็นพิธีกรรมเพื่อความศักดิ์สิทธิ์ในสิ่งที่ตนนับถือ ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของท้องถิ่นตามภาคต่าง ๆ ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่ชุมชนให้ความนับถือเมื่อมีการจัดพิธีดังกล่าวขึ้น คนในชุมชน ที่มาร่วมพิธีจะเกิดความรักความสามัคคีมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นการสร้างความเจริญรุ่งเรืองและสร้างความเป็นปึกแผ่นแก่ชุมชนเป็นอย่างดี จากการศึกษาถึงความหมายของพิธีกรรม ซึ่งมีนักวิชาการได้ให้ความหมายดังต่อไปนี้

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม กล่าวว่า พิธีกรรม คือ การกระทำที่คนเราสมมติขึ้น เป็นขั้นเป็นตอน มีระเบียบวิธี เพื่อให้เป็นสื่อหรือหนทางที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จในสิ่งที่คาดหวังไว้ ซึ่งทำให้เกิดความสบายใจและมีกำลังใจที่จะดำเนินชีวิตต่อไป เช่น พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา หรืออีกนัยหนึ่ง พิธีกรรม หมายถึง พฤติกรรมที่มนุษย์พึงปฏิบัติต่อความเชื่อทางศาสนาของตนเอง ไม่ว่าจะเป็ศาสนาใด ๆ ก็ตามต่างก็มีการปฏิบัติต่อศาสนาของตน ตามความเชื่อและความศรัทธาของตนเองในแต่ละศาสนา จึงก่อให้เกิดเป็น “พิธีกรรม” ทางศาสนาด้วยความเชื่อและความศรัทธา^{๖๑} ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายไว้ว่าพิธีกรรม หมายถึง แบบอย่างของพฤติกรรมที่กำหนดไว้ด้วยกฎเกณฑ์หรือธรรมเนียมประเพณีให้กระทำและเพื่อให้มีความขลัง^{๖๒}

^{๖๑} กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, **พิธีกรรมและประเพณี**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑.

^{๖๒} ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย**, (กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๒๔), หน้า ๓๑๔.

สมิทธิ์ สระอุบล ได้กล่าวไว้ว่า “พิธีกรรม” (Rituals) หมายถึง การปฏิบัติที่เป็นมาตรฐานทางวัฒนธรรมอันเกี่ยวกับสัญลักษณ์ที่กระทำในโอกาสต่าง ๆ หรือหมายถึงพฤติกรรมทางสังคมอันละเอียดอ่อนที่ถูกกำหนดขึ้นโดยขนบธรรมเนียม กฎหมาย หรือระเบียบของสังคม ซึ่งแสดงออกถึงสัญลักษณ์ของคุณค่านิยม หรือความเชื่อ พิธีกรรมเป็นรูปแบบหนึ่งของพิธีการ แต่มิได้มีความหมายตรงกันนัก ข้อแตกต่างที่สำคัญคือพิธีการเป็นการปฏิบัติในสังคมที่มีคนจำนวนมากว่าหนึ่งคน แต่พิธีกรรมอาจจะปฏิบัติเพียงคนเดียวก็ได้ นอกจากนี้ พิธีการมักจะจัดให้มีขึ้นในเหตุการณ์สำคัญ ๆ ลักษณะสำคัญของพิธีกรรมคือส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับศาสนา และมักเกี่ยวข้องกับการใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ ในการแสดงความหมาย และมีการแสดงให้เห็นความมหัศจรรย์ หรือความสำคัญของสิ่งต่าง ๆ เพื่อให้บุคคลเกิดความเกรงขามหรือเคารพนับถือด้วย^{๖๓}

๒.๓.๒ ลักษณะของพิธีกรรม

พิธีกรรม หมายถึง พฤติกรรมที่มนุษย์ถือปฏิบัติตามความเชื่อ ความศรัทธาต่อศาสนาของตนในแต่ละศาสนาที่มีการปฏิบัติสืบทอดต่อกันมากกลายเป็นพิธีกรรมทางศาสนา ที่ถือว่าเป็นกิจกรรมบูชาหรือการปฏิบัติพิธี ซึ่งพิธีกรรมเหล่านั้นส่วนมากจะสัมพันธ์กับวิถีการดำรงชีวิตประจำวัน มีบางพิธีกรรมไม่อาจนับได้ว่าเป็นพิธีกรรมทางศาสนา เป็นความเชื่อของคนในท้องถิ่นที่มักจะอ้างเรื่องความเชื่อที่ยึดถือและปฏิบัติสืบทอดกันมา โดยมีการยึดถือและปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาจากยุคสู่ยุค ในบางพิธีกรรมได้แปลงและเปลี่ยนแปลงกลายเป็นประเพณีไปแล้ว จะมีส่วนที่แปลกแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับลักษณะของท้องถิ่นทั้งนั้น พิธีกรรมก็มีลักษณะแตกต่างกันดังนี้

๒.๓.๒.๑ เน้นในเรื่องจิต ซึ่งแยกออกเป็นความหมายไว้ ๔ ความหมาย ได้แก่

๑) การอ้างถึงบุคคลหรือสิ่งที่ใจเท่านั้นสัมผัส หรือพิสูจน์ได้ เช่น อ้างว่าแม่โพสพมีจริงความจริงนี้ เป็นสิ่งที่จิตยอมรับ แต่ถ้าจะให้แม่โพสพมาปรากฏเป็นรูปร่างให้ตาเห็นเหมือนดังเช่นสตรีทั่วไป ก็ไม่ใช่สิ่งที่เป็นไปได้ แม่โพสพจะไม่เป็นที่ประจักษ์ด้วย หู ตา จมูกลิ้น กาย แม่โพสพก็เป็นที่ประจักษ์ด้วยใจการอ้างอิงบุคลิก หรือสิ่งที่ประจักษ์ดังกล่าว ทำให้พูดอีกนัยหนึ่งได้ว่า องค์ประกอบของพิธีกรรมคือภาวะเหนือธรรมชาติ หรือภาวะเหนือปกติวิสัย

๒) การแสวงหาผลอันเป็นอารมณ์ที่เกิดกับจิตใจ เช่นในการประกอบพิธีทำขวัญแม่โพสพ ผู้ประกอบพิธีย่อมหวังผลอันดับแรก คือความสบายใจ และความมีกำลังใจ แม้ข้าวจะยังไม่สุก

^{๖๓} สมิทธิ์ สระอุบล, *มานุษยวิทยาเบื้องต้น*, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียน สโตร์, ๒๕๓๔), หน้า ๖๒.

ยังเก็บเกี่ยวไม่ได้ก็ตาม แต่การประกอบพิธีจะยังความเชื่อมั่นว่าข้าวจะสุกและเก็บเกี่ยวได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย ในเวลาประมาณสองเดือนถัดไป ความเชื่อมั่นเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงใจและกายอย่างหนึ่ง ถ้าคนเราขาดสิ่งนี้ชีวิตก็ดำรงอยู่เหมือนป่วยเสียครึ่งหนึ่ง ป่วยเพราะความกังวล และความระแวงเป็นต้น ด้วยเหตุนี้พิธีกรรมจึงเป็นทั้งอาหารและยาสำหรับปลูกฝังอารมณ์อันถึงปรารถนาต่าง ๆ

๓) การยอมรับว่าใจมีอิทธิพลต่อการและวัตถุภายนอก ชีวิตคนเรามีส่วนประกอบใหญ่อยู่ ๒ ประการคือ กายกับใจ ในยามกายป่วยจิตใจก็อ่อนแอเศร้าหมอง และในขณะเดียวกันเมื่อใจอ่อนแอเศร้าหมอง กายก็พลอยป่วย รับประทานอาหารไม่ได้เป็นต้น กายกับใจจึงมีความสัมพันธ์ต่อกันและกันดังนี้ แต่จะอย่างไรก็ตามการที่จะพัฒนาให้มีความเจริญก้าวหน้าขึ้น จุดสำคัญอยู่ที่การพัฒนาใจ เมื่อใจมีความเข้าใจมีความรู้เห็นที่ถูกต้อง เราต้องให้ความเข้าใจที่ถูกต้องเมื่อเขาเข้าใจแล้ว เขาย่อมยอมรับการเยียวยาที่ถูกต้องการเสริมสร้างกำลังใจ เพื่อความเข้าใจ การการตัดสินใจ และการกระทำที่ถูกต้องจึงเป็นสิ่งจำเป็นและพิธีกรรมก็เป็นสิ่งหนึ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อการนี้

๔) การเห็นวัตถุเป็นสาขาของจิต กล่าวคือมิได้มองวัตถุเป็นเพียงวัตถุหากแต่เน้นวัตถุอันอันเป็นองค์แห่งการรับรู้ มีชีวิตจิตใจเยี่ยงมนุษย์สัตว์ ฉะนั้นเมล็ดข้าวจึงได้รับการยกย่องนับถือ ไม่นานที่หาบของขายได้รับการปิดทอง เมื่อเจ้าของรู้สึกสำนึกในความดีหรือคุณค่าของสิ่งใดเขาย่อมแสดงออกซึ่งความสำนึก ด้วยการปรนนิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นเหมือนกับว่าสิ่งเหล่านั้น เป็นสิ่งมีชีวิตที่อาจรับรู้การกระทำของเขา

๒.๓.๒.๒ เน้นเรื่องสัญลักษณ์ ซึ่งหมายถึง สิ่งที่ใช้แทนค่าอีกสิ่งหนึ่ง เช่นดอกกุหลาบเมื่อใช้สื่อความรัก เป็นโดยทั่วไปแล้ว สิ่งที่ใช้เป็นสัญลักษณ์ไม่ใช่สิ่งต่อเพศเดียวกับสิ่งที่แทนค่าคือดอกไม้ ย่อมไม่ใช่สัญลักษณ์ของดอกไม้หรือ นางสาว ก. ไม่ใช่สัญลักษณ์ของ นางสาว ข. เพียงแต่อาจเป็นตัวแทนของกันและกันได้เท่านั้น^{๖๔}

สรุปได้ว่า พิธีกรรมนั้นมีมาช้านานโดยมีการยึดถือและปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาจากยุคสู่ยุคในบางพิธีกรรมได้แปลงและเปลี่ยนไปแล้ว จะมีส่วนที่แปลกแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับลักษณะของท้องถิ่น ซึ่งในลักษณะของบางพิธีกรรม อาจมีความเหมือนและคล้ายกัน ขึ้นตอนปฏิบัติบางขั้นตอนเหมือนกันบางขั้นตอนก็ไม่เหมือนกันแต่ที่ต่างกันอย่างเห็นได้ชัดเจนก็คือ ภาษาที่ใช้เรียกพิธีกรรมของแต่ละพื้นที่ท้องถิ่นเท่านั้น

^{๖๔} กิ่งแก้ว อรรถาการ, “ลักษณะพิธีกรรมในสังคมไทย”, ใน เอกสารการสอนชุดไทยคดีศึกษา: อารยธรรม หน่วยที่ ๖-๑๑, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๒๓), หน้า ๒-๒๒.

๒.๓.๓ องค์ประกอบของพิธีกรรม

พิธีกรรมมีความเกี่ยวพันกับชีวิตของมนุษย์มาเนิ่นนานตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน ซึ่งพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นที่น่าสังเกตว่าพิธีกรรมต่าง ๆ นั้น นับเป็นองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งของทุกศาสนา ทั้งนี้เพราะพิธีกรรมเป็นเสมือนเครื่องมือหล่อเลี้ยงศาสนาที่คนทั่วไปถือว่าเป็นแหล่งกำเนิดของประเพณีและวัฒนธรรมต่าง ๆ ของสังคม แต่กระนั้นก็ตาม การที่พิธีกรรมจะดำรงอยู่ได้ ย่อมต้องได้รับการเกื้อกูลจากศาสนาเช่นเดียวกัน ซึ่งมีองค์ประกอบต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๒.๓.๓.๑ ประธานของพิธีโดยปกติผู้ที่จะเป็นประธานในพิธีใดๆ ต้องเป็นผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือในสังคมนั้น ๆ

๒.๓.๓.๒ ผู้ประกอบพิธี หมายถึง ผู้ที่เป็นหลักเป็นหัวใจบันดาลให้พิธีดำเนินไปได้ ซึ่งย่อมแตกต่างกันไปสุดแต่ลักษณะของพิธีพิธีกรรมบางอย่าง ผู้เป็นประชาชนก็ประกอบพิธีเอง เช่น พิธีรดน้ำแต่งงานผู้เป็นประธานในพิธีนั้น มักจะเป็นผู้สวมมงคลเจิมคู่บ่าวสาวและรดน้ำเป็นคนแรก

๒.๓.๓.๓ ผู้ร่วมพิธี หมายถึง ผู้ที่มาร่วมในพิธีเป็นทางการ และจะร่วมในฐานะเป็นองค์ประกอบแท้ๆของพิธี เช่น พิธีสังฆกรรมทางพระพุทธศาสนาซึ่งจำกัดจำนวนสงฆ์อย่างต่ำ ๔ รูป หรืออาจจะเป็นผู้ร่วมพิธีโดยได้รับเชิญมาเป็นเกียรติ แต่ในบางพิธีซึ่งเป็นงานใหญ่ เช่น พิธีสาบานของทหารก็มักจะมีผู้มาชมอย่างคับคั่งทั้งที่ไม่ได้เชิญเป็นทางการหรือแม้แต่พิธีเล็กๆบางอย่าง หากทำในพิธีเปิดเผยก็มักจะมีผู้มาร่วมดูร่วมชมอยู่เสมอ เพราะมนุษย์เรามีความอยากรู้อยากเห็นเป็นปกติวิสัย

๒.๓.๓.๔ สถานที่ประกอบพิธี โดยทั่วไปสถานที่ประกอบพิธี มักจะไม่ถือกฎเกณฑ์ตายตัวคงเลือกที่เหมาะสมแก่การจัดงานเป็นสำคัญ เช่น พิธีทำบุญขึ้นบ้านใหม่ก็คงใช้บ้านหลังนั้นนั่นเองแต่ยังมีพิธีกรรมทางศาสนาบางอย่าง ซึ่งจำกัดเรื่องสถานที่ประกอบพิธี เช่น เรื่องการบวชพระ การทำอุโบสถสังฆกรรม ท่านจำกัดให้ทำในที่แห่งเดียวเรียกตามทางพระว่า สิม่า เวลานี้ก็คือโบสถ์นั่นเอง พิธีกรรมอย่างนี้ทำที่อื่นไม่ได้ต้องทำในโบสถ์เท่านั้น

๒.๓.๓.๕ วันเวลาประกอบพิธี เนื่องจากการประกอบพิธีกรรมต่างๆ เกี่ยวกับคนบางคนโดยเฉพาะคือผู้ร่วมพิธีเป็นทางการ ฉะนั้นกรรมการกำหนดวัน เวลาจึงเป็นเรื่องสำคัญและโดยทั่วไปหากวิธีนั้นเป็นเรื่องเฉพาะบุคคลจัดขึ้นเอง ถ้าเป็นเรื่องของบุคคลนั้น จะกำหนดเอาเองตามที่เหมาะสม แต่โดยมากเวลานี้ เจ้าของพิธีมักจะไม่กล้ากำหนดเอง แต่ชอบไปให้โหรกำหนดวันเวลาให้เรียกว่าไปหาฤกษ์ ยังมีพิธีสำคัญบางอย่าง ซึ่งกำหนดวันเวลาไว้แน่นอนตายตัว ทั้งนี้เพราะวิธีที่จะจัดนั้นเกี่ยวกับเหตุการณ์สำคัญของบ้านเมือง เช่น พิธีฉลองรัฐธรรมนูญกำหนด

วันที่ ๑๐ ธันวาคม ของทุก พิธีกรรมอีกอย่างหนึ่งต้องกำหนดวันไว้ตายตัวคือ พิธีทางศาสนา^{๖๕} เช่น การทำอุโบสถต้องทำทุกกึ่ง เดือน คือขึ้น ๑๕ ค่ำ แรม ๑๕ ค่ำ วันเข้าพรรษาต้องทำในวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ เป็นต้น

๒.๓.๓.๖ อุปกรณในการทำพิธี เรื่องนี้ก็มีความแตกต่างกันไปตามลักษณะของพิธี พิธีที่มุ่งไปในทางเป็นสิริมงคลก็จะสรรหาสิ่งที่ถือว่าเป็นสิริมงคลมาเป็นอุปกรณ์ในพิธี เช่น พิธีไหว้ครู นอกจากจะมีอย่างอื่นเหมือนพิธีทั่วไปแล้ว โบราณยังกำหนดให้หาหญ้าแพรก ดอกมะเขือ มาใช้ในพิธี ด้วยถือว่าเป็นสิริมงคล^{๖๖} พิธีกรรมบางอย่างต้องการความเด็ดขาด ความศักดิ์สิทธิ์ อุปกรณ์ของพิธีก็ต้องใช้สิ่งที่แสดงความเด็ดขาด หรือความศักดิ์สิทธิ์เข้ามาร่วมในพิธี เช่นพิธีสาบานของทหารก็ต้องใช้ธงที่มีลวดลายพิเศษ และคนถืออาวุธและบางทีก็มีการสวนสนาม ซึ่งมีทั้งคนถืออาวุธและอาวุธเต็มรถ ผ่านฝูงชนไปเป็นต้นๆ หรือพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา นอกจากมีอย่างอื่นแล้วก็มีหมอกดาบอันศักดิ์สิทธิ์ เข้ามาร่วมในพิธีด้วย

สรุปได้ว่า พิธีกรรม คือวิธีการกระทำอันศักดิ์สิทธิ์ที่นำไปสู่เป้าหมายด้วยการน้อมนำจิตใจให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธา ในขณะที่เดียวกันพิธีกรรมเป็นจุดนัดหมายที่จะทำให้ทุกคนมีการปฏิบัติเป็นเอกภาพ เมื่อพิธีกรรมเริ่มขึ้น ทุกคนก็พร้อมที่จะปฏิบัติในเรื่องนั้นๆ ดังนั้น พิธีกรรมจึงเป็นจุดนัดพบ และเป็นจุดนัดหมายโดยเฉพาะ สำหรับชุมชนหรือหมู่ คนในสังคมนั้นๆ ให้ความสำคัญที่จะเริ่มการใดๆ กันอย่างจริงจัง เพราะการกระทำที่สำคัญของชุมชนหรือของส่วนรวม ล้วนแต่เป็นพิธีกรรม (ceremony) ถ้าเกี่ยวกับศาสนาเรียกว่า ศาสนพิธี (ritual) ในแต่ละศาสนามีลักษณะแตกต่างกันไป ตามความเชื่อในศาสนานั้น บ้างพิธีกรรมเกิดขึ้นเพราะความศรัทธาพักติ แต่บางพิธีกรรมก็เกิดขึ้นตามคำสั่งของผู้เป็นศาสดา เพราะพิธีกรรมเป็นภาคปฏิบัติของศาสนาที่เห็นได้ชัดก็คือ การสวด การปฏิญาณตน การเช่นสรวงสังเวย เป็นต้น

^{๖๕} ประสาน ทองภักดี, ระบบการศึกษาของพระพุทธเจ้า, (กรุงเทพมหานคร: ดำรงการพิมพ์, ๒๕๒๐), หน้า ๕๔-๕๕.

^{๖๖} อุทัย หิรัญโต, สารานุกรมศัพท์สังคมวิทยา-มนุษย์วิทยา, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๖), หน้า ๑๙๗.

๒.๓.๔ ประเภทของพิธีกรรม

พิธีกรรมต่าง ๆ สามารถแยกประเภทออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ ๒ ประเภท คือ

๒.๓.๔.๑ พิธีมงคล เป็นพิธีที่ทำเพื่อเพิ่มให้งานที่ดีที่เป็นมงคลอยู่แล้ว เป็นสิริมงคลยิ่งขึ้น เช่นงานแต่งงาน งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานทำบุญอายุ งานเช่นนี้ถือเป็นงานที่ส่งเสริมเรื่องที่ทำให้เจริญงอกงามอย่างการแต่งงานก็เพื่อให้คู่บ่าวสาวได้อยู่กินกันไปนานๆ จึงมักมีคำอวยพรสรุปยอดว่าให้อยู่ครองกันจนแก่เฒ่า ถือไม้เท้ายอดทอง ถือกระบองยอดเพชร การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ก็เพื่อให้บ้านนั้นเป็นที่อยู่สุขร่มเย็นของคนในครอบครัว การทำบุญอายุก็เพื่อขอให้ผู้นั้นมีอายุยืนยาว และในความยืนยาวนั้นก็ให้มีสุขภาพดีแข็งแรง ทั้ง ทางร่างกาย และจิตใจ เมื่อมีกำลังภายในเข้มแข็งด้วย เมื่อมีความมุ่งหมายเช่นนี้ การจัดงานมงคลจึงต้องสรรหาแต่เรื่องที่จะก่อสิริสวัสดิ์เข้ามาในงาน เริ่มตั้งแต่เรื่องประกอบพิธี และการแต่งกายของผู้มาร่วมพิธีก็ต้องแต่งตัวด้วยสีสันที่เจริญตาเจริญใจ คำพูดที่เจรจากันระหว่างแขกก็ให้พูดในเรื่องที่เป็นมงคลฟังแล้วรื่นหู เช่นห้ามพูดเรื่องงานศพในงานแต่งงาน ไม่ให้พูดเรื่องอัปมงคลทั้งหลายเหล่านี้ เป็นประเพณีที่ถือปฏิบัติกันอยู่ทั่วไป

๒.๓.๔.๒ พิธีอวมงคล เป็นพิธีล้างสิ่งที่ไม่ดีที่เรียกว่าเสนียดจัญไรที่เกิดขึ้นมาเอง เช่นงานศพ งานสะเดาะเคราะห์ต่างๆ อันสิ่งที่ไม่ดีไม่เป็นมงคลนั้น ไม่มีใครชอบไม่มีใครอยากได้ แต่มันก็เกิดขึ้นมาเองบางอย่างก็ไม่มีทางป้องกันได้เลยเช่น ความตาย เรื่องความตายนี้ถือเป็นเรื่องอวมงคลที่ร้ายแรงมากเพราะฉะนั้นเมื่อมีการตายเกิดขึ้นในบ้านเรือนใด จึงต้องทำพิธีกันเป็นพิเศษและพิธีเกี่ยวกับการตายนี้มีกันอยู่ ทุกชาติ ทุกภาษา แต่มีรายละเอียดแตกต่างกันไปตามความเจริญของมนุษย์ในท้องถิ่นนั้น ๆ^{๖๗}

นอกจากพิธีกรรมที่จัดเป็นประเภทใหญ่ ๆ เหล่านี้แล้ว ยังสามารถแบ่งเป็นประเภทย่อย ๆ อีก ๑๐ ประเภท คือ

๑) พิธีกรรมที่ปฏิบัติเป็นประจำวัน อาทิ สวดมนต์ บำเพ็ญภาวนา สรรเสริญ กราบไหว้ครูอาจารย์ หรือเทพยดา หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำสำนักหรือโบสถ์ ฯลฯ

๒) พิธีกรรมที่ปฏิบัติเป็นครั้งคราว เป็นการกระทำในกรณีสถานการณ์ยังไม่อำนวย หรือพิธีกรรมที่กระทำเป็นประจำเป็นปฐมฤกษ์ เช่น พิธีการวางศิลาฤกษ์ พิธีการบวงสรวงพระภูมิเจ้าที่ พิธีการอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาสถิตชั่วคราวแล้วเชิญกลับ ฯลฯ

^{๖๗} ประสาน ทองภักดี, ระบบการศึกษาของพระพุทธเจ้า, หน้า ๕๖.

๓) พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการชำระล้างบาป เป็นพิธีกรรมที่มีเกิดขึ้นในประเทศจีน และอินเดีย วันกระทำพิธีจะเป็นวันก่อนวันเพ็ญและเดือนแรมในแต่ละเดือน และในช่วงก่อนกระทำพิธีกรรมที่สำคัญ

๔) พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการเลี้ยง ราชบัณฑิต พราหมณ์ หรือนักปราชญ์ ในวาระสำคัญของผู้ประสงค์เป็นเจ้าภาพ

๕) พิธีกรรมที่เกี่ยวกับผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว

๖) พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการเบิกปฐมฤกษ์ ด้วยการกระทำในฤกษ์งามยามดีสำหรับสถานที่การทำงาน หรือของนั้นอันเป็นการแสดงถึงการเริ่มต้น

๗) พิธีกรรมที่เกี่ยวกับประเพณี เป็นพิธีที่หน่วยงานราชการ หรือประชาชนส่วนใหญ่เป็นผู้กำหนดวัน โดยประชุมกัน เช่น วันพีชมงคล ประเพณีทำขวัญข้าว ฯลฯ

๘) พิธีกรรมเฉพาะบุคคล จะเป็นการกระทำในโอกาสอันพึงเกิดความปิติ เช่น การตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่ โคนจุก แต่งงาน ฯลฯ โดยมากมักถือเอาวันฤกษ์ดี ซึ่งถูกโฉลกกับผู้เป็นเจ้าของงานพิธีนั้น ๆ เพื่อเสริมขวัญและกำลังใจ

๙) พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการอ้อนวอนพระเจ้า เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลและสมหวังเช่น พิธีการบนบานศาลกล่าว พิธีกรรมบูชาเพื่อขอบุตร ฯลฯ

๑๐) พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการพลีสุกรรม หรือการบูชาครู หรืองานพิธีประจำปี จะกระทำกันเพียงปีละหนึ่งครั้ง เช่น พิธีตรียัมพวาย พิธีพลีสุกรรมของพรหมสถาน ฯลฯ โดยพิธีตรียัมพวายเป็นวันที่มหาเทพเสด็จสู่โลกมนุษย์และวันพลีสุกรรมเป็นวันขึ้นปีใหม่ของไทยโบราณ

พิธีกรรมและความเชื่อนั้น มีมาช้านานโดยมีการยึดถือและปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาจากยุคสู่ยุค ในบางพิธีกรรมได้แปลงและเปลี่ยนกลายเป็นประเพณีไปแล้ว จะมีส่วนที่แปลกแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับลักษณะของท้องถิ่นอาจมีความเหมือนและคล้ายกัน ขั้นตอนปฏิบัติบางขั้นตอนเหมือนกันบางขั้นตอนก็ไม่เหมือนกัน แต่ที่ต่างกันอย่างเห็นได้ชัดเจนนั่นคือ ภาษาที่ใช้เรียก พิธีกรรมดังเช่น ภาษาที่เรียกเกี่ยวกับการเทศน์มหาชาติ ภาคกลางเรียกเทศน์มหาชาติ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ งานทำบุญพระเวส โดยเฉพาะภาษาถิ่นจังหวัดร้อยเอ็ดเรียกชื่อว่า ทำบุญผะ

เหวส ทั้งสองงานเป็นเดียวกัน คือ งานทำบุญพระเวสสันดรหรือการเทศน์มหาชาตินั่นเอง ต่างกัน เฉพาะภาษาเรียกตามลักษณะของท้องถิ่น^{๖๘}

๒.๔ แนวคิดเรื่องการบูชา

เมื่อมีการให้ความสำคัญต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งแล้ว ย่อมต้องการแสดงออกถึงความจริงใจนั้น ๆ การบูชาจึงเป็นการแสดงความเคารพ ความนับถือ สักการะ ความเชื่อความยำเกรง ความจงรักภักดี ซึ่งเป็นการแสดงออกทางกาย และวาจาด้วยความบริสุทธิ์ใจที่มีต่อบุคคลหรือสิ่งที่ตัวเองเคารพนับถือ ด้วยความสำนึกและเทิดทูนด้วยความนอบน้อมและด้วยการให้ ซึ่งนักวิจัยได้ทำการศึกษาดังต่อไปนี้

๒.๔.๑ ความหมายของการบูชา

การที่จะแสดงความจริงใจในการเคารพนับถือสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ตนมีศรัทธาอย่างแรงกล้า โดยการปฏิบัติหรือทำการบูชานั้น มีนักวิชาการและนักการศาสนาได้ให้ความหมายดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายว่า การแสดงความเคารพต่อบุคคล หรือสิ่งที่นับถือ ด้วยเครื่องสักการะ มีดอกไม้ธูปเทียน เป็นต้น เช่น บูชาพระ บูชาเทวดา บูชาไฟ, การยกย่องเทิดทูน ด้วยความนับถือหรือเสื่อมใสในความรู้ความสามารถ เช่นบูชาวีรบุรุษ บูชาความรู้บูชาฝีมือ^{๖๙} พระอริยานุวัตร (เขมจารีเถระ) ได้อธิบายไว้ว่า การบูชาเพื่อให้เกิดความปลอดภัย ในชีวิต เมื่อมีอันตรายน่าสะพึงกลัวเกิดขึ้น มีความสะทกสะท้านลึกลับใจ เพื่อหวังให้รักษาให้ปลอดภัยป้องกันให้จึงมีการบูชาอันนอบน้อม เป็นต้น^{๗๐} พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ) ได้อธิบายว่า การบูชาคือการสวด ขับกล่อมสรรเสริญ เพื่อให้เทพเจ้าโปรดปรานและช่วยเหลือตน เท่ากับเป็นการอันนอบน้อมขอความเห็นใจหรือขอพรจากพระเจ้า^{๗๑} เสฐียรโกเศศ ได้อธิบายไว้ว่า การบูชาพระเจ้าผู้ซึ่งมีทิพย์อำนาจอยู่เหนือธรรมชาติด้วยความเคารพเกรงกลัว ซึ่งแสดงออกมาด้วยกิริยาอาการของผู้เลื่อมใสว่ามีความเคารพเกรงกลัวต่อพระเจ้าหรือสิ่งที่มีอำนาจอยู่เหนือโลก ซึ่งบอกให้ผู้เชื่อรู้ได้ด้วยปัญญาความรู้สึกเกิดขึ้น

^{๖๘} กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, พิธีกรรมและประเพณี, หน้า ๙-๑๐.

^{๖๙} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๖๓๔.

^{๗๐} พระอริยานุวัตร (เขมจารีเถระ), คติความเชื่อของชาวอีสาน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๕.

^{๗๑} พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ), ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๔๕-๔๖.

เองด้วยสหัชชาปัญญา (intuition) ว่าต้องมีอยู่เป็นรูปร่างอย่างหนึ่ง และต้องเป็นผู้สร้าง และเป็นผู้กำหนดวิถีชีวิตของมนุษย์ให้มีอยู่เป็นอยู่^{๗๒}

दन्ये चोद्योथा ได้ให้ความหมายไว้ว่า “บูชา หมายถึง การแสดงความเคารพยกย่อง เชิดชู เลื่อมใสบุคคล ผู้มีคุณความดี มีคุณธรรมด้วยความบริสุทธิ์ใจและจริงใจเรียกว่า บูชา”^{๗๓}

เทพพร มังธานี ให้ความหมายคำว่า “บูชา” ว่า หมายถึง “การทำด้วยความจริงใจด้วยความเลื่อมใสในความรู้อุบัติความสามารถและคุณธรรมจริยธรรมของบุคคลนั้น ๆ”^{๗๔}

ปิ่น มุทุกันต์ ได้อธิบายไว้ว่า การบูชาหมายถึงการปฏิบัติ ๓ อย่าง คือ

๑. ปักค้ำหะ คือการยกย่องเชิดชูสนับสนุน เชียร์
๒. สักการะ คือการบูชาด้วยสิ่งของมีดอกไม้ธูป เทียน โคมไฟ ธงทิว และอื่น ๆ ตามความนิยม
๓. สัมมานะ คือการบูชาด้วยการยอมรับนับถือ เช่น ชาวพุทธยอมรับนับถือ พระรัตนตรัย ชาวคริสต์ยอมรับนับถือพระเยซู หรือพระเยซู เป็นต้น^{๗๕}

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า การบูชาคือการนับถือ บูชา สักการะ การแสดงความเคารพ นอบน้อมต่อบุคคลหรือสิ่งที่มีคุณค่าและมีความสำคัญของบุคคลหรือสิ่งที่มีคุณค่าด้วยการแสดงออก ทางกาย ทางวาจา ทางใจ เคารพนับถืออย่างจริงใจ การสวดสรรเสริญ สวดขอพร การขอร้องอ้อนวอน สิ่งที่มีอำนาจเหนือตน เพื่อให้เกิดความสวัสดิภาพในชีวิตและมีโชคดี เป็นการแสดงกิริยาอาการที่เลื่อมใสจากใจจริง

๒.๔.๒ บ่อเกิดของการบูชา

๒.๔.๒.๑ ความเชื่อดั้งเดิม เมื่อกล่าวถึงการบูชาจำเป็นต้องกล่าวถึงเรื่องความเชื่อด้วย สมัยก่อนมนุษย์ยังไม่มีสติปัญญาที่จะเข้าใจเหตุการณ์ต่างๆ ได้ดีพอ จึงนับถือแม่น้ำ ภูเขา ต้นไม้ พระจันทร์พระอาทิตย์ดวงดาวต่าง ๆ และทุก ๆ สิ่งในเอกภพว่ามีชีวิต โดยเชื่อว่าสิ่งต่าง ๆ ในโลกมีฤทธิ์มีอำนาจมากมาย สามารถที่จะดลบันดาลให้คุณให้โทษ การบูชาเกิดขึ้นเพราะมนุษย์มีความเชื่อ

^{๗๒} เสฐียรโกเศศ, **ลัทธิศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๑๖), หน้า ๕.

^{๗๓} ดนัย โขทัยธา, **พจนานุกรมพุทธศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส. พรีนติ้งเฮาส์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๒๕.

^{๗๔} เทพพร มังธานี, **มงคล ๓๘ ประการ**, (กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง, ๒๕๔๑), หน้า ๓๑.

^{๗๕} ปิ่น มุทุกันต์, **มงคลชีวิตภาค ๑**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๐๒), หน้า ๑๖๐.

เป็นความเชื่อเป็นเรื่องราวจิตใจ จึงมีการบูชาบวงสรวง กราบไหว้เคารพ จนกลายมาเป็นความเชื่อที่ฝังลึกอยู่ในจิตใจของมนุษย์ตลอดมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเมื่อมีความเชื่อต่อสิ่งที่เข้าใจว่ามีอำนาจสูงสุดในการดลบันดาลจึงมีการบูชา บ่อเกิดของการบูชามีดังนี้

๑) การบูชาด้วยการยอมรับอำนาจความศักดิ์สิทธิ์ของธรรมชาติ ตั้งแต่มนุษย์เกิดมาในโลกเห็นธรรมชาติรอบตัว ไม่รู้ ไม่เข้าใจ ว่ามีได้อย่างไร เพราะเหตุใด เมื่อเกิดความร้อน ความหิว ความกระหายเมื่อลึมตาดูโลกเห็นความมืด ความสว่าง ดวงอาทิตย์ดวงจันทร์ดวงดาว พายุฝนตก ฟ้าร้อง ไม่ทราบเหตุผลว่าเกิดได้อย่างไร เพราะอะไรเกิดความสงสัย และหวาดกลัวภัย โดยเชื่อว่าสิ่งที่เห็นนั้นเกิดจากพระเจ้าโดยเข้าใจว่าเป็นผู้อยู่เบื้องหลัง ปรากฏการณ์ต่างๆต้องมีผู้มีอำนาจบังคับ คือมนุษย์ใส่ความเชื่อ ความรู้สึกให้แก่ธรรมชาติ^{๗๖}

๒) การบูชาวิญญาณ ผีปีศาจ ซึ่งมีอำนาจลึกลับ การอ่อนน้อมบูชาเพื่อให้วิญญาณหลุด ผีปีศาจ ซึ่งมีอำนาจลึกลับพอใจจะได้ช่วยเหลือตนให้พ้นจากอันตราย หรือประสบความสำเร็จได้^{๗๗}

๓) การบูชาพระจันทร์พระอาทิตย์ดวงดาวต่าง ๆ การเชื่อว่าพระจันทร์พระอาทิตย์และดวงดาวต่างๆ ให้แสงสว่างแก่โลกมากมาย ทั้งมนุษย์และหมู่สัตว์ต่างก็ได้รับประโยชน์จากพระจันทร์พระอาทิตย์และดวงดาวตลอดจนเชื่อว่าสิ่งเหล่านั้นมีอำนาจพิเศษโดยมีเทพเจ้าเป็นผู้รักษา คือรักษาโลกมนุษย์อยู่เช่นมีพระอัครนิประจำโลกพระวายุประจำสัตว์ พระอาทิตย์ประจำท้องฟ้าและมีปรากฏการณ์ในรูปพระจันทร์ พระอาทิตย์^{๗๘}

๔) การบูชาธาตุประจำโลก มนุษย์โบราณมีความเชื่อว่า โลกใบนี้ ประกอบกันขึ้นด้วยธาตุทั้งหลาย เช่นธาตุดินธาตุน้ำธาตุไฟ และธาตุลม หรืออากาศธาตุเชื่อว่า ผืนแผ่นดินเป็นมารดาของโลก เพราะพืช สัตว์ ได้อาศัยแผ่นดินเกิด แม่น้ำและน้ำบนพื้นโลก ให้ความอุดมสมบูรณ์ความชุ่มชื้น ท้องฟ้า อากาศเป็นที่อยู่อาศัยของดวงจันทร์ดวงอาทิตย์และหมู่ดวงดาวต่างๆ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นความเชื่อของคนในสมัยก่อน ดังนั้นจึงมีการบูชา ธาตุต่าง ๆ ประจำโลก

^{๗๖} มณี พยอมยงค์, **วัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติความเชื่อ**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๑๔๐.

^{๗๗} พระมหาหมวด สุภกธมโม, “ศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องความเคารพในพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๔๗), หน้า ๑๕.

^{๗๘} มณี พยอมยงค์, **วัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติความเชื่อ**, หน้า ๑๔๒.

๕) การบูชาวิญญาณของบรรพบุรุษ การบูชาบรรพบุรุษ ที่ล่วงลับไปแล้ว โดยมนุษย์ มีความเชื่อเรื่องผีและวิญญาณของผู้ที่รักและเคารพ ซึ่งล่วงลับไปแล้วเช่น พ่อ แม่ปู่ย่า ตา ยาย หรือ ผู้นำเผ่า พระมหากษัตริย์เพราะในขณะที่บุคคลเหล่านี้ยังมีชีวิตได้ทำประโยชน์ให้มากมาย เมื่อท่านเหล่านี้ตายจากไป จึงเป็นหน้าที่ของคนที่อยู่เบื้องหลังในฐานะที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันในสายเครือญาติจะต้องมีการบูชาเช่นไหว้กันอยู่เสมอ และทำการบูชาด้วย วัตถุสิ่งของส่งไปให้ทำเพราะการระลึกถึงบุญคุณที่ท่านเหล่านั้นเคยทำกับตนมาก่อน ถ้าใครไม่ปฏิบัติให้ถูกต้องตามความเชื่อก็อาจจะได้รับโทษต่าง ๆ นานาจึงเป็นเหตุให้มีการกราบไหว้บูชาบรรพบุรุษ ความเชื่อเรื่องภูตผี วิญญาณ ว่ามีอิทธิฤทธิ์ที่จะบันดาลสุขสวัสดิมาให้ และหากทำให้ผีโกรธก็จะนำความทุกข์ยากความลำบากมาให้ด้วย เมื่อมีการพูดถึงและทำการกราบไหว้ เช่นสักการะ บูชา บ่อยเข้า ๆ ก็ปลุกความเชื่อลึกลงไปในสำนึกของแต่ละคนจนไม่สามารถถอดถอนได้เมื่อมีความเชื่อเต็มที่แล้ว จะทำสิ่งที่ตนต้องการมากขึ้นกว่าเดิมความเชื่อว่าเป็นพื้นฐานแห่งความนับถือบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์^{๗๙}

๖) การเชื่อเรื่องสัญลักษณ์และเครื่องรางของขลัง ความเชื่อในเรื่องสัญลักษณ์ทางศาสนา หรือสิ่งของ เครื่องใช้ของบุคคลพิเศษที่เราเคารพนับถือ ที่ต่อมาได้กลายมาเป็นเครื่องรางของขลัง ให้คนเคารพบูชา ความเชื่อเหล่านี้เกิดจากความพอใจที่จะนำวัตถุสิ่งของ หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ที่ตนมีความเคารพเชื่อมั่นว่าจะสามารถป้องกันอันตรายได้เช่นรูปเหมือนผู้ที่เราเคารพ รูปสัตว์ต้นไม้ เป็นต้น มาเป็นเครื่องหมาย นำไปไว้บูชาสำหรับตน หรือนำไปเป็นสัญลักษณ์ประจำตระกูล ประจำเผ่าของตน สิ่งเหล่านี้เริ่มต้นเป็นเพียงเครื่องหมายธรรมดา ต่อมาได้กลายมาเป็นเครื่องรางของขลัง มีไว้สำหรับป้องกันอันตรายต่าง ๆ รวมไปถึงให้โชค ลาก ให้ความสุข ความสำเร็จแก่คนที่บูชาได้ ความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นความเชื่อถือในสิ่งลึกลับที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ธรรมดา อันจัดว่าเป็นส่วนหนึ่งของไสยศาสตร์ คนโบราณไม่ว่าชาติใดต่างก็มีความเชื่อในเรื่องนี้กันทั้งนั้น โดยเชื่อว่าเป็นสิ่งมีอำนาจสามารถดลบันดาลให้เกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างมหัศจรรย์^{๘๐}

๗) ความเชื่อเรื่องภพภูมิใต้ดิน มนุษย์ตั้งแต่โบราณมามีความเชื่อเรื่องภพภูมิที่อยู่ใต้ดิน โดยมีความเชื่อว่า ใต้แผ่นดินนี้ลงไปเป็นที่มืด น่ากลัว เป็นที่อยู่อาศัยของคนที่ทำความชั่วเชื่อว่าเมื่อคนเหล่านั้นตายไปแล้วก็จะไปเกิดตรงนั้น ที่เรียกว่านรก เป็นสถานที่ซึ่งหาความร่าเริงไม่ได้ มีแต่

^{๗๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๐.

^{๘๐} อ้างแล้ว.

การได้รับทุกข์ทรมาน คนที่ทำความชั่วเมื่อตายไปแล้ววิญญาณจะไปเกิดที่นั่น และจะรอคอยวันเวลาที่พ้นจากโลกแห่งความมืดมนนั้น ไปสู่โลกที่มีแต่ความสว่างไสว^{๕๑}

ความเชื่อเหล่านี้ ยังได้รับการปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน บางครั้งแม้จะปราศจากเหตุผลไปบ้าง แต่ก็ได้รับการปฏิบัติสืบทอดกันมา ในปัจจุบันความเชื่อเหล่านี้ ก็ยังคงมีอยู่ เมื่อเวลาเกิดปัญหาต่าง ๆ เกิดความทุกข์ความเดือดร้อนหรือต้องการประสบความสำเร็จ ก็ยังมีการกราบไหว้บูชา อ้อนวอน ขอร้องขออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ เพื่อดลบันดาลให้พ้นจากปัญหาด้วยความเชื่อ สิ่งศักดิ์สิทธิ์มีจริง และดลบันดาลได้จริง มีอิทธิพลอยู่ในจิตใจของมนุษย์เรื่อยมา

๒.๔.๒.๒ ความศรัทธาและความกลัว คำว่า ศรัทธา เป็นคำภาษาสันสกฤต ตรงกับคำภาษาบาลีว่า สหฺธา เป็นอิตถีลิงค์แปลว่าความเชื่อ มีความหมายเฉพาะคำ คือที่เชื่อว่าศรัทธา เพราะเป็นธรรมชาติตั้งมั่น^{๕๒} ที่เชื่อว่าศรัทธาเพราะเป็นเหตุให้บุคคลตั้งจิตชอบ^{๕๓} ตั้งแต่แรกเกิดมามนุษย์มีศรัทธาเกิดขึ้นมาเพราะความกลัว และมีความต้องการให้มีชีวิตรอดพ้นจากภัยอันตรายต่างๆ เป็นพื้นฐาน จึงพากันแสวงหาวิธีที่จะเอาชนะความกลัว และวิธีทำให้ชีวิตของตนและพวกพ้องอยู่รอด ดังนั้น มนุษย์จึงต้องสร้างศรัทธา ความเชื่อให้เกิดขึ้น อันแสดงให้เห็นว่ามนุษย์มีศรัทธาตั้งแต่เกิดและมีมาตั้งแต่ยุคโบราณ คือ

๑) ศรัทธาในวัตถุหรือสิ่งอื่น บุคคลอื่นคือมนุษย์ศรัทธาในธรรมชาติ หรือสิ่งอื่นที่มีอำนาจเหนือตน เช่น พระจันทร์พระอาทิตย์ต้นไม้ภูเขา เป็นต้น คนสมัยก่อนเชื่อว่า สิ่งเหล่านี้มีฤทธิ์มีอำนาจพิเศษ ที่จะสามารถช่วยเหลือตนเองให้ปลอดภัย และให้ประสบในสิ่งที่ปรารถนา

๒) ศรัทธาเชื่อมั่นในตนเอง คือเชื่อว่าตนเองเป็นเจ้าของฤทธิ์อำนาจ ผู้อื่น สิ่งอื่น จะดลบันดาลให้ไม่ได้ ตนเองเป็นผู้ทำขึ้นเอง ความสุข หรือความสำเร็จ เป็นผลจากการกระทำของตนเอง^{๕๔}

^{๕๑} เสฐียร พันธงชัย, ศาสนาโบราณ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๑๗-๓๓.

^{๕๒} “สย สหฺทหติ สหฺธา” มูลนิธิ ภูมิพล ภิภขุ, สัททนีติปกรณ์ สุตตมาลา (ฉบับภูมิพล), (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิภูมิพล, ๒๕๒๕), หน้า ๔๐๔.

^{๕๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐๔.

^{๕๔} เสฐียร พันธงชัย, ศาสนาโบราณ, หน้า ๓๔.

นอกจากนี้แล้วความเชื่อต่าง ๆ ที่มนุษย์นำมาแสดงออกในรูปของพิธีกรรมและการบูชา มี ๒ ลักษณะคือ

๑) ความเชื่อที่เป็นเทวนิยม คือความเชื่อที่เกี่ยวกับอำนาจสูงสุดของพระเจ้า เชื่อว่าเทพเจ้าต่าง ๆ มีอำนาจอยู่เหนือมนุษย์สามารถควบคุมดูแลพฤติกรรมของมนุษย์ได้โดยมีข้อเสนอว่า หากประพฤติปฏิบัติชอบต่อพระเจ้า เมื่อตายไปแล้วย่อมได้ไปอยู่กับเทพเจ้า หรือหากยังมีชีวิตอยู่ก็จะได้มีเทพเจ้าคุ้มครองป้องกันอันตรายต่าง ๆ ได้

๒) ความเชื่อที่เป็นอเทวนิยม คือมีความเชื่อเกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติตามกฎของศีลธรรม ด้วยข้อเสนอที่ว่า มนุษย์ต้องการผลอย่างไร ก็ต้องทำเหตุ เพื่อให้เกิดผลนั้น มนุษย์สามารถที่จะพัฒนาตนเองให้ประสบกับความสุขความสำเร็จได้ด้วยความเพียรพยายามและการทำดีของตน ไม่ต้องอ้อนวอน หรือรอคอยให้เทพเจ้าบันดาลให้^{๕๕}

๒.๔.๒.๓ การบูชาของพราหมณ์สมัยโบราณ คนอินเดียสมัยโบราณมีความเชื่อในเรื่องพระเจ้าสร้างโลกและสร้างสรรค์สิ่งทั้งหลายที่มีอยู่ในโลก มีความเชื่อในควมมีอำนาจของพระเจ้าว่าสามารถที่จะบันดาลให้มี ให้เป็นอะไรก็ได้ คนอินเดียจึงมีการบูชา เช่นสรรวงพระเจ้าเหล่านั้น โดยวิธีการต่าง ๆ ตามความเชื่อของตน การบูชาเป็นสิ่งที่ดีที่สมควรกระทำ เมื่อเรากระทำอย่างถูกต้อง คือบูชาคนที่ควรบูชา วัตถุที่ควรบูชาย่อมเป็นเหตุนำความสุข ความเจริญมาให้แต่ถ้าทำผิดแทนที่จะเป็นคุณกลับเป็นโทษ นำความเสื่อม ความเสียหายมาให้ก็เป็นได้การบูชาที่ท่านกล่าวไว้มีลักษณะ ๔ ประการ คือ

๑) สักการะ คือการบูชาด้วยเครื่องสักการะ มีดอกไม้ธูปเทียน เครื่องอุปโภคบริโภค ตลอดถึงการแสดงกิริยาสุภาพ วาจาสุภาพ และจิตใจสุภาพอ่อนโยน มีเมตตา

๒) ครุการะ คือการทำการบูชาด้วยการมอบความรักความห่วงใย เช่น บุตรมีความรักความห่วงใยในบิดามารดา พยายามรักษาน้ำใจท่าน ทำตนให้เป็นที่เบาใจ อย่างนี้เป็นต้นเรียกว่า ครุการะ

๓) มานนะ คือการบูชาด้วยการทำความเคารพ นับถือ คือ นับถือความดียกย่องเชิดชูให้เป็นที่นับหน้าถือตา แสดงกิริยา วาจาตั้งามต่อกัน เป็นต้น

^{๕๕} พระมลิ กิตติปาโล, “ความสำคัญของศรัทธาในคำสอนของพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๘๗.

๔) วันทนา คือ การบูชา ด้วยการกราบไหว้และชมเชย แต่การบูชาด้วยการกราบไหว้นั้นหมายถึง ความชมเชย ยกย่องสรรเสริญคุณความดี^{๕๖}

๒.๔.๒.๔ การบูชาเทพเจ้า พระอัคนี คือ เทพเจ้าแห่งไฟ ซึ่งไฟเป็นที่เคารพบูชาของพวกพราหมณ์ทำหน้าที่สื่อกลางระหว่างมนุษย์กับเทพเจ้าบนสวรรค์ เพราะพราหมณ์ คือ ผู้ทำพิธีบูชาเทพเจ้า ในขณะที่เทพอัคนีเป็นเสมือนสื่อกลางหรือทูต ผู้สื่อการทำพิธีกรรมการบูชาจากมนุษย์ไปสู่เทพเจ้าต่าง ๆ โดยจะเห็นได้ว่า การทำพิธีต่าง ๆ มักใช้ไฟเป็นสื่อกลาง^{๕๗} สังคมอินเดียสมัยโบราณมีการนับถือเทพเจ้าหลายองค์ สมัยนั้นพวกอารยันเคารพนับถือและนิยมในเรื่องการบูชาไฟ จนต่อมาไฟที่พวกอารยันบูชาได้กลายมาเป็นเทพเจ้าที่สำคัญยิ่งองค์หนึ่งเรียกว่าเทพอัคนีพระอัคนีนั้นมี ๗ ลี้น เพื่อแลกเปลี่ยนที่ใช้ในการบูชาขัญญหรือพิธีบูชา^{๕๘}

ชาวอารยัน สมัยนั้นนับถือเทพเจ้าที่สำคัญ ๓ องค์ คือ

- ๑) นับถือพระอัคนี ว่าเป็นใหญ่ เหนือโลก
- ๒) นับถือพระวายุ ว่าเป็นใหญ่ เหนืออากาศ
- ๓) นับถือพระสุริยเทพ ว่าเป็นใหญ่ เหนือท้องฟ้า

หลวงวิจิตรวาทการ ได้แสดงทัศนะในเรื่องนี้ไว้ว่า พระอัคนี มีหน้าที่เป็นสื่อกลางในการทำความดี ความชั่วของมนุษย์ เพราะฉะนั้น ในการทำความดีทุกอย่าง มนุษย์จึงต้องใช้ไฟเสมอ เช่น การเซ่นสรวงบูชา การสวดมนต์ภาวนาทุกประเภท ต้องจุดธูป จุดเทียน เพื่อให้พระอัคนีเป็นพยานไว้ว่า ได้กระทำอย่างนั้นอย่างนั้น ผู้ที่มีความดีตลอดยอมตามไฟไว้ในที่บูชา โดยไม่ยอมให้ดับ เพื่อให้พระอัคนีเป็นพยาน คอยเตือนสติไม่ให้ทำความชั่ว ให้ทำความดีไว้เสมอ จะเห็นได้จากคนที่ทำไม่ดี ที่ต้องละอาย มักทำในที่มืดซิดเร้นลับ เพราะกลัวคนรู้ คนเห็น เพราะกลัวพระอัคนีจะรู้ จะเห็น^{๕๙}

^{๕๖} มงคล. (บาลี) ๑/๖๙/๗๕, มงคล. (ไทย) ๑/๖๙/๑๑๒.

^{๕๗} สวัสดิ์ เจริญพงศ์, อินเดียดั้งแต่สมัยโบราณถึงหลังได้รับเอกราช, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๖๖.

^{๕๘} จานงค์ ทองประเสริฐ, ปรัชญาประยุกต์ ชุดอินเดีย, (กรุงเทพมหานคร: ต้นอ้อ จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๒๕๕.

^{๕๙} หลวงวิจิตรวาทการ, ศาสนาสากล เปรียบเทียบศาสนา ลัทธิและปรัชญาต่าง ๆ ทั่วโลก, (พระนคร: โรงพิมพ์ลูก ส.ธรรมภักดี, ๒๕๑๑), หน้า ๒๘๖-๒๘๙.

๒.๔.๒.๕ การบูชาสัตว เป็นกรบูชาอย่างหนึ่งซึ่งมีรูปแบบหลากหลาย เป็นพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ซึ่งปรากฏเด่นชัดกว่าลัทธิศาสนาอื่น ๆ การบูชาสัตวนั้นมีมาตั้งแต่สมัยเริ่มมีมนุษยชาติถือเป็นสัญชาตญาณดั้งเดิมที่ฝังรากลึกลงในธรรมชาติของมนุษย์^{๙๐} เป็นพิธีกรรมการเช่นสรวงด้วยวิธีฆ่าคนหรือสัตว์เป็นเครื่องบูชา การบูชาสัตวในสมัยโบราณ ได้ถูกถ่ายทอดกันมาเรื่อย ๆ เป็นประเพณีนิยมสืบเนื่องกันมาช้านาน มนุษย์บูชาสัตว เพราะมีความเชื่อว่า เทพเจ้าคือผู้ดลบันดาลภัยพิบัติรวมทั้งความสุขให้แก่มนุษย์ได้และความเชื่อที่ว่าเมื่อตายไปแล้วก็จะได้อยู่ร่วมกับเทพเจ้า จึงเชื่อและเลือกทำพิธีบูชาสัตวเพื่อให้เทพเจ้าเกิดความพึงพอใจ ดลบันดาลทุกสิ่งให้ตามที่ตนปรารถนา อันเนื่องมาจากธรรมชาติของมนุษย์คือความกลัวภัย ซึ่งเกิดจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่ตนไม่รู้เช่น ฝนตก พายุร้อน แผ่นดินไหว น้ำท่วม

การบูชาสัตวส่วนใหญ่มักใช้ไฟประกอบในพิธีการบูชา จึงเรียกว่า การบูชาไฟ ซึ่งถือว่าเป็นพิธีกรรมที่มีความขลังและศักดิ์สิทธิ์หากทำให้ถูกต้องตามหลักการจริงๆย่อมสามารถที่จะทำให้เทพเจ้าอำนวยผลในสิ่งที่ปรารถนาได้ การบูชาสัตวจึงมีสำคัญอย่างยิ่งที่ได้รับการสืบทอดมาแต่โบราณ มนุษย์ได้ยึดถือปฏิบัติรักษาสืบทอดกันมาโดยมีคติว่า พระประชาบดีเป็นเทพเจ้าผู้สร้างสัตว์โลกทั้งหลาย จึงได้ทรงบำเพ็ญตบะและได้ประทานให้กำเนิดเทพอัคนีออกจากพระโอษฐ์ของพระองค์ เพราะเหตุที่เทพอัคนีเกิดจากพระโอษฐ์นั้น เทพอัคนีจึงเป็นเทพเสวยอาหารและเป็นเทพองค์แรกที่ประชาบดีสร้างขึ้นจึงได้นำมาว่า อัคนี^{๙๑}

สังคมอินเดียในสมัยโบราณยังมีความนิยมในเรื่องของการฆ่าสัตว์บูชาสัตวกันอยู่มาก เพราะมีความเชื่อว่าการใช้สัตว์บูชาสัตวเป็นพิธีการที่ดีจะทำให้พระเจ้าหรือเทพเจ้าพอใจ จะได้ไม่ทำให้เกิดภัยพิบัติหรือบันดาลให้เกิดความสุข ได้สิ่งที่ขอสมปรารถนาแก่ผู้ที่ทำการบูชาและผู้บูชาจะได้พ้นจากบาปกรรมทั้งหมดที่เคยทำมา ดังนั้นจึงนิยมนำสัตว์ต่างๆมาถวายต่อหน้าพระพักตร์เทวรูปแล้วฆ่าสัตว์เพื่อใช้เลือดมาเป็นเครื่องสังเวยเทพเจ้าดังกล่าว สัตว์ที่นิยมในการบูชาสัตวได้แก่แพะ แกะ ม้า เป็นต้น^{๙๒} ดังปรากฏใน ยัญญสูตร พระสูตรที่ว่าด้วยเรื่องการบูชาสัตว เรื่องนี้เกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี

^{๙๐} SGF. Brandon, A Dictionary of Comparative Religion, (Great Britain London & rescot, n.d.), p. 545.

^{๙๑} สุทร ฦ รังษี, **ปรัชญาอินเดีย: ประวัติและลัทธิ**, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๒๐-๒๑.

^{๙๒} มาณพ นักการเรียน, **พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อมศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๖๒-๖๔

เมื่อ พระเจ้าปเสนทิโกศลได้ตระเตรียมการบูชามหาโยถ คือ รับสั่งให้จับโคตัวผู้ ๕๐๐ ตัว ลูกโคตัวผู้ ๕๐๐ ตัว ลูกโคตัวเมีย ๕๐๐ ตัว แพะ ๕๐๐ ตัว และแกะ ๕๐๐ ตัว ไปผูกไว้ที่หลักเพื่อบูชาโยถ พวกข้าราชการ ผู้เป็นทาส คนใช้หรือกรรมกร เหล่านั้นเมื่อถูกอาชญาคุกคาม ถูกภัยคุกคาม ร้องให้อ้อนวอนอยู่เวลาเช้า ภิกษุจำนวนมากเข้าไปบิณฑบาตยังกรุงสาวัตถีเมื่อกลับมาและฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคได้กราบทูลเรื่องที่ได้พบเห็นการตระเตรียมจะฆ่าสัตว์จำนวนมาก แล้วนำมาบูชาโยถให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสว่า มหาโยถที่มีการฆ่ามากมาย คือ อัสวเมธ บุรุษเมธ สัมมาปาสะ วาชเปยยะ นิรัคคหะ ไม่มีผลมาก เพราะ พระอริยะผู้ปฏิบัติชอบยอมไม่เกี่ยวข้องกับโยถที่มีการฆ่าแพะ แกะ โค และสัตว์ชนิดต่าง ๆ ส่วนโยถใด ไม่มีการฆ่า เป็นประโยชน์ประชาชนบูชาทุกเมื่อ คือ ไม่มีการฆ่าแพะ แกะ โค และสัตว์ชนิดต่าง ๆ พระอริยะผู้ปฏิบัติชอบยอมเกี่ยวข้องกับโยถนั้น นักปราชญ์พึงบูชาโยถนั้น ที่มีผลมาก เพราะเมื่อบูชาโยถนั้น ย่อมมีแต่ความดีไม่มีความชั่ว โยถยอมแพร่หลาย และเทวดาก็ยังเลื่อมใส^{๔๓}

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า การบูชา เป็นการแสดงความเคารพ การกราบไหว้ต่าง ๆ ให้ความสำคัญต่อสิ่งนั้น เป็นความเชื่อศรัทธาที่มีต่อสิ่งนั้น ๆ ซึ่งมีอยู่ในตัวของมนุษย์แต่ละบุคคลและคนในสังคม ที่มีต่อบุคคลหรือธรรมชาติ และยินดีพร้อมที่จะปฏิบัติตามหรือกราบไหว้บูชาด้วยความจริงใจ เพราะศรัทธาแล้วก็มีปฏิบัติตามคำสอน มีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่เรียกว่า การบูชา สิ่งเหล่านี้ล้วนมีสาเหตุมาจากต้องการหาที่พึ่งทางจิตใจเพื่อประโยชน์ คือ ความสุขของตนเองและคนในสังคมส่วนรวม

๒.๔.๓ ความสำคัญของการบูชา

การบูชา คือ การยกย่องเชิดชูด้วยความบริสุทธิ์ใจเป็นหลักธรรมที่สำคัญอีกข้อหนึ่งในการประพฤติปฏิบัติของมนุษย์ในการอยู่ร่วมกันในสังคม เพราะมนุษย์มีการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่เป็นคณะเริ่มตั้งแต่ครอบครัวหมู่บ้านประเทศตลอดจนถึงเพื่อนร่วมโลกการบูชาเป็นคุณธรรมที่ต้องปฏิบัติต่อกันในสังคม การบูชาเป็นลักษณะของบัณฑิตการยอมรับนับถือคุณความดีของคนอื่นแล้วทำการบูชาบ่งบอกถึงความเป็นคนดีทั้งผู้ทำการบูชาและผู้รับการบูชา คุณสมบัติอันยิ่งใหญ่ก็จะเกิดขึ้น การบูชาเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมาก เป็นการแสดงถึงคุณความดีการรู้สึกถึงคุณค่าของคนที่มีคุณความดีสมควรแก่การบูชาจึงเป็นสิ่งที่ทุกคนควรปฏิบัติต่อกัน การบูชา นั้น เมื่อจะว่าไปแล้วทางพระพุทธศาสนาท่านกล่าวไว้มี ๕ ลักษณะคือ

^{๔๓} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๒๐/๑๓๘-๑๓๙.

- ๑) การสักการะ
- ๒) การทำความเคารพ
- ๓) การแสดงความนับถือ
- ๔) การบูชา
- ๕) ความนอบน้อม

พระพุทธองค์จึงทรงสรรเสริญการบูชาว่า เป็นมงคลอย่างสูงสุด เพราะเป็นปัจจัยส่งเสริมการพัฒนาชีวิตช่วยให้ชีวิตมีความเจริญช่วยยกระดับชีวิตให้สูงขึ้น และช่วยให้มีจิตใจสูงขึ้นด้วยคุณธรรมประจำใจ”^{๔๔} พุทธบริษัททั้งหลายต่างพากันส่งเสริมทำนุบำรุงและเผยแผ่พระพุทธศาสนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และพระพุทธศาสนาดำรงตั้งมั่นมาจนถึงทุกวันนี้เพราะพุทธบริษัทปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า บูชาพระพุทธเจ้าด้วยการปฏิบัติตามคำสั่งสอน ด้วยการยกย่องเทิดทูนด้วยความบริสุทธิ์ใจ เป็นการแสดงออกทางกาย ทางวาจา ทางใจ เป็นการปฏิบัติบูชาถือว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งระหว่างพุทธสาวกด้วยกัน พระพุทธองค์ก็ทรงสั่งให้มีการบูชาด้วยการกราบไหว้ การแสดงความเคารพต่อกันเมื่อเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาแล้วโดยไม่เลือกว่าจะเกิดในตระกูลไหนวรรณะใด จะต้องทำการบูชากราบไหว้กันตามอายุพรรษาอย่างที่พระองค์ได้ตรัสไว้ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ดังปรากฏกรณีตัวอย่างเช่น เรื่องสัตว์ ๓ สหายที่ทำความเคารพกันตามลำดับอายุซึ่งพระพุทธเจ้าทรงปรารภกับภิกษุทั้งหลายพอสรุปได้ดังนี้

พระผู้มีพระภาครับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลายสัตว์ ๓ สหาย คือ นกกระทาลิง และช้างพลาย อาศัยต้นไทรนั้นอยู่ สัตว์เหล่านั้นอยู่อย่างไม่เคารพไม่ยำเกรงกันและกันมีการดำเนินชีวิตไม่เหมือนกัน ต่อมา พวกสัตว์ได้ปรึกษากันว่าในระหว่างพวกเรา ๓ สหายผู้ใดสูงวัยกว่าเขาจะได้สักการะเคารพนับถือบูชาและเชื่อฟังผู้นั้น ที่นั่น นกกระทาและลิงถามช้างพลายว่า ท่านจำเรื่องราวเก่า ๆ อะไรได้บ้างเล่า ช้างตอบว่า เมื่อครั้งเรายังเล็ก เคยเดินคร่อมต้นไทรนี้ ยอดไทรพอรชท้องของเรา ลำดับนั้นนกกระทาและช้างพลายถามลิงว่า เพื่อนจำเรื่องราวเก่า ๆ อะไรได้บ้าง ลิงตอบว่า เมื่อเรายังเล็กเคยนั่งบนพื้นดินแล้วเคี้ยวกินยอดไทรต้นนี้ ลำดับนั้น ลิง และช้างพลายถามนกกระทาว่า แล้วเพื่อนละจำอะไรได้บ้าง นกกระทาตอบว่า เพื่อนเอ๋ย ที่โน้นมีต้นไทรใหญ่ เรากินผลของมันแล้วถ่ายมูลไว้ที่นี้ ไทรต้นนี้เกิดจากผลของต้นไทรนั้น ดังนั้น เราจึงเป็นผู้ใหญ่โดยชาติกำเนิด ภิกษุทั้งหลาย ลิงกับช้างพลายจึงได้กล่าวกับนกกระทาว่า ในระหว่างพวกเราท่านคือผู้ใหญ่กว่าโดยชาติกำเนิดพวกเราจะสักการะเคารพนับถือบูชาและเชื่อฟังท่านแล้ว นกกระทาก็ให้เพื่อน ๆ สมทาน

^{๔๔} บุญมา จิตจรัส, มงคล ๓๘ ประการ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๓), หน้า ๒๑๘.

ศีล ๕ ตนเองก็รักษาศีล ๕ สหายทั้ง ๓ นั้นต่างเคารพยำเกรงดำเนินชีวิตอยู่อย่างเสมอภาคกัน หลังจากสิ้นชีวิตได้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ภิกษุทั้งหลายข้อปฏิบัตินี้เรียกว่า ดิตติริยพรหมจรรย์ พอตรัสเรื่องนี้จบ พระองค์ก็ได้ตรัสต่อไปอีกว่า นรชนผู้ฉลาดในธรรมอ่อนน้อมถ่อมตนต่อบุคคลผู้เจริญ ย่อมได้รับการสรรเสริญในปัจจุบัน ละโลกนี้ไปแล้ว ย่อมไปสุคติ ภิกษุทั้งหลาย สัตว์ดิรัจฉานพวกนั้น ยังมีความเคารพยำเกรงดำเนินชีวิตอยู่อย่างเสมอภาคกัน แต่การที่พวกเธอเป็นผู้บวชแล้วในธรรมวินัยที่เรากล่าวดีแล้ว มีความเคารพมีความยำเกรงกันและกันดำเนินชีวิตอยู่อย่างเสมอภาคกัน จะพึงงดงามในธรรมวินัยนี้ แล้วตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า เราอนุญาตการกราบไหว้การลูกรับอัญชลีกรรม สามีจิกรรมอาสนะอันเลิศน้ำบิณฑบาตอันเลิศตามลำดับพรราชาถ้าภิกษุใดกีดกันเสนาสนะของสงฆ์ ต้องอาบัติทุกกฏ^{๙๕}

เพราะฉะนั้น จึงสรุปได้ว่า ความสำคัญของการบูชา เป็นลักษณะของการยกย่องเชิดชูด้วยความบริสุทธิ์ใจ เป็นหลักธรรมที่สำคัญอีกข้อหนึ่งในการประพฤติปฏิบัติของมนุษย์ในการอยู่ร่วมกันในสังคม เป็นการยอมรับนับถือคุณความดีของคนอื่นแล้วทำการบูชา การบูชาเป็นสิ่งที่มีความค่ามาก เป็นการแสดงถึงคุณความดีการบูชาจึงเป็นสิ่งที่ทุกคนควรปฏิบัติต่อกัน ทำให้เป็นประโยชน์ต่อทั้งบุคคลและสังคมนอกจากนี้การบูชายังเป็นการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนอีกด้วย

๒.๔.๔ ประโยชน์ของการบูชา

การบูชา สักการะ หรือแสดงความเคารพนับถือต่อกันและกัน เป็นสิ่งแสดงออกซึ่งคุณธรรม คือ การแสดงสัมมาคารวะ ความกตัญญูกตเวทีและรู้คุณความดีของบุคคลอื่นและสิ่งอื่น ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติตามมงคลสูตรชื่อว่าด้วยการบูชาคนที่ควรบูชา สิ่งที่ควรบูชา เป็นเหตุให้ได้รับประโยชน์ทั้งในปัจจุบันและอนาคต ผู้หวังความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรม รู้จักตระหนักในหลักการบูชาแล้ว ย่อมสามารถได้ประโยชน์ในปัจจุบัน ได้แก่

๒.๔.๓.๑ ไม่เสื่อมจากสมณวิปัสสนา มรรคผล ที่ตนบรรลุแล้ว เป็นเหตุให้บรรลุสมณวิปัสสนา มรรคผล ที่ตนยังไม่บรรลุ อยู่ใกล้กิเลสนิพพาน และอนุปาทาปรินิพพาน^{๙๖}

^{๙๕} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๑๑/๑๒๔-๑๒๕.

^{๙๖} มงคล. (ไทย) ๔/๒๖๕/๖.

๒.๔.๓.๒ ทำลาภที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น ทำลาภที่เกิดขึ้นแล้วให้มั่นคง รักษาชีวิตของตนไว้ได้ในเหตุการณ์เกิดขึ้นเฉพาะหน้า ได้รับการสรรเสริญในปัจจุบัน^{๙๗}

๒.๔.๓.๔ สร้างสัมพันธไมตรีที่ดั่งามต่อกันและกัน เป็นเหตุให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ และได้รับประโยชน์ในอนาคต ได้แก่ เป็นเหตุเข้าถึงสุคติเกิดในสกุลสูง^{๙๘} และ

๒.๔.๓.๑ เข้าถึงสุคติในอนาคต^{๙๙}

ดังพระพุทธดำรัสที่ตรัสกับสุภมาณพโตทยบุตรว่า มาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เป็นผู้ไม่กระด้าง ไม่เย่อหยิ่ง รู้จักกราบไหว้ผู้ที่ควรกราบไหว้ ลูกรับผู้ที่ควรลูกรับ ให้อาสนะแก่ผู้ที่ควรให้อาสนะ ให้ทางแก่ผู้ที่ควรให้ทาง สักการะผู้ที่ควรสักการะ เคารพผู้ที่ควรเคารพ นับถือผู้ที่ควรนับถือ บูชาผู้ที่ควรบูชา เพราะกรรมที่เขาให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ถ้าไม่ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใด ๆ เขาจะเป็นผู้เกิดในตระกูลสูงมาณพ การที่บุคคลเป็นผู้ไม่กระด้าง ไม่เย่อหยิ่ง รู้จักกราบไหว้ผู้ที่ควรกราบไหว้ ลูกรับผู้ที่ควรลูกรับ ให้อาสนะแก่ผู้ที่ควรให้อาสนะ ให้ทางแก่ผู้ที่ควรให้ทาง สักการะผู้ที่ควรสักการะ เคารพผู้ที่ควรเคารพ นับถือผู้ที่ควรนับถือ บูชาผู้ที่ควรบูชา นี้เป็นปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้เกิดในตระกูลสูง^{๑๐๐}

สรุปได้ว่า การบูชาเป็นการระดมที่แสดงออกถึงความเอื้อเฟื้อแก่กันและกัน เป็นการผูกมิตรไมตรี มีความจริงใจต่อกันและกัน แสดงให้เห็นถึงความอ่อนน้อมถ่อมตน ยอมรับนับถือต่อบุคคลหรือสิ่งต่าง ๆ ที่มีคุณและให้ประโยชน์ การแสดงความเคารพบูชาย่อมนำมาซึ่งความสงบสุขลดปัญหาความขัดแย้ง สร้างสัมพันธไมตรีต่อกันก่อให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีได้ในที่สุดสิ่งที่กล่าวมานี้ล้วนเป็นการบูชาความดียอมรับคุณความดีของกันและกันเพราะสังคมสงฆ์จะอยู่ร่วมกันด้วยความเรียบร้อยดีงามก็ต้องปฏิบัติต่อกันตามหลักดังกล่าวมานี้ดังนั้นการบูชาจึงเป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญอย่างยิ่งแต่การบูชาที่ดีนั้นต้องประกอบด้วยปัญญาปัญญาเป็นพื้นฐานใช้ปัญญาพิจารณาหาเหตุผลการที่จะบูชาบุคคลใดสิ่งใดก็ควรตระหนักให้มากมิเช่นนั้นแล้วจะเป็นการบูชาคนผิดสิ่งที่ผิดแทนที่จะเป็นคุณกลับเป็นโทษก็เป็นได้การบูชาการกราบไหว้การเคารพนี้พุทธศาสนิกชน

^{๙๗} มงคล. (ไทย) ๔/๒๘๕/๓๑.

^{๙๘} มงคล. (ไทย) ๔/๒๖๒/๓.

^{๙๙} มงคล. (ไทย) ๔/๒๘๕/๓๑.

^{๑๐๐} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๙๕/๓๕๔.

ควรปฏิบัติให้เป็นนิสัยยึดถือปฏิบัติตามหลักธรรมอย่างจริงจังและควรทำความเข้าใจยึดถือหลักทางศาสนาอย่างแท้จริง

การบูชาเป็นการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนสืบไป ตามหลักการนี้แสดงให้เห็นว่าไม่ว่าบุคคลใดหรือสิ่งของที่มีประโยชน์ต่อสังคม พระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญต่อสิ่งเหล่านั้น ทรงให้มีการบูชายอมรับยกย่องกันและกัน การบูชาจึงเป็นหลักธรรมที่สำคัญควรที่จะเอาใจใส่ให้มากกว่ารวมทั้งเห็นคุณค่าของสิ่งนั้น ๆ ให้มากกว่ามีความสำคัญและมีประโยชน์

๒.๕ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อ พิธีกรรม การบูชา คติธรรมที่ปรากฏอยู่ในงานศึกษาวิจัย ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาประกอบ ดังนี้

ปิ่น มุกกันต์ ได้เขียนหนังสือมงคลชีวิตซึ่งสามารถสรุปเรื่องการบูชาไว้ว่า “การบูชาเป็นความดีพิเศษอย่างหนึ่ง ที่ทำให้ผู้กระทำมีความเจริญก้าวหน้าในชีวิต การบูชาเป็นมงคลข้อหนึ่งในมงคล ๓๘ ประการ ทางศาสนามองเห็นความสำคัญของการบูชา เพราะการบูชาเป็นหลักปฏิบัติที่มีผลถึงขั้นเปลี่ยนแปลงชีวิตจิตใจได้ทีเดียวจึงเป็นมงคลและวิธีการปฏิบัติที่เรียกว่าบูชานั้นได้แก่การกระทำ ๓ อย่าง คือ ๑. ปักคหะ การยกย่องสนับสนุน หรือ การเชียร์ ๒. สัมมานะ การยอมรับนับถือเป็นที่พึงพอใจ ๓. สักการะ การบูชาด้วยเครื่องบูชา การบูชานั้นเกิดมงคล ๔ ทางคือ ๑. โลภเสนียด ๒. ป้องกันการหลงผิด ๓. อบรมจิตให้ดีขึ้น ๔. ผลทางอภินิหาร

ประการที่หนึ่ง การบูชาที่ทำโดยถูกต้องเป็นเหตุให้กำจัดสิ่งเป็นอัปมงคลความไม่ดีที่เกิดจากคนชั่ว คำเลว คณะที่เหลวไหล

ประการที่สอง คนที่ทำการบูชาถูกต้อง จะต้องรู้ตัว รักษาความเป็นตัวของตัวไว้ เช่นเป็นคนไทยก็ประพฤติตามวัฒนธรรมไทย เป็นพุทธศาสนิกชนก็ทำตัวเป็นศาสนิกชนที่ดี ไม่หลงลืมตัวมิวิ่งตามความเจริญของคนอื่น โดยเอาคนและสิ่งที่ควรบูชาเป็นแบบอย่างที่ดี

ประการที่สาม การบูชาตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นการฝึกอบรมมาให้พบในทางที่ดีให้มีจิตใจสูงให้มีคุณธรรม

ประการที่สี่ การบูชาเพื่อผลทางอภินิหารีย์ การเอาใจไปจดจ่อกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งของคนจำนวนมากเป็นผลให้สิ่งทีบูชามีอานุภาพ เช่น พุทธานุภาพกระแสนจิตของคนจำนวนมากจะเข้า

ประสานถ่ายถอดอานุภาพนั้นเข้าตัวและถูกปรับปรุงขึ้นจากพุทธานุภาพและกระแสดิจิตของคนจำนวนมากจึงเป็นมูลฐานของอภินิหารีย์^{๑๐๑}

พระสมชาย ฐานวุฑโฒ เขียนหนังสือมงคลชีวิตธรรมชาตีสรุไปได้ว่า “การบูชาเป็นกุสโลบายอย่างหนึ่งสำหรับฝึกใจที่ยังหยาบกระด้าง เพราะอาจยอมรับคุณงามความดีของผู้อื่นให้ละเอียดอ่อนลง ผู้ที่ยังด้อยปัญญายังไม่เข้าใจในคุณธรรมคือความดีของผู้ที่ควรบูชามากนัก แต่หากได้เคยชินกับการบูชาแล้ว ในที่สุดย่อมสามารถเข้าถึงคุณธรรมความดีที่มีอยู่ในตัวของผู้ที่เราบูชาได้อย่างแจ่มชัดจนเกิดความเลื่อมใส กลายเป็นการบูชาอย่างแท้จริง อยากทำความดีตามท่านบ้าง ผู้ใหญ่จึงควรสนับสนุนและสอนบุตรหลานของตนให้รู้จักสวดมนต์บูชาพระรัตนตรัยเป็นการปลูกศรัทธาตั้งแต่ยังเล็ก ๆ^{๑๐๒}

โสวิทย์ บำรุงภักดิ์, ชัยนัต บัญญัติ และ สมชัย ศรีนอก ได้ทำการวิจัยเรื่อง “พฤติกรรมความเชื่อของประชาชนในวรรณกรรมเรื่องสังข์ศิลป์ชัย” พบว่า ความเชื่อเรื่องกรรมและผลของกรรมมีอยู่เดิมแล้ว แต่ความเชื่อเรื่องกรรมและผลของกรรมในสังข์ศิลป์ชัยมาช่วยสนับสนุนความเชื่อเดิมที่มีอยู่ก่อนแล้ว ให้ปรากฏชัดอีกครั้ง ให้มีความหนักแน่นมั่นคง หรือให้มีกำลังมากยิ่งขึ้น ความเชื่อเรื่องบุญ พบว่า ในขณะที่มีการกล่าวถึงบุญจะไม่ได้หมายถึงการให้ทาน รักษาศีลและเจริญภาวนา แต่หมายถึงการได้ฟังการเล่าเรื่องสังข์ศิลป์ชัย หรือการแสดงที่เกี่ยวกับเรื่องสังข์ศิลป์ชัย เช่น หมอลำสินไซ เป็นต้น ความเชื่อเรื่องบาป พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่เห็นว่ายักษ์กุมภภัณฑ์เป็นตัวแทนของบาปหรือตัวแทนของการทำบาป และเป็นสื่อให้รู้สึกกลัวบาปได้มากกว่าตัวละครอื่นๆ ความเชื่อเรื่องนรก พบว่า วรรณกรรมเรื่องสังข์ศิลป์ชัยกล่าวถึงเรื่องนรคน้อยมาก แต่ภาพของเหตุการณ์หรือฉากในเรื่องจะสะท้อนเรื่องนรกได้อย่างน่ากลัว โดยกล่าวถึงนรกอเวจีที่ใหญ่และน่ากลัวที่สุดความเชื่อสวรรค์ พบว่า วรรณกรรมเรื่องสังข์ศิลป์ชัยกล่าวถึงเรื่องนรคน้อยมากเช่นกัน แต่เวลาตัวละครกล่าวถึงสวรรค์จะช่วยให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังรู้สึกคล้อยตามและปรารถนาสวรรค์ตามไปด้วย^{๑๐๓}

^{๑๐๑} ปิ่น มุกกันต์, **มงคลชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คลังพิทยา, ๒๕๓๗), หน้า ๑๕๗.

^{๑๐๒} พระสมชาย ฐานวุฑโฒ, **มงคลชีวิตฉบับธรรมทายาท**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ชมรมพุทธศาสตร์สากล, ๒๕๔๑), หน้า ๕๐.

^{๑๐๓} โสวิทย์ บำรุงภักดิ์, ชัยนัต บัญญัติ และ สมชัย ศรีนอก, “พฤติกรรมความเชื่อของประชาชนในวรรณกรรมเรื่องสังข์ศิลป์ชัย”, **รายงานวิจัย**, (ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๕๑), หน้า ก.

นิวัฒน์ หนองเกษม ได้ศึกษาเรื่อง ความเชื่อเรื่องผีปูดาคืออีสาน กรณีศึกษาบ้านนครบุรี ตำบลนครบุรีใต้ อำเภอนครบุรี จังหวัดนครราชสีมา การศึกษาพบว่า ความเชื่อเรื่องผีปูดาคือชาวบ้านนครบุรี เป็นความเชื่อที่ฝังแน่นอยู่กับวิถีชีวิตของชาวบ้านทุกยุคทุกสมัยผ่านคำสอนของพ่อแม่ปู่ย่าตายาย การบอกเล่าเรื่องราวลึกลับของผีปูดาคือ และประสบการณ์เกี่ยวกับพลังอำนาจความศักดิ์สิทธิ์ของผีปูดาคือที่ชาวบ้านสัมผัสได้ด้วยตนเองอย่างชัดเจน ส่งผลให้ผีปูดาคือมีบทบาทและอิทธิพลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านนครบุรี ได้แก่ ด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน ด้านความสัมพันธ์ของชาวบ้าน ด้านความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้าน และด้านการสอนคุณธรรม จริยธรรม วิธีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านนครบุรี เป็นลักษณะของสังคมชนบทที่ยังคงพึ่งพาอาศัยธรรมชาติในการทำมาหาเลี้ยงชีพ มีความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ อำนาจความศักดิ์สิทธิ์ของผีปูดาคือ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำสถานที่ต่าง ๆ ในหมู่บ้าน ชาวบ้านนครบุรี มีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ เพราะโดยส่วนใหญ่เมื่อสืบรากเหง้าของแต่ละครอบครัวก็จะพบว่ามีบรรพบุรุษร่วมกัน ดังนั้น ชาวบ้านนครบุรีจึงมีความรักใคร่ สามัคคีกัน ส่งผลให้มีความเข้มแข็งภายในชุมชน นอกจากนี้ชาวบ้านนครบุรียังคงร่วมกันรักษาวัฒนธรรม ประเพณี และพิธีกรรมอันดีงาม ของบรรพบุรุษให้คงอยู่มาจนทุกวันนี้^{๑๐๔}

พระมหาประสพฤกษ์ จารุวาโท (รัตนยงค์) ได้ศึกษาเรื่องการศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องการบูชาในพระพุทธศาสนา การศึกษาพบว่า การบูชาเป็นหลักธรรมสำคัญประการหนึ่ง ที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า เป็นมงคลอันสูงสุด พื้นฐานสำคัญของการบูชาเกิดจากการที่มนุษย์ได้เห็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เชื่อว่าเป็นอำนาจของสิ่งที่มองไม่เห็น ที่มีอำนาจเหนือตนแล้วมนุษย์เกิดกลัวภัย หวังความปลอดภัยในชีวิต จึงทำการอ้อนวอนบูชา นอกจากนี้แล้ว ศรัทธา คือ ความเชื่อ ความเลื่อมใส ก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้มีการบูชา แต่ความเชื่อ ความเลื่อมใสที่ดีนั้นจะต้องมีปัญหาเป็นเครื่องกำกับด้วย จึงจะเป็นความเชื่อ ความเลื่อมใสที่ถูกต้องแท้จริง หลักธรรมที่ส่งเสริมให้มีการบูชา ได้แก่ สาราณียธรรม คือ ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ทำให้คนในสังคมมีการบูชากัน เคารพนับถือกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันและมีความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และอธิปไตยธรรม คือ ธรรมไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อม คือมีแต่ความเจริญ เป็นหลักธรรมที่จะช่วยเสริมสร้างให้มี

^{๑๐๔} นิวัฒน์ หนองเกษม, “ความเชื่อเรื่องผีปูดาคืออีสาน กรณีศึกษาบ้านนครบุรี ตำบลนครบุรีใต้ อำเภอนครบุรี จังหวัดนครราชสีมา”, วารสารมนุษยศาสตร์ ฉบับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๘): ๘๘.

การบูชากันตามลำดับผู้ใหญ่ผู้น้อย สอนให้รู้จักเคารพ กราบไหว้ผู้หลักผู้ใหญ่ ทำให้เป็นคนอ่อนน้อม ถ่อมตนและมีสัมมาคารวะ^{๑๐๕}

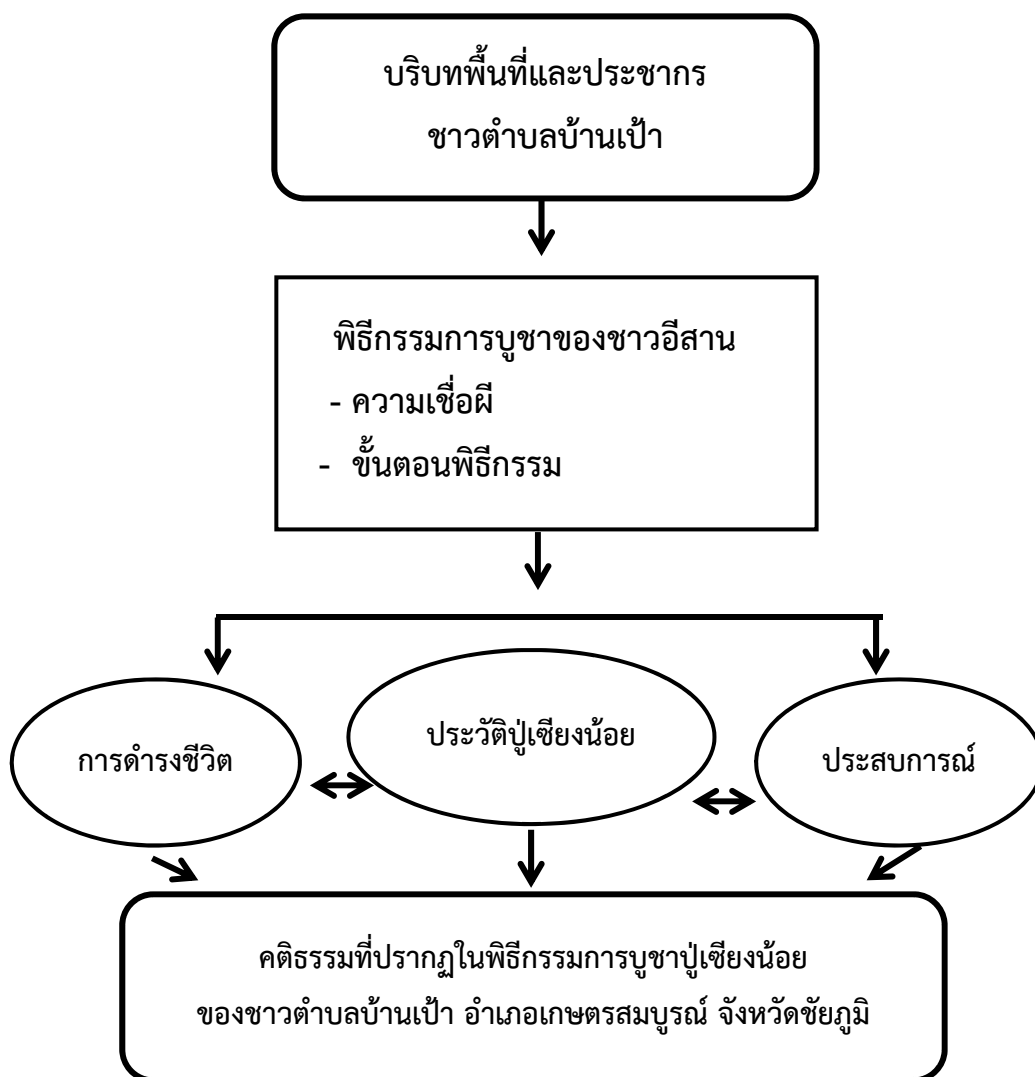
วิญญู ผลสวัสดิ์ ได้ทำการศึกษาค้นคว้าอิสระเรื่อง พิธีกรรมการเลี้ยงผีบรรพบุรุษของ ชาวผู้ไทยตำบลคำชะอี อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร พบว่า พิธีกรรมประกอบด้วยเจ้าจ้ำเทียม และชาวผู้ไทย เจ้าจ้ำ มีบทบาทสำคัญในการประกอบพิธีกรรม โดยเป็นสื่อกลางระหว่างผีบรรพบุรุษ กับชาวผู้ไทย ซึ่งเจ้าจ้ำ สืบทอดกันโดยบรรพบุรุษหรือเจ้าจ้ำ เลือกลง การประกอบพิธีกรรมเลี้ยงแต่ละครั้งจะมีการแต่งเครื่องสังเวศ เครื่องบูชา ชาวผู้ไทยมีความสัมพันธ์กับพิธีกรรมได้แก่ พิธีกรรมเลี้ยงผีบรรพบุรุษประจำปี การบะ การคอบ ชาวผู้ไทยเชื่อว่า ผีเจ้าปู่ที่พวกตนได้อัญเชิญมาจากเมืองวังให้ มาสถิตที่ศาลเจ้าปู่ตานตัง ซึ่งเป็นวิญญูณของชนชั้นสูงระดับกษัตริย์เจ้าปู่ยังคงคอยคุ้มครองให้ชาวผู้ ไทยอยู่เย็นเป็นสุข และยังบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลเพื่อความอุดมสมบูรณ์ทางการเกษตร^{๑๐๖}

^{๑๐๕} พระมหาประสพฤกษ์ จารูวาโท (รัตนรงค์), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องการบูชาใน พระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ก.

^{๑๐๖} วิญญู ผลสวัสดิ์, “พิธีกรรมการเลี้ยงผีบรรพบุรุษของชาวผู้ไทย ตำบลคำชะอี อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ๒๕๓๖), หน้า ก.

๒.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการศึกษา แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทำให้ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการศึกษาคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีการบูชาปู่เซียงน้อยของชาวตำบลบ้านเป่าอำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งผู้วิจัยจึงกำหนดกรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษาดังนี้

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยนี้ มุ่งที่จะศึกษาบริบทชุมชน พิธีกรรมบูชาปู่เซียงน้อยและคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีการบูชาปู่เซียงน้อย ของชาวตำบลบ้านเป้า อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งเป็นความศรัทธาที่แฝงด้วยคติธรรมตามกรอบหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาจนเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต และจะได้กล่าวถึงสาระสำคัญที่เกี่ยวกับวิธีการดำเนินการศึกษาค้นคว้า ได้แก่ รูปแบบการวิจัย พื้นที่วิจัยและประชากรผู้ให้ข้อมูล ระยะเวลาการวิจัย เครื่องมือในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล วิธีการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมากำหนดเป็นคำถามในการวิจัย จากนั้นจึงลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลภาคสนาม สำหรับนำข้อมูลมาวิเคราะห์เขียนสรุป และนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนาในแต่ละประเด็นตามวัตถุประสงค์ในการวิจัยที่ตั้งไว้ตามลำดับดังต่อไปนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษา ผู้ศึกษาวิจัยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ทำการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมากำหนดเป็นคำถามในการวิจัย จากนั้นจึงได้ลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลภาคสนามแบบสัมภาษณ์ (Interview) ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ในการศึกษาและรวบรวมข้อมูล โดยใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) สำหรับประชากรผู้ให้ข้อมูล โดยมีเนื้อหาสำคัญ เช่น ความเป็นมา แนวคิด หลักการ รูปแบบพิธีกรรมบูชาปู่เซียงน้อยและคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีการบูชาปู่เซียงน้อย ของชาวตำบลบ้านเป้า อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ

๓.๒ พื้นที่การวิจัยและประชากร

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ได้กำหนดพื้นที่การวิจัยและประชากรสำหรับให้ข้อมูล ดังนี้

๓.๒.๑ **พื้นที่วิจัย** ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ที่จะใช้เป็นกรณีศึกษา คือ ตำบลนาหนองทุ่ม อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ

๓.๒.๒ ประชากรผู้ให้ข้อมูล สำหรับประชากรผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยได้ทำการกำหนดโดยการสุรหากลุ่มตัวอย่างเพื่อใช้ในการวิจัย ซึ่งใช้วิธีการแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วย

กลุ่มที่ ๑ ผู้นำท้องถิ่น	จำนวน ๑๑ คน
กลุ่มที่ ๒ ชาวบ้านตำบลนาหนองทุ่ม	จำนวน ๗ คน
กลุ่มที่ ๓ ร่างทรงปู่เชียงน้อย	จำนวน ๓ คน
กลุ่มที่ ๔ ประชาชนชาวบ้าน	จำนวน ๓ คน
รวม	จำนวน ๒๕ คน

๓.๓ ระยะเวลาการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ใช้เวลาในการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูล ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๑ ถึง เดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๖๒

๓.๔ เครื่องมือการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่สมบูรณ์ และได้ข้อเท็จจริงจากชุมชนที่ศึกษาวิจัย ครอบคลุมประเด็นอย่างครบถ้วน ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่มุ่งศึกษา จึงได้กำหนดเครื่องมือในการศึกษาและรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล จากผู้ให้ข้อมูลโดยวิธีการถาม การจดบันทึก การบันทึกเสียง และกล้องถ่ายภาพ ตลอดถึงการใช้แบบสัมภาษณ์ ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลตามวัตถุประสงค์

๓.๔.๑ เครื่องมือการในการวิจัย

เนื่องจากการวิจัยในครั้งนี้ ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่สมบูรณ์ทั้งได้ข้อเท็จจริงจากชุมชนที่ทำการศึกษาวิจัยครอบคลุมประเด็นต่าง ๆ อย่างครบถ้วนตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่มุ่งศึกษาจึงได้กำหนดเครื่องมือในการศึกษาและรวบรวมข้อมูลดังนี้เครื่องมือการวิจัย

๑. เครื่องมือในการวิจัย (แบบสัมภาษณ์)
๒. กล้องถ่ายรูป
๓. เครื่องบันทึกเสียง

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่สมบูรณ์ และได้ข้อเท็จจริงจากชุมชนที่ศึกษาวิจัย ครอบคลุมประเด็นอย่างครบถ้วน ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่มุ่งศึกษา ผู้วิจัยจึงได้กำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาและรวบรวมข้อมูลดังนี้

๓.๔.๒ การสร้างเครื่องมือ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดแบบสัมภาษณ์เพื่อได้มาซึ่งคำตอบที่เป็นจริงและข้อมูลครอบคลุมตามประเด็นครบถ้วนสมบูรณ์ สำหรับนำข้อมูลมาวิเคราะห์เขียนสรุปและนำเสนอข้อมูลในแต่ละประเด็นตามวัตถุประสงค์ในการวิจัยที่ตั้งไว้โดยมีขั้นตอน ดังนี้

- ๑) ทำแบบสัมภาษณ์ตามวัตถุประสงค์การวิจัย
- ๒) นำเสนอแบบสัมภาษณ์ต่ออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา
- ๓) นำแบบสัมภาษณ์กลับมาแก้ไขตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา
- ๔) นำเสนอแบบสัมภาษณ์ต่อผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อตรวจสอบความถูกต้องเพื่อให้ได้รายละเอียดตรงตามเนื้อหาจำนวน ๓ ท่าน คือ

๑. ผศ. ดร.ประยูร แสงใส

๒. ผศ. ดร.สุวิน ทองปั้น

๓. ผศ. ดร.ชอบ ดีสวนโคก

๕) นำแบบสัมภาษณ์มาแก้ไขตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ

๖) นำแบบสัมภาษณ์ลงใช้ในการสัมภาษณ์กับกลุ่มเป้าหมาย

เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริง รวมทั้งเป็นการลดช่องว่างระหว่างผู้วิจัยกับกลุ่มเป้าหมายให้ได้มีโอกาสคุ้นเคยกันมากขึ้นเสมือนผู้วิจัยเป็นคนในชุมชนและเนื่องจากในการศึกษารุ่นนี้ ผู้วิจัยได้ใช้รูปแบบการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากประชากรผู้ให้ข้อมูลอีกด้วย

๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ได้กำหนดวิธีการที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย ๒ ประเด็นหลัก คือ การรวบรวมข้อมูลด้านเอกสาร และการรวบรวมข้อมูลจากการสอบถาม ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการ ศึกษาโดยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการศึกษาและสัมภาษณ์นำมาวิเคราะห์สังเคราะห์และเขียนงานวิจัย พร้อมความเห็นของผู้วิจัย ทั้งนี้ มุ่งตอบวัตถุประสงค์และปัญหาที่ต้องการทราบ โดยมีรายละเอียดดังนี้

๓.๔.๑ การศึกษาจากข้อมูลเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยได้ศึกษาหลักแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษารุ่นนี้ เพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาและประกอบการอธิบายโดยศึกษาจากแหล่งต่าง ๆ ดังนี้

๑) ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล จากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ตำราวิชาการ และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒) ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่มีผู้ศึกษาไว้ในแง่มุมต่าง ๆ บทความ วารสาร สืบค้นหาข้อมูลจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และมีการศึกษาทบทวนเอกสารต่าง ๆ ได้แก่ สารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย บทความและเอกสารทางวิชาการ เอกสารจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งจากภาครัฐและเอกชน

๓.๔.๒ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ (Interview) โดยการทำเรื่องขอหนังสือรับรองและแนะนำตัวจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลไปยังผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยผู้วิจัยจะทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ทั้งหมดที่ได้แล้วจึงนำมาดำเนินการตามขั้นตอนการวิจัยต่อไป ดังมีขั้นตอนต่อไปนี้

๑. ผู้วิจัยกำหนดวันเวลาและสถานที่ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

๒. ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์ โดยใช้วิธีการจดบันทึกการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และการบันทึกเสียง

๓. ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) แล้วนำมาวิเคราะห์ พร้อมทั้งแยกแยะจับประเด็นที่เกี่ยวข้อง กับการวิจัยเพื่อให้ข้อมูลนั้น เป็นไปตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลวิธีการเชิงคุณภาพโดยเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลแบบบรรยายและพรรณนา (Descriptive Research) การนำเสนอข้อมูลการวิจัย จะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive presentation) ประกอบภาพถ่ายและการพรรณนาความ ประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเครื่องมือเก็บข้อมูลใช้แนวคำถามซึ่งผู้วิจัยกำหนดดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลเมื่อผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งเอกสารและภาคสนามได้เพียงพอต่อการศึกษิตตามวัตถุประสงค์บ้างแล้ว ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลขั้นต้น โดยนำมาจัดหมวดหมู่ให้เป็นระเบียบตามเค้าโครงเรื่องแล้วสรุปออกมา เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์และหาข้อมูลเพิ่มเติมต่อไป หลังจากนั้นอาจมีการเก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนที่ยังไม่สมบูรณ์ โดยการสัมภาษณ์เข้าไปบางประเด็นที่เป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ข้อมูลมากขึ้นและทำการวิเคราะห์ข้อมูลอีกครั้งหนึ่งซึ่งให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและเป็นจริงมากที่สุด

๓.๗ สรุปกระบวนการวิจัย

ในการสรุปกระบวนการวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิจัยและได้ทำการวิเคราะห์อย่างสมบูรณ์แล้ว มาทำการเขียนพรรณนาความ ดังต่อไปนี้

- ๑) บทสรุปที่เป็นการวิเคราะห์ในลักษณะรวบยอด หรือเป็นประเด็นสำคัญ
- ๒) อภิปรายความเห็นของผู้วิจัย
- ๓) ข้อเสนอแนะ ซึ่งแบ่งออกเป็นข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาในเรื่องของการวิจัยและข้อเสนอแนะของผู้ที่สนใจในการดำเนินการศึกษาวิจัยต่อไป

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

ในบทนี้ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยเรื่อง “การศึกษาคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปู่เซียงน้อยของชาวตำบลบ้านเป่า อำเภอกะษัตราสมบูรณ จังหวัดชัยภูมิ” โดยข้อมูลที่ได้เป็นการลงพื้นที่สัมภาษณ์ประชากรผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดั้งขึ้นตอนดำเนินการวิจัยในบทที่ ๓ และนำข้อมูลที่ได้ มาสรุปโดยการยัดวัตถุประสงคเป็นหลักและสรุปข้อมูลการวิจัยในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive presentation) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

- ๔.๑ ประวัติความเป็นมาและบริบทชุมชนตำบลบ้านเป่า
- ๔.๒ ผลการศึกษาพิธีกรรมการบูชาปู่เซียงน้อย
- ๔.๓ ผลการศึกษาคติธรรมในพิธีกรรมการบูชาปู่เซียงน้อยของชาวตำบลบ้านเป่า
- ๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย

๔.๑ ประวัติความเป็นมาและบริบทชุมชนตำบลบ้านเป่า

พื้นที่ในการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดเขตพื้นที่ คือ ตำบลนาบ้านเป่า อำเภอกะษัตราสมบูรณ จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งแบ่งออกเป็น ๑๙ หมู่บ้าน เป็นหมู่บ้านในเขตเทศบาล ๑๑ หมู่บ้าน และเป็นหมู่บ้านนอกเขตเทศบาลจำนวน ๘ หมู่บ้าน โดยทำการศึกษาจากข้อมูลสารสนเทศ เกี่ยวกับพื้นที่ทำการศึกษา ดังนี้

๔.๑.๑ รายละเอียดพื้นที่ศึกษา

๑) ประวัติความเป็นมาชุมชน

ชุมชนตำบลบ้านเป่าเกิดขึ้นจากการอพยพเข้ามาของกลุ่มคนที่ต้องการแสวงหาพื้นที่ทำการเกษตรและเลี้ยงสัตว์ที่มีความอุดมสมบูรณ์กว่าชุมชนเดิม มีการตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยจนเกิดเป็นชุมชนแห่งใหม่ขึ้น โดยมีประชาชนอยู่ ๒ กลุ่มด้วยกันที่อพยพเข้ามาอยู่อาศัยในระยะแรกๆ กลุ่มแรกอพยพมาจากบ้านหนองแดง (ปัจจุบันอยู่ในเขตตำบลช่องสามหมอ อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ) นำโดย นายจันทา สิงห์ชัยภูมิ นายซารี อิมอามณณ์ นายแปล หงษาแก้ว ส่วนอีกกลุ่มอพยพมาจากบ้าน

นาวัง (ปัจจุบันอยู่ในเขตตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ) นำโดยนายโพน พิมสมบูรณ์ ซึ่งอพยพครอบครัวพร้อมด้วยพรรคพวกเดินทางข้ามภูคังเข้ามาเพื่อหาทำเลสำหรับเลี้ยงวัว และหาสมุนไพรรักษาโรคภัยไข้เจ็บให้กับแพทย์แผนโบราณในสมัยนั้น

เมื่อมาถึงพื้นที่แห่งหนึ่งซึ่งอยู่ข้างลำห้วยใหญ่ไปทางทิศเหนือ มีความเหมาะสมในการตั้งบ้านเรือนและยังมีการพบโบราณวัตถุเป็นหินเอวชั้นรูปพานขนาดกว้าง ๑ เมตร สูง ๑ เมตร ตั้งอยู่กลางป่า จึงพร้อมใจกันปักหลักตั้งถิ่นฐาน ณ ที่แห่งนี้และช่วยกันหักล้างถางพงปลูกบ้านเรือนขึ้นเป็นชุมชนเล็กๆ เพื่ออยู่อาศัย โดยในระยะแรกนั้น มีการตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านหนองไฮ” (ปัจจุบันคือบริเวณป่าช้าบ้านนาหนองทุ่ม) บ้านหนองไฮตั้งอยู่ได้ประมาณปีเศษก็เกิดโรคระบาดขึ้น สันนิษฐานว่าคงเป็นไข้ป่า ทำให้ผู้คนเจ็บป่วยล้มตายเป็นจำนวนมาก ทำให้ชาวบ้านต่างแตกตื่นหนีโรคระบาดกลับถิ่นเดิมไปบางส่วน พวกที่เหลืออยู่จึงได้ย้ายมาตั้งบ้านเรือนแห่งใหม่อยู่ทางทิศใต้ ห่างจากพื้นที่เดิมประมาณ ๑ กิโลเมตร และเปลี่ยนชื่อหมู่บ้านใหม่ว่า “บ้านนาหนองทุ่ม” ตามลักษณะพื้นที่อันอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำเกษตร ใน พ.ศ. ๒๔๗๓ นายซารี อิมอรณ ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรกของบ้านนาหนองทุ่ม ได้พาพรรคพวกไปขออนุญาตตั้งวัดจากพระครูถาวรศิริวัฒน์ เจ้าคณะอำเภอฝักปัง (อำเภอภูเขียวปัจจุบัน) ท่านพระครูถาวรศิริวัฒน์ ได้อนุญาตและตั้งชื่อวัดให้ว่า “วัดผสม” เพราะมีคนมาจากหมู่บ้านต่าง ๆ ผสมประสานกันอยู่ฉับพลันที่ฉับพลันนั้น บ้านนาหนองทุ่มเป็นบ้านที่เกิดใหม่แต่ใหญ่โตเร็ว เพราะคนมาจากหลายหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัดต่าง ๆ ได้อพยพครอบครัวมาอยู่เพิ่มเรื่อย ๆ จนเป็นบ้านใหญ่ ต่อมาประชาชนหนาแน่นขึ้น จึงได้ขยับขยายไปอยู่ตามที่ไร่นา เกิดเป็นบ้านใหม่ขึ้นหลายหมู่บ้าน เช่น บ้านหนองรวก บ้านหนองไผ่ล้อม บ้านดงพอง บ้านหนองบัวโคก (ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นบ้านโคกล่าม) บ้านหนองมดคัน (ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นบ้านโคกกาม) และบ้านนกเขาทอง^๑

ตำบลบ้านเป่า ตั้งเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๒ แยกการปกครองส่วนท้องถิ่นที่มาจาก ตำบลหนองขาม อำเภอเกษตรสมบูรณ์ ชุมชนบ้านนาหนองทุ่มและชุมชนบ้านนาแกมีความเจริญขึ้นมาตามลำดับ และกลายเป็นเขตชุมชนขนาดใหญ่ในอำเภอเกษตรสมบูรณ์ เป็นรองเพียงชุมชนบ้านแก้งคร้อหนองไผ่เท่านั้น ซึ่งเป็นที่ตั้งที่ว่าการอำเภอ ดังนั้นจึงมีการรวมเอาเขตหมู่บ้านนาหนองทุ่มและหมู่บ้านนาแกเข้าด้วยกันและได้ทำการยกฐานะการปกครองเป็นสุขาภิบาลตำบลบ้านเป่า เมื่อวันที่ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๓๐ และยกฐานะการปกครองเป็นเทศบาลตำบลบ้านเป่า เมื่อวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๔๒ พื้นที่ตั้งอยู่ในเขตการปกครองของอำเภอเกษตรสมบูรณ์ ประกอบไปด้วย ๑๙ หมู่บ้าน ปัจจุบันตำบลหนอง

^๑ สัมภาษณ์ สุรศักดิ์ จำนงชอบ, ประชาชนบ้านตำบลบ้านเป่า, ๗ มกราคม ๒๕๖๒.

หมู่บ้านประกอบด้วย หมู่บ้านในเขตเทศบาล จำนวน ๑๑ หมู่บ้าน หมู่บ้านนอกเขตเทศบาล จำนวน ๘ หมู่บ้านประชาชนส่วนใหญ่พูดภาษาไทยอีสาน นับถือศาสนาพุทธ

๒) ที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ พื้นที่ และประชากร

ตำบลบ้านเป่า ตั้งอยู่บนที่ราบเชิงเขาภูแลนคา เป็นพื้นที่ราบลุ่มและที่ราบเชิงเขา ๒ ด้าน พื้นที่ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็น ดินเหนียวปนทราย บางแห่งเป็นดินร่วนปนทราย มีความชุ่มน้ำอุดมสมบูรณ์ดี สภาพภูมิอากาศทั่วไปของตำบลบ้านเป่า ส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่แล้งซ้ำซาก ในที่ราบเชิงเขาใกล้เคียง และมีน้ำท่วมเป็นเวลานานในพื้นที่บางแห่งของเทศบาล ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลเป็นส่วนใหญ่ ระยะเวลาที่ฝนตกชุกอยู่ในช่วงปลายเดือน กรกฎาคม ถึงต้นเดือนสิงหาคม อุณหภูมิค่อนข้างร้อนแห้งถึง ร้อนมาก จึงมีลักษณะอากาศแบบร้อนชื้นเป็นส่วนมาก

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลโคกสูง อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ

ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง และ ตำบลห้วยไร่ อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ตำบลช่องสามหมอ อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลเก่าปู่เซียงน้อย อำเภอเกษตรสมบูรณ์และตำบลนาฝาย อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

มีพื้นที่ทั้งหมด ๙๒ ตาราง กิโลเมตร หรือประมาณ ๔๓,๘๐๖ ไร่ ตำบลบ้านเป่า เป็นตำบลที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในอำเภอเกษตรสมบูรณ์ มีประชากรรวมกันทั้งสิ้นกว่า ๑๙,๐๐๐ คน^๒

๓) สถาบันการศึกษาและองค์กรศาสนา

ตำบลบ้านเป่า มีสถานศึกษาที่เปิดสอนตั้งแต่ระดับก่อนอนุบาลจนถึงระดับ มัธยมศึกษา โดยโรงเรียนระดับก่อนอนุบาล และอนุบาลอยู่ในการดูแลของเทศบาลตำบลบ้านเป่า ซึ่ง ได้แก่ โรงเรียนเด็กเล็กเทศบาลตำบลบ้านเป่า และโรงเรียนอนุบาลเทศบาลตำบลบ้านเป่า ระดับประถมศึกษาอยู่ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชัยภูมิเขต ๒ มี ๒ แห่งคือ โรงเรียนบ้านนาหนองทุ่ม และโรงเรียนบ้านนาแก ส่วนระดับมัธยมศึกษา มี ๑ แห่ง คือ โรงเรียนนาหนองทุ่มวิทยา เปิดทำการเรียน การสอนมาตั้งแต่ ปี พ.ศ. ๒๕๒๙

^๒ สัมภาษณ์ สมจิตร มังกร, กำนันตำบลบ้านเป่า, ๗ มกราคม ๒๕๖๒.

ตำบลบ้านเป่า ราษฎรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ซึ่งเป็นศาสนาที่นับถือมา แต่บรรพบุรุษ มีวัดในเขตพื้นที่ จำนวน ๗ วัด ได้แก่ วัดชัยมงคล วัดผสม วัดชุมศิลา วัดบูรณาราม วัดเวฬุวันนาราม วัดศรีสวัสดิ์บรรพต วัดสว่างปัญญาवास^๓

๔) การคมนาคมและสาธารณูปโภค และการสื่อสาร

จากกรุงเทพมหานครใช้เส้นทางถนนมิตรภาพถึงทางแยกอำเภอสีคิ้วแยกเข้า จังหวัด ชัยภูมิ ถนนสายชัยภูมิ-สีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา ถึงชัยภูมิ ใช้เส้นทางถนนสายชัยภูมิ - ชุมแพ ถึง อำเภอเกษตรสมบูรณ์ มีถนนสายหลักอำเภอเกษตรสมบูรณ์-บ้านนาแก เป็นถนนรพช.หมายเลข ๑๒๐๘๑ ระยะทางโดยประมาณ ๑๓ กิโลเมตร และถนนสายนาแก-ดงพอง เป็นถนนรพช. หมายเลข ๑๑๐๑๘ เริ่มจากบ้านนาแก - บ้านดงพอง ประมาณ ๔ กิโลเมตร ตำบลบ้านเป่า ยังไม่มีสถานีขนส่งผู้โดยสารมีรถโดยสารสองแถวประจำทางวิ่งประจำระหว่าง บ้านนาแก-บ้านนาหนองทุ่ม-แก้งคร้อ จำนวนรถโดยสารทั้งหมดประมาณ ๒๐ คัน

ปัจจุบันมีสาธารณูปโภคหรือบริการสาธารณะที่จัดทำเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชน หรือสิ่งอุปโภคที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิต ได้แก่ ไฟฟ้าจากการผลิตกระแสไฟฟ้าพลังน้ำจากโรงงาน ไฟฟ้าพลังน้ำจากเขื่อนลำปะทาว ในเขตเทศบาลตำบลบ้านเป่าส่วนใหญ่มีไฟฟ้าใช้อย่างทั่วถึง ยังมีบางพื้นที่ที่ยังไม่มีการขยายเขตไฟฟ้าอย่างถาวร ยังคงใช้เสาไม้หรือการต่อพ่วงระหว่างบ้านเรือนซึ่งอาจเป็นอันตรายต่อประชาชนและผู้ใช้ไฟฟ้าได้ ในกรณีเทศบาลตำบลบ้านเป่ากำลังประสาน กบการ ไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอเกษตรสมบูรณ์ เพื่อขอขยายเขตให้บริการไฟฟ้าแก่ประชาชนให้ครอบคลุม พื้นที่ ประชาชน และในเขตเทศบาลตำบลบ้านเป่าส่วนใหญ่มีน้ำประปาใช้ในครัวเรือน ยังมีบางส่วนที่ การขยายเขตให้บริการน้ำ ประปายังไม่ทั่วถึง ซึ่งเทศบาลตำบลบ้านเป่ากำลังประสานกับการประปา ส่วนภูมิภาคให้ ดำเนินการขยายเขตประปาให้ทั่วถึงครอบคลุมพื้นที่ของเทศบาลตำบลบ้านเป่า การ สื่อสารจำนวนบ้านที่มีโทรศัพท์ใช้ ๕๐๐ หลังคาเรือน (ประมาณ) จำนวนโทรศัพท์สาธารณะ ๘ แห่ง ที่ ทำการไปรษณีย์ ๑ แห่ง (เอกชน) สถานที่ให้บริการอินเทอร์เน็ต ๒ แห่ง

๕) ลักษณะทางสังคม

สภาพทางสังคมของตำบลบ้านเป่า ส่วนมากเป็นสังคมชนบท แม้นในพื้นที่ จะได้รับการยกฐานะเป็นเขตเทศบาล แต่ในชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนยังขาดรายได้ที่เพียงพอกับ รายจ่าย บาง ช่วงต้องอพยพแรงงานโดยเฉพาะในช่วงหลัง ฤดูเก็บเกี่ยว ส่วนมากไปรับจ้างตัดอ้อย ต่างจังหวัด หรือ

^๓ สัมภาษณ์ วีรพล รัตมีพันธ์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๖, ๗ มกราคม ๒๕๖๒.

ทำงานอื่นนอกพื้นที่เพื่อให้มีรายได้เสริมในทุกปี ประกอบกับพื้นที่ส่วนมาก ของเทศบาล เป็นพื้นที่
เหมาะแก่การทำการเกษตร สังคมส่วนใหญ่จึงยึดติดกับชนบทมากกว่าที่จะยอมรับว่าเป็นสังคม เมือง
ตามความหมายของพื้นที่ที่ยกฐานะเป็นเขตเทศบาลตำบล

๖) ลักษณะทางเศรษฐกิจ

ประชาชนในตำบลบ้านเป่า ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ทำนาทำไร่ รับจ้างและบาง
ส่วนประกอบอาชีพเลี้ยงสัตว์ เป็นรายได้เสริม เช่น เลี้ยงโค เลี้ยงไก่ เลี้ยงสุกร เลี้ยงปลาและทำ
อุตสาหกรรมในครัวเรือน เช่น ทำขนมจีน ทอผ้า ทำเทียน ทำหมอนขิด ทำตุ๊ก ฯลฯ เป็นต้น

การเกษตรกรรม ประชาชนในตำบลบ้านเป่าส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา ปลูกข้าว
ข้าวโพด ปลูกผัก ฯลฯ ผลผลิตที่สำคัญ คือ ข้าว คิดเป็นร้อยละ ๘๐% ของพื้นที่

การเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่ส่วนใหญ่เลี้ยงไว้ตามบ้าน แต่มีบางครอบครัวประกอบอาชีพการทำ
ฟาร์ม เช่น เลี้ยงไก่เนื้อ ไก่พันธุ์ไข่ เลี้ยงสุกร เลี้ยงโคขุน โคเนื้อ เป็นต้น ในเขตพื้นที่มีบางครอบครัว ทำ
เป็นฟาร์มเลี้ยงกิ้งก่ามรกต เลี้ยงปลาพันธุ์ต่าง ๆ แต่ก็เป็นส่วนน้อยในจำนวนประชากร

การพาณิชย์กรรม/บริการ ในเขตตำบลบ้านเป่า มีสถานประกอบการด้าน
พาณิชยกรรม ดังนี้

โรงฆ่าสัตว์	๑ แห่ง
ตลาดสด	๒ แห่ง
ร้านขายของชำและเครื่องดื่ม	๙๔ แห่ง
บ้านเช่า	๗ หลัง
ร้านเสริมสวย/ตัดผม	๑๒ ร้าน
ร้านซ่อมรถยนต์และอิเล็กทรอนิกส์	๑๖ ร้าน
ปั้มน้ำมันขนาดเล็ก	๓ ปั้ม
ที่เก็บสินค้า	๓ แห่ง

การประกอบอุตสาหกรรมในตำบลบ้านเป่าเป็นอุตสาหกรรมขนาดเล็กและ อุตสาหกรรม
ในครัวเรือน มีสถานประกอบการดังนี้

โรงงานทอผ้าขนาดเล็ก	๑ แห่ง
โรงงานทำตุ๊ก	๑ แห่ง
โรงสีข้าว	๓๙ แห่ง
โรงทำขนมจีน	๑๓ แห่ง

โรงพลาستيك	๑ แห่ง
โรงงานอิเล็กทรอนิกส์	๑ แห่ง

การท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวส่วนมาก เป็นแหล่งท่องเที่ยวตามภูมิศาสตร์ทางธรรมชาติ ภูเขาป่าไม้ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ นอกจากนี้ยังมีเขื่อนลำปะทาว ซึ่งอยู่ในเขตตำบลเก่า ปู่เชียงน้อย ตำบลท่ามะไฟหวานและน้ำตกสาวน้อย เป็นน้ำตกที่ไหลลงมาจากเขื่อนลำปะทาว ซึ่งอยู่เหนือเทือกเขาภูแลนคา โรงงานไฟฟ้าพลังน้ำจากเขื่อนลำปะทาวซึ่งอยู่บริเวณใกล้เคียงกัน และหมู่บ้านหินผาฟ้าน้ำซึ่งเป็นหมู่บ้านพึ่งตนเอง พื้นที่แหล่งท่องเที่ยวอยู่ในเขตตำบลบ้านเป่าและพื้นที่ติดต่อกว้างไกลเคียง

๗) วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น

วัฒนธรรมประเพณีของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบ้านเป่า มีวัฒนธรรมประเพณี เช่นเดียวกับท้องถิ่นต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือยึดถือหลักปฏิบัติตามความเชื่อท้องถิ่น ถือว่ามีค่าแก่สังคม ใครฝ่าฝืนหรือดเว้นไม่กระทำตามที่กำหนด ไว้ถือว่าผิดฮีตผิดครอง (จารีตประเพณี) มีประเพณีใหญ่ประจำเดือนต่าง ๆ ในรอบปีเรียกว่า ฮีตสิบสอง ครองสิบสี่ หรือประเพณี สิบสองเดือน ดังนี้

๑. เดือนเจียงหรือเดือนอ้าย - บุญเข้ากรรม
๒. เดือนยี่ - บุญคุณลาน
๓. เดือนสาม - บุญข้าวจี
๔. เดือนสี่ - บุญพระเวส (เทศน์มหาชาติ)
๕. เดือนห้า - บุญตรุษสงกรานต์
๖. เดือนหก - บุญบั้งไฟ
๗. เดือนเจ็ด - บุญชำระเบ็กบ้านหรือเลี้ยงปู่ตา
๘. เดือนแปด - บุญเข้าพรรษา
๙. เดือนเก้า - บุญข้าวประดับดิน
๑๐. เดือนสิบ - บุญข้าวสารท
๑๑. เดือนสิบเอ็ด - บุญออกพรรษา
๑๒. เดือนสิบสอง - บุญกฐิน/ลอยกระทง

จากการศึกษาประวัติความเป็นมาและบริบทชุมชนตำบลบ้านเป่า ทำให้ทราบว่าชาวตำบลบ้านเป่าเป็นการอพยพมาจากหมู่บ้านต่าง ๆ หลายตำบล อำเภอ และจังหวัด เนื่องจากต้องการแสวงหาที่ทำกินใหม่ ชาวบ้านมีความขยันขันแข็ง มุมนานะในการทำมาหาเลี้ยงชีพ ประกอบกับมีความ

เชื่อความศรัทธาทำให้เกิดความเจริญขึ้นในชุมชนอย่างรวดเร็ว ด้านวิถีชีวิตมีความเป็นอยู่ตามลักษณะของการใช้ชีวิตที่เรียบง่ายตามแบบฉบับของชาวอีสาน

๔.๑.๒ ประวัติปู่เซียงน้อย

ปู่เซียงน้อยเดิมเป็นชาวอำเภอขุนซันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ (ไม่ทราบว่ายู่บ้านอะไร) เมื่อแต่งงานแล้ว มีบุตร ๒ คน ต่อมาก็อพยพจากบ้านเดิมมาตั้งหลักฐานอยู่ที่บ้านตาโตน ตำบลนาฝาย อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ มีฐานะมั่นคง สมัยเจ้าพ่อพระยาแลเป็นเจ้าเมืองชัยภูมิ ได้ปู่เซียงน้อยนี้เป็นครูประสิทธิ์ประสาทเวทย์มนต์คาถาวิชาอาคมให้ จนเจ้าพ่อพระยาแลสามารถเรียนสำเร็จวิชาอาคม อยู่คงกระพันชาตรีถึงขนาดฟันไม่เข้า ยิงไม่ออก ต่อมา เจ้าอนุวงศ์ ผู้ปกครองประเทศลาว คิดจะยกทัพไปตีกรุงรัตนโกสินทร์ (กรุงเทพฯ ในสมัยรัชกาลที่ ๒) และได้ยกทัพผ่านมาทางจังหวัดชัยภูมิ ชักชวนเจ้าพ่อพระยาแลให้ร่วมยกทัพไปตีกรุงรัตนโกสินทร์ด้วยกัน (เจ้าพ่อพระยาแลท่านก็มาจากประเทศลาวเหมือนกัน)แต่เจ้าพ่อพระยาแลท่านปฏิเสธไม่ยอมไปด้วย และยังได้ส่งคนไปแจ้งข่าวให้ ย่าโมทราบว่าย่าอนุวงศ์ จะยกทัพผ่านมาทางโคราชด้วย เมื่อเจ้าอนุวงศ์ยกทัพมาถึงเมืองโคราช ย่าโมก็ใช้กุศโลบายทำที่ยินยอมโอนอ่อนผ่อนตาม ต้อนรับขับสู้อย่างดี โดยนำสุร้ามองเมมาบรรดาทหาร ในกองทัพเจ้าอนุวงศ์ทหาร ในกองทัพของเจ้าอนุวงศ์ทหารหาญทั้งหลายไม่คิดระแวงระวังว่าจะถูกหลอก ก็พากันดื่มกินสนุกสนานอย่างเต็มที่จนหลับไหลไม่ได้สติ ทหารหาญของย่าโมซึ่งได้เตรียมพร้อม อยู่แล้วก็ได้ใช้อาวุธเข้าประหัตประหารทำให้ทหารลาวล้มตายเป็นจำนวนมาก เกือบทั้งหมดเหลือรอดชีวิตเพียงเจ้าอนุวงศ์และทหารไม่กี่คนที่หนีเอาตัวรอดได้ ด้วยความผูกใจเจ็บแค้นเจ้าพ่อพระยาแล เจ้าอนุวงศ์จึงได้ย้อนกลับมาเมืองชัยภูมิอีกครั้ง จับเจ้าพ่อพระยาแลไปฆ่า แต่ฟันอย่างไรก็ไม่ผล เพราะท่านเจ้าพ่อพระยาแล ท่านเป็นศิษย์เอกปู่เซียงน้อยรักและประสิทธิ์ประสาทเวทย์มนต์ คาถาอาคมให้ จนอยู่คงกระพันยังไม่เข้า ฟันไม่เข้า ก็ใช้เหล็กแหลมเสียบทวารหนัก ผลที่สุดเจ้าพ่อพระยาแลก็เสียชีวิตอยู่ที่หนองปลาเต่า ซึ่งตั้งศาลอยู่จนทุกวันนี้

เมื่อปู่เซียงน้อยและภรรยา ทราบข่าวก็กลัวว่าภรรยาจะตกมาถึงตัว จึงรีบหลบหนีออกจากบ้าน ตาโตนเข้าป่าดงลึก พอแน่ใจว่าปลอดภัยแล้ว จึงได้ปลูกบ้านพักอาศัยที่กลางดงป่าหินโงม ตรงที่เป็นตำบลเก่าทุกวันนี้ (ปัจจุบันก็มีวัดปู่เซียงน้อยปรากฏแก่สายตาลูกหลาน) พอมาใช้ชีวิตแบบชาวป่า ปู่เซียงน้อยท่านก็ได้ถือศีลกินเจไม่กินอาหารที่ปรุงด้วยเลือดเนื้อ ท่านเป็นผู้ที่มีภูมิจิต ภูมิธรรม มีเมตตาบารมีสูง ท่านสามารถเอาชนะใจคนทั้งหลาย แม้แต่สัตว์ที่ดุร้าย เช่น ช้าง เสือ ท่านยังสามารถโน้มน้าวจิตวิญญาณให้มาเป็นบริวารห้อมล้อมท่านได้ ในยามอัปจนถึงจะต้องหนีเข้าป่า แต่ก็เป็นกรถอยแบบมีศักดิ์ศรี มานเป็นผู้มีประวัติอันดีงาม มีจิตเป็นกุศล ศรัทธาสัมมาทิฐิแน่วแน่ มั่นคงต่อทาง

กุศล เป็นบุคคลสำคัญที่ควรแก่การสรรเสริญ และควรที่อนุชนรุ่นหลังจะให้ความสำคัญและศึกษาเอาเยี่ยงอย่าง เป็นปูชนียบุคคลที่ควรแก่การเคารพกราบไหว้บูชา

หลังจากปู่เซียงน้อยได้เสียชีวิตแล้วประมาณ ๒๐ ปี จึงมีเรื่องปู่เซียงน้อยปรากฏขึ้น โดยมีผู้เล่าประวัติว่า เมื่อปู่เซียงน้อยและลูกตั้งรกรากอยู่บ้านตาดโตน ก็อยู่ร่วมสุขร่วมทุกข์เรื่อยมาจนแก่เฒ่าตอนหลังสุด ประมาณ พ.ศ. ๒๔๓๗ ปู่เซียงน้อยเกิดล้มป่วยเป็นไข้ ล้มหมอนนอนเสื่อลุกไปไหนมาไหนไม่ได้เป็นเวลาแรมปี ยาอะไรก็ช่วยไม่ได้หมอก็ก่หมดปัญญา นอนรอวันตาย คืนหนึ่งปู่เซียงน้อยฝันไปว่ามีเทวดามากล่าวว่า อยากหายหรืออยากตาย ปู่เซียงน้อยตอบว่า ยังไม่อยากตาย เพราะยังไม่ได้สร้างบุญกุศล พอเพียง อยากอยู่ทำบุญทำกุศลเสียก่อน จะตายจริงก็ไม่ว่า เทพเทวดาเลยบอกว่า ถ้าอยากหายให้เข้าไปจำศีล ภาวนาที่บ้านกลางป่า ซึ่งเป็นบ้านที่ปู่เซียงน้อยเคยอยู่จำศีลภาวนามาก่อนแล้วจะหายป่วย ปู่เซียงน้อยดีใจมากเล่าให้ ญาติพี่น้องฟัง พร้อมกับบอกให้พาไปยังที่ที่ปู่เซียงน้อยบอก เพราะความอยากหายญาติพี่น้องจึงหามเปลไป พอไปถึงชายป่า ปู่เซียงน้อยก็มีเรี่ยวแรงลุกขึ้นมาเองอย่างน่าอัศจรรย์ ผลที่สุดไปถึงบ้านเก่าปู่เซียงน้อยเคยอยู่จำศีลภาวนา ในปี พ.ศ. ๒๔๙๗ ชาวบ้านเข้าได้พาลูกหลานชุดหลุมฝังศพปู่เซียงน้อย นำอัฐิมานำเพ็ญกุศลแล้วจึงสร้างธาตุบรรจุอัฐิของปู่เซียงน้อย ซึ่งในการขุดหลุมฝังศพปู่เซียงน้อยทำให้ได้พบของสำคัญ ๔ อย่าง คือ

๑. พระพุทธรูปหลวงพ่อประสิทธิ์ ๑ องค์ คนเฒ่าคนแก่เคยใช้อธิษฐานยกเลิภัยตายปัจจุบันหาย สาบสูญไปแล้ว

๒. ดาบปราบมาร ๑ เล่ม ยาวประมาณ ๔๕-๖๐ เซนติเมตร ปัจจุบันไม่ทราบว่ามีผู้ใดครอบครอง

๓. ฆ้องน้อย ๑ วง เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๓๕ เซนติเมตร ส่วนจุมฆ้องคือ ส่วนที่นูนในตอนกลางของฆ้อง ปัจจุบันบรรจุได้ฐานรูปปั้นของปู่เซียงน้อยที่ศาลบ้านด่านเจริญ หมู่ที่ ๔ ตามความประสงค์ของปู่เซียงน้อย

๔. กระดิ่งม้า ๑ อัน ซึ่งนายจำปา บ้านนาสีนวล ได้นำไปที่จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งปัจจุบันได้เสียชีวิตไปแล้วและที่สำคัญคือ ป่าว่านของปู่เซียงน้อยที่ได้เคยปลูกไว้ ปัจจุบันเป็นที่ดินของนายพิตร ดอยชัยภูมิ บ้านเก่าปู่เซียงน้อย หมู่ที่ ๑ ปู่เซียงน้อยได้บำเพ็ญเพียรภาวนา จนมีภูมิจิตภูมิธรรมสูงสามารถโน้มน้าวจิตของสัตว์ป่าที่ดุร้ายให้เป็นบริวาร ดำรงตนอยู่ในป่าท่ามกลางสัตว์ดุร้าย ได้แก่ ช้าง เสือ โดยไม่มีอันตราย และยังบำเพ็ญตนด้วยการรักษาโรคภัยให้แก่ลูกหลาน ไม่ว่าจะอยู่บ้านหรือบ้านใต้โดยทั่วไปไม่แบ่งชั้นวรรณะ มีใครมาขอให้ไปรักษาก็จะไปให้ทันที จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๕๐๖ ปู่เซียงน้อยได้เสียชีวิตลงด้วยอาการสงบ สิริรวมอายุได้ ๑๐๘ ปี สิ่งที่ปู่เซียงน้อยพาลูกหลานทำประจำทุกปีก็คือ การบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ (อีสาน) ไม่เคยขาด

นับเป็นประวัติที่น่าสนใจและน่าศึกษา แสดงถึงผลงานแห่งการที่มีจิตเป็นกุศล ศรัทธา สัมมาทิฐิแน่วแน่มั่นคง แม้ล้มป่วยอยู่ หามไปบนแคร่ เดินไม่ได้แรมปี ก็กลับสามารถลุกเดินได้ บำเพ็ญ เพียรภาวนาจนกลายเป็นผู้ที่ภูมิจิตภูมิธรรมสูง สามารถโน้มน้ำจิตวิญญานสัตว์ดุร้ายให้มาเป็นบริวาร ดำรงชีพอยู่ในดงสัตว์ดุร้าย เช่น ช้าง เสือ ได้โดยไม่เป็นอันตราย จึงนับเป็นอานิสงส์ของการถือศีล กิน เจ ทานจึงเป็นปูชนียบุคคลอีกผู้หนึ่งที่เราทั้งหลายควรกราบไหว้บูชา^๔

๔.๒ ผลการศึกษาพิธีกรรมการบูชาปู่เชียงน้อย ของชาวตำบลบ้านเป่า

ในการลงพื้นที่สัมภาษณ์ประชากรผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยจึงได้ทำการสรุปข้อมูลที่ได้รับ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๔.๒.๑ ความรู้เกี่ยวกับปู่เชียงน้อย

ปู่เชียงน้อย ไม่ได้เกิดอยู่ร่วมสมัยกัน ปู่เชียงน้อยนั้นเกิดอยู่ในสมัยเจ้าพ่อพญาแล และมีความเกี่ยวเนื่องกับพระยาภักดีชุมพล (แล) หรือเจ้าเมืองชัยภูมิคนแรก ซึ่งชาวเมืองชัยภูมินิยมเรียกขานท่านด้วยความยกย่องนับถือว่าเจ้าพ่อพญาแล และได้รับการถ่ายทอดวิชาอาคมจากปู่เชียงน้อยในสมัยนั้น ดังมีประวัติเล่าว่า “เจ้าอนุวงศ์ได้ย้อนกลับมาเมืองชัยภูมิอีกครั้ง จับเจ้าพ่อพระยาแลไปฆ่า แต่ฟื้นอย่างไรก็ไร้ผล เพราะ เจ้าพ่อพระยาแล ท่านเป็นศิษย์เอกที่ปู่เชียงน้อยรัก และประสิทธิ์ประสาทเวทมนต์คาถาอาคมให้จนอยู่ยงคงกระพันยังไม่เข้า ฟันไม่เข้า”^๕ ชาวบ้านนับถือปู่เชียงน้อยว่าเป็นผู้คุ้มครองสรรพสิ่งที่อยู่ในขุนเขาภูแลนคาให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุข ดังจะพบศาลปู่เชียงน้อยตั้งอยู่ทั่วไปกระจัดกระจายหลายแห่งบนเทือกเขาภูแลนคาจนมีคำกล่าวว่า “ปู่เชียงน้อย เจ้าแห่งขุนเขาภูแลนคา” ส่วนปู่เชียงน้อยนี้ เป็นผู้เกิดหลังปู่เชียงน้อยเสียชีวิตไปแล้วประมาณ ๒๐ ปี “ท่านเป็นผู้ใคร่ในการจำศีลภาวนา ได้ไปจำศีลภาวนา ณ บริเวณที่ปู่เชียงน้อยเคยอยู่ และปฏิบัติตนเช่นเดียวกับปู่เชียงน้อย บริเวณนั้นปัจจุบันนี้ จึงเรียกกันว่า หมู่บ้านเก่าปู่เชียงน้อย”^๖ เนื่องจากสมัยที่ปู่เชียงน้อยมีชีวิตอยู่ได้แต่งงานมีลูก ๑ คน และอาศัยอยู่ที่บ้านเก่าปู่เชียงน้อยนี้ จึงมีลูกหลานผู้เป็นเชื้อสายของท่านอยู่ “รู้จักแต่ปู่เชียงน้อย เพราะเป็นลูกหลานของท่านโดยตรง มีความเคารพในความมีเมตตาและความศีลสัจของท่าน เคยได้เห็นท่านเมื่อสมัยที่ยังเด็กอยู่ ได้เคยรับใช้ท่านและทุกวันนี้ก็

^๔ สัมภาษณ์ สมจิตร มังกร, กำนันตำบลบ้านเป่า, ๗ มกราคม ๒๕๖๒.

^๕ สัมภาษณ์ เป่า ฮวดชัยภูมิ, ชาวบ้านหมู่ที่ ๑, ๘ มกราคม ๒๕๖๒.

^๖ สัมภาษณ์ เปลี้น พุทธสอน, ปราชญ์ชาวบ้านตำบลบ้านเป่า, ๘ มกราคม ๒๕๖๒.

จะทำการบวงสรวงบูชาท่านเป็นประจำ”^๗ ความเป็นมาของปู่เซียงน้อยนั้น “ที่รู้จัก ท่านมีภูมิลำเนา อยู่ในเขตอำเภอเกษตรสมบูรณ์ ย้ายมาตั้งรกรากใหม่ที่บ้านตาดโคตร ปู่เซียงน้อยมีความเกี่ยวเนื่องกับปู่เซียงน้อยโดยดวงวิญญาณของปู่เซียงน้อยมาสงเคราะห์ให้ท่านหายจากอาการป่วยหนัก ปู่เซียงน้อยจึงให้รับว่าจะไปจำศีลภาวนาที่บ้านปู่เซียงน้อยเคยอาศัยสมัยมีชีวิตอยู่ ซึ่งอยู่กลางป่า สมัยนั้นก็มีแต่ป่าทึบ”^๘ ซึ่งในเรื่องความรู้เกี่ยวกับปู่เซียงน้อย นี้ ชาวตำบลบ้านเป่า มีความรู้จักและศรัทธากันเป็นอย่างดี เนื่องจากท่านทั้งสองมีประวัติความเป็นมาอย่างยาวนาน “ได้รับการบอกเล่าเรื่องราวของปู่เซียงน้อยมาตั้งแต่เล็ก ๆ แล้ว เป็นเรื่องราวที่เล่าสืบต่อกันมาเกี่ยวกับประวัติของท่านและอิทธิฤทธิ์ของท่านในเรื่องความเมตตาและความดีงามที่ท่านทำมา และเคารพนับถือปู่เซียงน้อยเพราะได้เคยเห็นท่านเมื่อตอนเป็นเด็ก เคยได้ทำบุญกับท่านบ่อย ๆ เชื่อในเรื่องคุณงามความดีและความมีเมตตาของท่าน”^๙ หลายต่อหลายคนมีประสบการณ์ที่น่าประทับใจ และถือว่าเป็นผู้ที่มีความโชคดีหลายครั้ง โดยเชื่อว่าเป็นความเมตตาจากท่านทั้งสองคอยช่วยดลบันดาลให้ “รู้จักประวัติของปู่เซียงน้อยเพราะมีการบอกเล่าสืบต่อกันมาจากปู่ย่าตายาย และทราบเรื่องราวเกี่ยวกับพิธีการบวงสรวงทุกปี ส่วนตัวไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับท่านทางเครือญาติ แต่ให้ความเคารพนับถือท่านและนำหลักความเชื่อ ความนับถือ มาปฏิบัติตามความเชื่อนั้น ดังที่ได้ปฏิบัติสืบต่อกันมา”^{๑๐} ไม่เพียงแต่ภายในตำบลบ้านเป่าเท่านั้น ท่านทั้งสองเป็นที่เคารพนับถือของชาวจังหวัดชัยภูมิทั้งหมด

ความรู้เรื่องราวของปู่เซียงน้อยเกิดจากการที่ปู่เซียงน้อยได้สัมผัสกับดวงวิญญาณของปู่เซียงน้อยซึ่งมาสงเคราะห์รักษาอาการป่วย และได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ทำให้ทราบว่าปู่เซียงน้อยมีชีวิตตั้งแต่สมัยเจ้าพ่อพญาและหรือพระยาภักดีชุมพล จนกระทั่งมาถึงสมัยของปู่เซียงน้อยที่เป็นช่วงเวลาไม่ห่างไกลนักเนื่องจากปู่เซียงน้อยเสียชีวิตในปี พ.ศ. ๒๕๐๖ และมีอายุยืนนานถึง ๑๐๘ ปี ทำให้มีผู้ที่สามารถสัมผัสถึงความเมตตาของปู่เซียงน้อยและถ่ายทอดเรื่องราวของปู่เซียงน้อยให้คนรุ่นหลังได้ทำการศึกษาเป็นแบบอย่าง ทั้งแสดงให้เห็นถึงการบำเพ็ญคุณงามความดีด้วยการถือเนกขัมมะภาวนาอยู่ในป่า ใช้ชีวิตอย่างสงบปราศจากความกังวล

^๗ สัมภาษณ์ ทองคำ ปลา, ชาวบ้านหมู่ ๑๐, ๑๗ มกราคม ๒๕๖๒.

^๘ สัมภาษณ์ สมศักดิ์ ดิเรกศรี, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๕, ๘ มกราคม ๒๕๖๒.

^๙ สัมภาษณ์ เจริญ เย็นรำ, ชาวบ้านหมู่ ๑๗, ๘ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๐} สัมภาษณ์ ชญานภัส บุญโชค, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๑๗, ๘ มกราคม ๒๕๖๒.

๔.๒.๒ ความสำคัญของการบูชาปู่เชียงน้อย

ปู่เชียงน้อยนั้น เป็นเสมือนเทพเจ้าผู้เปี่ยมไปด้วยเมตตาบันดาลความสุข หรือเป็นที่พึ่งทั้งทางกายและทางใจให้กับผู้ทุกข์ยากได้อาศัย “บางคนมีอาการเจ็บป่วยหนักมา เดินแทบไม่ไหว แต่พอตั้งใจมาทำสักการะและรำถวายแล้ว อาการเจ็บป่วยกลับหายเป็นปกติ ตั้งนั้น เมื่อวันทำพิธีสักการะจึงเดินทางมาสักการะเป็นประจำทุกปี โดยจะเหมารถมาเป็นหมู่คณะและพักค้างคืนพร้อมเตรียมข้าวสาร อุปกรณ์การประกอบอาหารมาประกอบรับประทานกันด้วย เขาบอกว่า หากไม่มาแล้วจะรู้สึกไม่สบายใจ เหมือนตัวเองขาดอะไรไปซักอย่าง”^{๑๑} ความสำคัญของปู่เชียงน้อยนั้น เกิดจากความศรัทธาเลื่อมใสของชาวบ้านในตำบลบ้านเป่าอย่างยิ่งเพราะคุณงามความดีของท่านทั้งสองได้มีการกล่าวขานมาเป็นเวลานานตั้งแต่สมัยปู่ย่า ตายาย ถึงความมีเมตตาท่านสงเคราะห์ช่วยเหลือยามเจ็บไข้ได้ป่วยก็ไปบนบานขอให้ท่านช่วยรักษาขจัดปัดเป่าให้บรรเทาลง ผลที่ได้ก็คือสำเร็จผลเป็นที่น่าอัศจรรย์ ทั้งนี้เนื่องจากในสมัยที่ท่านมีชีวิตอยู่ก็ได้เป็นหมอยาสมุนไพรรักษาอาการเจ็บไข้ของลูกหลานโดยใช้สมุนไพรจากป่าที่ปู่เชียงน้อยได้เคยปลูกไว้ และที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ เมื่อสมัยปู่เชียงน้อยมีชีวิตอยู่ ท่านได้นำพาลูกหลานให้ทำพิธีบวงสรวงบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓ ของทุกปี “ได้เข้าร่วมพิธีกรรมการบวงสรวงปู่เชียงน้อยในช่วงบุญเดือน ๓ โดยตลอด เคารพนับถือท่าน เป็นที่พึ่งทางใจในทุกเรื่องไม่ว่าจะทำอะไรก็จะเอ่ยหาท่าน กล่าวถึงท่านตลอดเพื่อให้ท่านปกป้องคุ้มครองให้ทำมาหากินเจริญรุ่งเรืองจะไปไหนมาไหนตลอดปลอดภัยลูกหลานอยู่ดีมีสุขได้นำ พาลูกหลานให้เคารพกราบไหว้ท่านโดยตลอด จะไปอยู่ที่ไหนก็ให้เขาระลึกถึงท่าน ขอพึ่งบารมีจากท่านให้คุ้มครอง”^{๑๒} เนื่องจากปู่เชียงน้อยมีคุณแก่ชาวบ้านเป็นอย่างยิ่งจึงทำให้มีความเชื่อความระลึกถึงท่านอยู่เสมอ ชาวบ้านจะแสดงออกด้วยการบวงสรวงสักการะเป็นประจำทุกปี “มีความระลึกถึงคุณงามความดีของท่านในใจเสมอได้เคยเข้าร่วมพิธีบวง สรวงบ้างเป็นบางครั้งและได้นำแบบอย่างคุณงามความดีของท่านมาใช้ในชุมชน”^{๑๓} ท่านเป็นแบบอย่างของการบำเพ็ญคุณงามความดี มีจิตเมตตาเอื้อเพื่อสงเคราะห์ไม่เลือกชั้นวรรณะ “ส่วนตัวมีความเคารพปู่เชียงน้อยมาก เพราะว่ามีความเกี่ยวข้องโดยเชื้อสายเป็นหลานสะใภ้ของท่าน ทุกครั้งที่เดินทางไปไหนมาไหนจะต้องมีการบอกกล่าวให้ท่านทราบ เพื่อให้ท่านคุ้มครองให้เดินทางด้วยความปลอดภัย ทำการงานสิ่งใดก็ขอให้สำเร็จ และได้บนท่านในเรื่องสุขภาพของสามีด้วย เพราะว่าสามีกำลังป่วย จึงขอให้ท่านคุ้มครองให้อาการป่วย

^{๑๑} สัมภาษณ์ เจริญ เย็นรำ, ชาวบ้านหมู่ ๑๗, ๘ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๒} สัมภาษณ์ คำมาย อาสารณะ ชาวบ้านหมู่ ๑๗, ๘ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๓} สัมภาษณ์ วีรพล รัศมีพันธ์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๖, ๘ มกราคม ๒๕๖๒.

หายไป”^{๑๔} การที่ดวงวิญญาณของปู่เชียงน้อย ยังคงปกป้องคุ้มครองให้ความช่วยเหลือชาวบ้านที่ตกทุกข์ได้ยากจากความเจ็บป่วยก็ดี มีอุปสรรค ความขัดสนหรือความรู้สึกต้องการสวัสดิภาพในการดำรงชีวิตความเป็นอยู่ ก็จะทำให้การขอพรและการบนบานศาลด้วยความศรัทธา ผู้วิจัยมีความเห็นเกี่ยวกับเรื่องจิตวิญญาณที่พระพุทธศาสนาเน้นเรื่องการฝึกจิต เพราะจิตที่ฝึกดีแล้วนำสุขมาให้ไม่เพียงแต่สุขเฉพาะตนเท่านั้น หากใครได้เข้าใจจะได้สัมผัสถึงความร่วมเย็นสงบสุขด้วย ซึ่งจากการศึกษาประวัติของปู่เชียงน้อยทำให้ทราบว่า ท่านบำเพ็ญเพียรอยู่ในป่าถ้ำคีลังดเว้นการเบียดเบียนจนกระทั่งมีภูมิจิตภูมิธรรมสูงสามารถอาศัยอยู่กับสัตว์ป่าได้ อาจเป็นเหตุให้ดวงจิตของท่านก่อนล่วงลับดับขันธนั้นมีพลังอำนาจ ประกอบกับอานิสงส์ของการบำเพ็ญเพียรภาวนาจึง เป็นเหตุให้ท่านมีดวงจิตบริสุทธิ์ เมื่อละจากโลกนี้จึงเป็นเสมือนเทพเจ้าตามหลักความเชื่อของพราหมณ์ “ปู่ดวงและปู่เชียงน้อยจึง เปรียบเหมือนดวงวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ที่คอยปกป้องคุ้มครองลูกหลาน”^{๑๕} ความผูกพันของดวงวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ปู่เชียงน้อยและญาติต่อชาวตำบลบ้านเป่า เป็นเครื่องร้อยรัดให้ชาวตำบลบ้านเป่ามีความเป็นหนึ่งเดียวกันสังเกตได้จากการทำพิธีสักการบูชาเป็นประจำทุกปี “ปู่เชียงน้อยน่าจะมีความเกี่ยวเนื่องกับตำบลบ้านเป่า เพราะท่านทั้งสองก็บำเพ็ญคุณความดีและสิ้นชีวิตไปก็ยังคงรับการบูชาสักการะจากคนรุ่นหลังเป็นที่พึงทักใจของพวกเราอยู่เสมอ”^{๑๖} และเนื่องจากความศักดิ์สิทธิ์มีอิทธิฤทธิ์ยิ่งทำให้ชาวตำบลบ้านเป่าและผู้ศรัทธาเชื่อมั่นประพุดิตนตามแบบอย่างที่ดีของท่าน “ส่วนตัวแล้วมีความเชื่อและศรัทธาปู่เชียงน้อยมากเชื่อในอิทธิปาฏิหาริย์ แคล้วคลาดปลอดภัย เคยบนบานท่านไว้แล้วได้ตามที่ปรารถนาจึงได้นำสิ่งของมาแก้บนท่านแบบอย่างที่น่ามาใช้ในการดำเนินชีวิตคือ ใช้ชีวิตแบบพอเพียง ไม่ประมาทเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต”^{๑๗} ดวงวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ของท่านยังคงสงเคราะห์โดยการผ่านร่างทรงที่ทำหน้าที่เป็นสื่อระหว่างปู่เชียงน้อยกับผู้ศรัทธาอยู่เสมอ “ตนเองเป็นลูกหลานของท่านผู้ที่ทำหน้าที่คนทรงปู่เชียงน้อย มีความเคารพนับถือท่านมาก ได้เห็นสิ่งที่เกิดขึ้นในแต่ละวันเกี่ยวกับผู้คนที่มาขอความเมตตาจากวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ของปู่เชียงน้อย ผ่านยายผู้เป็นร่างทรงของปู่เชียงน้อยแล้วมีความซาบซึ้งใจในความเมตตาของท่านมากไม่ว่าจะมาด้วยเรื่องการเรียนรู้การงาน โดยเฉพาะคนที่เจ็บไข้ได้ป่วย เป็นที่พึ่งทางใจได้มากเลย”^{๑๘}

^{๑๔} สัมภาษณ์ รัชดา วิญญาสุข, สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเป่า, ๘ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๕} สัมภาษณ์ คำมาย อาสารณะ, ชาวบ้านหมู่ ๑๗, ๘ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๖} สัมภาษณ์ กิตติพงษ์ ดาวเรือง, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓, ๘ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๗} สัมภาษณ์ พลภัทร มังกร, ชาวบ้านหมู่ ๑๖, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๘} สัมภาษณ์ แถม พึ่งพรหม, ชาวบ้านหมู่ ๑๐, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

จากการศึกษาความสำคัญของปู่เชียงน้อยทำให้ทราบว่า ท่านทั้งสองมีจิตเมตตา มีอิทธิฤทธิ์มากมาย สามารถช่วยเหลือผู้ที่ตกทุกข์ได้ยาก หรือเจ็บไข้ได้ป่วย ซึ่งอาจเกิดจากการรับรู้ด้วยกระแสดิจของท่านและทำการสงเคราะห์ด้วยเมตตาจิตเหมือนสมัยที่ท่านทั้งสองยังมีชีวิตอยู่ ทั้งยังเป็นแบบอย่างของการดำเนินชีวิตให้กับผู้ที่ศึกษาประวัติของท่านด้วย

๔.๒.๓ ความเชื่อเกี่ยวกับการบูชาปู่เชียงน้อย

เนื่องจากปู่เชียงน้อยมีความศักดิ์สิทธิ์ และมีเมตตาปกป้องคุ้มครองให้ลูกหลานที่มีความเคารพนับถือให้ปลอดภัยเวลาเดินทางไกล ใครบูชาด้วยความตั้งใจมีความเคารพ ท่านก็จะบันดาลให้มีความสุข ความเจริญรุ่งเรืองในหน้าที่การงานและมีชีวิตที่ดี “ปู่เชียงน้อยเป็นบุคคลที่ชาวบ้านให้ความเคารพอย่างมาก ชาวบ้านใน ตำบลบ้านเป่ามีความเคารพปู่เชียงน้อยทุกครัวเรือน โดยมีหลักความเชื่อที่ว่าเมื่อกราบไหว้บูชาและบนบานสารกล่าว ให้ปู่เชียงน้อยคุ้มครองรักษา จะทำให้ชีวิตเจริญรุ่งเรือง”^{๑๙} การบูชาเป็นการนับถือ สักการะ การแสดงความเคารพ นอบน้อมต่อสิ่งที่นับถือเสมือนใสร ด้วยเห็นคุณค่า และความสำคัญของ สิ่งที่นับถือด้วยการแสดงออก ทางกาย ทางวาจา ทางใจ เคารพนับถืออย่างจริงใจ ขอพรอ้อนวอนจากสิ่งที่มีอำนาจเหนือตน เพื่อให้เกิดความสวัสดิ์ในชีวิตและประสบกับความเจริญรุ่งเรือง เป็นการแสดงกิริยาอาการที่เสมือนใสรจากใจจริง “ตนเองเป็นลูกหลานของปู่เชียงน้อย เมื่อครั้งที่พ่อกับแม่แต่งงานกันปู่เชียงน้อยเป็นผู้ผูกแขนให้ และก่อนที่จะมาเป็นคนดูแลศาลปู่เชียงน้อย ที่วัดบ้านเก่าปู่เชียงน้อยนี้ ได้ฝันเห็นศาลท่านว่าไม่มีคนทำความสะอาดดูแลเลย ประกอบกับที่หลานชายป่วยหนัก ไปหาหมอที่ไหนก็รักษาไม่หาย จึงมาขอขอมปู่เชียงน้อยช่วยหลังจากที่หลานชายหายดีแล้วจึงได้มาดูแลศาลของท่าน นำพาผู้คนที่มากราบไหว้ขอพรท่านในเรื่องพิธีการบูชาและคำกล่าวต่าง ๆ ในเวลาที่เขาเหล่านั้นมาขอพรจากทั้งปู่เชียงน้อย แนะนำในเรื่องพิธีกรรมที่ถูกต้องให้เขาเข้าใจ”^{๒๐} “เคารพนับถือท่านเหมือนกับที่ปู่ย่าตายายได้พาทำมาได้เข้าร่วมงานบวงสรวงในบุญเดือน ๓ ตลอด และได้สั่งสอนลูกหลานให้เอาแบบอย่างคุณความดีของปู่เชียงน้อย ให้เป็นคนมีศีลมีสัจจะเหมือนท่าน เวลาไปไหนมาไหน ทำอะไรให้ระลึกถึงท่าน ให้ท่านปกป้องคุ้มครอง”^{๒๑} “พวกเราด้วยความตั้งใจจริง มากันทุกปี พอทำพิธีบวงสรวงแล้วก็เกิดความสบายใจเหมือนเราได้มาพบกับสิ่งที่เป็นมงคล อาจจะเป็นเพราะท่านอวยพร ให้พวกเราก็ได้ จึงมีความรู้สึก

^{๑๙} สัมภาษณ์ จำปี คงชำนาญ, ร่างทรงปู่เชียงน้อย/ชาวบ้านหมู่ ๑๐, ๑๗ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๒๐} สัมภาษณ์ เป้า ฮวดชัยภูมิ, ชาวบ้านหมู่ ๑, ๘ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๒๑} สัมภาษณ์ สัจवाल แต่งแดน, ชาวบ้านหมู่ ๓, ๘ มกราคม ๒๕๖๒.

อย่างนั้น”^{๒๒} เนื่องจากผู้ที่มีศรัทธาความเชื่อต่อดวงวิญญาณปู่เซียงน้อยจากการสัมผัสและมีประสบการณ์ต่าง ๆ จึงทำให้มีผู้เคารพเป็นจำนวนมาก และยังคงอาศัยการผ่านร่างทรงทำการสงเคราะห์เสมอ ดังที่ญาติของผู้เป็นร่างทรงได้กล่าวว่า “ท่านเป็นผู้ทำหน้าที่เชื่อมต่อระหว่างวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ของปู่เซียงน้อยกับลูกหลานผู้มาขอความเมตตา เพื่อเป็นการยืนยันว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นมีอยู่จริง ไม่ได้เป็นสิ่งที่มลายไปแต่อย่างใด ให้เชื่อด้วยปัญญาตามที่ท่านได้ทำเป็นแบบอย่างที่ได้ทำมา เพราะความเชื่อที่แท้จริงทางพระพุทธศาสนานั้น มิได้เชื่อด้วยความหลง แต่เป็นความเชื่อที่ประกอบด้วยปัญญารู้จักพิจารณาใคร่ครวญถุณมิติ การประพฤติปฏิบัติตามครรลองของศีลของธรรม ทำให้คนธรรมดา กลายเป็นเทพ เพราะความมีศีลมีสัจจะนั่นเอง การนำหลักคำสอนต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนาไปใช้ใน ชีวิตประจำวันนั้น ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญ หากต้องการความสงบร่มเย็นในชีวิต จะต้องประกอบคุณงาม ความดี ประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในศีลในธรรม ดังที่บรรพชนท่านพาทำมา ไม่ควรออกนอกศีลนอก ธรรม เพราะจะทำให้เป็นเหยื่อของกิเลสตัณหาได้”^{๒๓}

จากการศึกษาถึงความเชื่อเกี่ยวกับปู่เซียงน้อย ทำให้ทราบว่า ความเชื่อถือศรัทธาของ ชาวบ้านนั้นเกิดขึ้นจาก การได้สัมผัสกับสิ่งดี ๆ ที่ได้รับจากการบนบานศาลกล่าว หรือการสักการบูชา การได้สัมผัสถึงความเมตตาช่วยเหลือลูกหลาน การสงเคราะห์ในสิ่งที่บางคนหมดหนทาง เป็นความ อัจฉริยะใจของผู้ที่ได้รับการสงเคราะห์จึงเกิดความยึดถือและสืบทอดการปฏิบัติตาม ถือเป็นสิ่งศักดิ์ที่ ยึดถือพึ่งพิงของบรรดา ชาวตำบลบ้านเป่าและผู้ที่อยู่ในพื้นที่ใกล้เคียง และเมื่อได้รับการสงเคราะห์ จากท่านแล้วก็ทำให้เกิด ความศรัทธาและตอบแทนคุณของท่านด้วยการบวงสรวงสักการะบูชา ทั้งนำ แบบอย่างจากปู่ด้วงและปู่เซียงน้อยไปประพฤติปฏิบัติด้วย ถือเป็นแบบอย่างของการแสดงความ เคารพเชื่อฟังและน้อมนำไปปฏิบัติตามด้วย

๔.๒.๔ ขั้นตอนการบูชาปู่เซียงน้อย

ในการบูชาปู่เซียงน้อยนั้น จะมีแม่จ้ำหรือผู้ทำหน้าที่เป็นร่างทรง คอยอำนวยความสะดวก การบูชาปู่เซียงน้อยที่ศาลทำได้ตลอดโดยเฉพาะในวันพุธจะมีผู้มาขอพรจากปู่เซียงน้อยมาก ขั้นตอน การบูชาจะเริ่มจากการเตรียมสิ่งของที่ใช้ประกอบในการบูชาเช่น ไห้วได้แก่ หมากพลู ยาเส้น และข้าว คลุกน้ำตาลหรือกล้วยเท่านั้น ตามที่นางจ่าปี คงขำนาญ ผู้ช่วยแม่จ้ำได้ให้การสัมภาษณ์ไว้ว่า “ได้ทำ หน้าที่เป็นผู้ช่วยแม่จ้ำ (คนทรงปู่เซียงน้อย) ในเรื่องการเตรียมสิ่งของในการประกอบพิธีเช่น ไห้ว ใน แต่ละวัน โดยเฉพาะในวันพุธของแต่ละสัปดาห์จะมีคนมาขอพรจากปู่เซียงน้อยมากกว่าทุกวัน การ

^{๒๒} สัมภาษณ์ เบ้า ผิวผื่น ชาวบ้านหมู่ ๑๐, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๒๓} สัมภาษณ์ ทองปาน มานาเสียว, ชาวบ้านหมู่ ๑๐, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

เตรียมนั้นจะมีหมากพลู ยาเส้น และข้าวคลุกน้ำตาลหรือกล้วยเท่านั้นที่เป็นของปู่และย่า หากมีเครื่องเช่นไหว้อื่น ๆ ที่เป็นของควาผู้ที่ได้รับจะเป็นนายด่านบริวารของท่าน เพราะท่านปรกติแล้วท่านจะถือศีลกินเจ ไม่บริโภคเนื้อสัตว์ใด ๆ ตั้งแต่งครั้งที่มีชีวิตอยู่แล้ว เมื่อท่านละสังขารแล้ว ผู้ที่มีความใกล้ชิดท่านจะทำตามพิธีกรรมดั้งเดิมที่ถูกต้อง เพื่อเป็นการสืบทอดประเพณีอันดีงามให้ลูกหลานรุ่นหลังได้เข้าใจและทำตามอย่างถูกต้อง”^{๒๔} การนับถือเทพเทวดา ยังคงมีให้เห็นไม่ได้ลดน้อยลงแต่อย่างใด และพิธีที่คนไทยทำกันมากที่สุด คือการบนบาน อธิบายง่าย ๆ คือ การขอจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์โดยมีอะไรก็ได้มาถวาย เมื่อได้สิ่งที่ต้องการไปแล้ว หรืออาจจะถวายของที่เทพองค์นั้นชอบ โดยรับรู้จากตำนานเล่าขานต่าง ๆ การบูชาคือการยกย่องเชิดชูด้วยความบริสุทธิ์ใจเป็นหลักธรรมที่สำคัญอีกประการหนึ่งในการประพฤติปฏิบัติของมนุษย์ในการอยู่ร่วมกันในสังคม เพราะมนุษย์มีการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่เป็นคณะเริ่มตั้งแต่ครอบครัวหมู่บ้านประเทศตลอดจนถึงเพื่อนร่วมโลก การบูชาจึงจัดเป็นคุณธรรมที่ต้องปฏิบัติต่อกันในสังคม การบูชาเป็นลักษณะของบัณฑิตการยอมรับนับถือคนดี คุณความดีของคนอื่น แล้วทำการบูชาบ่งบอกถึงความเป็นคนดีทั้งผู้ทำการบูชาและผู้รับการบูชา คุณสมบัติอันยิ่งใหญ่ก็จะเกิดขึ้นการบูชาเป็นสิ่งที่มีความค่ามาก เป็นการแสดงถึงคุณความดีการรู้สึกถึงคุณค่าของคนที่มีคุณความดีสมควรแก่การบูชาจึงเป็นสิ่งที่ทุกคนควรปฏิบัติต่อกัน

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ขั้นตอนการบูชาปู่เพียงน้อยนั้นจะมีแม่เจ้าหรือเป็นผู้ทำหน้าที่เป็นร่างทรงคอยอำนวยความสะดวกพากล่าวคำบูชาบนบานศาลกล่าว และถวายเครื่องบูชาเช่นไหว้ได้แก่ดอกไม้ ธูปเทียน หมากพลู ยาเส้น และข้าวคลุกน้ำตาลหรือกล้วยเท่านั้น หากมีเครื่องเช่นไหว้อื่น ๆ ที่เป็นของควาผู้ที่ได้รับจะเป็นนายด่านบริวารของท่าน เพราะท่านปรกติแล้วท่านจะถือศีลกินเจ ไม่บริโภคเนื้อสัตว์ใด ๆ

๔.๒.๕ พิธีกรรมการบูชาปู่เพียงน้อย

พฤติกรรมที่ชาวตำบลบ้านเป่าถือปฏิบัติตามความเชื่อความศรัทธาที่มีการปฏิบัติสืบทอดต่อกันถือว่าเป็นกิจกรรมบูชาหรือการปฏิบัติพิธี ซึ่งพิธีกรรมเหล่านั้นส่วนมากจะสัมพันธ์กับวิถีการดำรงชีวิต มีบางพิธีกรรมไม่อาจนับได้ว่าเป็นพิธีกรรมทางศาสนา เป็นความเชื่อของคนในท้องถิ่นที่อ้างเรื่องความเชื่อที่ยึดถือและปฏิบัติสืบทอดกันมา โดยมีการยึดถือและปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาจากยุคสู่ยุค ในบางพิธีกรรมได้แปลงและเปลี่ยนแปลงกลายเป็นประเพณี จะมีส่วนที่แปลกแตกต่างกัน ซึ่งขึ้นอยู่กับลักษณะของท้องถิ่นทั้งนั้น นางเบ้า ผิวผื่น ได้ให้สัมภาษณ์ว่า “ท่านได้ทำหน้าที่เป็นแม่เจ้า (ผู้ประกอบพิธีบวงสรวงบูชาปู่เพียงน้อย) ประจำท้องถิ่นแถบหมู่บ้านนี้ เมื่อมีใครจะทำพิธีการบวงสรวงเช่นไหว้ปู่

^{๒๔} สัมภาษณ์ จำปี คงชำนาญ, ชาวบ้านหมู่ ๑๐, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

เซียงน้อย จะมาหาท่านเพื่อให้ นำพาในการกล่าวคำบูชาและแนะนำข้อปฏิบัติที่ถูกต้องในการทำพิธี เช่นไหว้ เพราะในการทำพิธีที่ถูกต้องนั้น ต้องถามคนแก่คนแก่ในท้องถิ่นว่ามีการทำกันมาอย่างไร เพราะในปัจจุบันมีการนำเครื่องเซ่นไหว้ที่แตกต่างจากบรรพบุรุษเคยทำมา หลายครั้งที่ลูกหลานรุ่นหลังได้นำเครื่องเซ่นไหว้ตามที่ตัวเองเห็นว่าน่าจะเอามาถวาย แท้จริงแล้วเครื่องเซ่นไหว้ที่เป็นเครื่องพาหวน (ข้าวคลุกน้ำตาลหรือกล้วย) เท่านั้นที่ท่านรับ ส่วนที่เป็นของควาผู้ที่ได้รับจะเป็นบริวารนายด่านของท่าน”^{๒๕} “ของใช้ในการทำพิธีบูชาปู่เซียงน้อยก็คือ ชั้นธ ๕ และต้น ๕ ปู่เซียงน้อยจะมีเงินอีก ๔ บาท ผ้าเหลือง ผ้าไตร เวลาถวายให้วางบนตาดของท่านส่วนปู่เซียงน้อย ก็มีชั้นธ ๕ ต้น ๕ และต้น ๘ ผ้าขาว และหมากตำแล้วยิ่งชอบมาก”^{๒๖} ในองค์ประกอบของพิธีกรรมนั้นจะต้องมีผู้ประกอบพิธีซึ่งจากการสัมภาษณ์ ผู้ทำหน้าที่ในการประกอบพิธีก็คือร่างทรงปู่เซียงน้อยหรือปู่เซียงน้อยเรียกว่าแม่จ๋า ส่วนผู้ร่วมพิธีจะเป็นผู้ที่มีความเชื่อถือเคารพศรัทธาในปู่เซียงน้อย สถานที่ประกอบพิธีจะเป็นศาลที่มีรูปเหมือนของปู่เซียงน้อยปัจจุบันอยู่ที่วัดบ้านเก่าปู่เซียงน้อย สำหรับวันเวลาประกอบพิธีจะเป็นวันขึ้น ๓ ค่ำเดือน ๓ ของปฏิทินอีสาน และมีอุปกรณ์หลักในการทำพิธี มีดังนี้

๑. เครื่องบูชาปู่เซียงน้อย ได้แก่

- (๑) ชั้นธ ๕ ซึ่งหมายถึง เครื่องบูชาอย่างละ ๕ คู่ โดยมากมีดอกไม้ ๕ คู่ เทียนเล็ก ๕ คู่
- (๒) เงิน ๔ บาท
- (๓) ผ้าไตร เมื่อจะถวายให้วางบนตาดที่อยู่หน้ารูปเหมือนในศาล
- (๔) ต้น ๕ หรือ ชั้นหมากเบงที่มีกลีบ ๕ ชั้น พานพุ่มดอกไม้ที่ใช้เป็นพานพุ่มบูชาใน

พิธีกรรมของชาวอีสาน

- (๕) พาหวน (ข้าวคลุกน้ำตาลหรือกล้วย)

๒. เครื่องบูชาปู่เซียงน้อย ได้แก่

- (๑) ชั้นธ ๕ ซึ่งหมายถึง เครื่องบูชาอย่างละ ๕ คู่ โดยมากมีดอกไม้ ๕ คู่ เทียนเล็ก ๕ คู่
- (๒) ผ้าขาว
- (๓) หมากตำแล้ว
- (๔) ต้น ๕ และ ต้น ๘ คือ ชั้นหมากเบงที่มีกลีบ ๕ ชั้น และ ๘ ชั้น
- (๕) พาหวน (ข้าวคลุกน้ำตาลหรือกล้วย)

^{๒๕} สัมภาษณ์ เบ้า ผิวผื่น, ชาวบ้านหมู่ ๑๐, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๒๖} สัมภาษณ์ สมพาน ดิเรกศรี, ปราชญ์ชาวบ้านตำบลบ้านเป่า, ๑๗ มกราคม ๒๕๖๒

พิธีกรรมการสักการะบูชาที่เหมือนพิธีกรรมการบูชาทั่วไปมีการจัดรูปเทียนบูชา และถวายเครื่องสักการะตามที่กำหนด อาจมีการถวายผลหมากรากไม้ที่ได้เตรียมมาด้วยความศรัทธาเป็นการแสดงความขอบคุณหรือตอบแทนบุญคุณท่านที่ได้สงเคราะห์มาด้วยดี จะมีการสร้างที่รูปเหมือนปู่เซียนน้อย เหมือนการรดน้ำดำหัวผู้หลักผู้ใหญ่ที่ตนให้ความเคารพนับถือด้วย ถือว่าวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓ เป็นวันรวมตัวกันของลูกหลานผู้ที่มีความนับถือดวงวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ปู่เซียนน้อย เป็นการระลึกถึงคุณงามความดีของท่านด้วยการสักการบูชา นับถือท่านทั้งสองเปรียบเสมือนเทพดาที่คอยดลบันดาลสิ่งดี ๆ ให้กับมนุษย์คอยปกป้องรักษาและขจัดปัดเป่าทุกข์โศกโรคภัย เป็นที่พึ่งพิงของลูกหลานชาวตำบลบ้านเป่ามาอย่างยาวนาน

จากการศึกษาพิธีกรรมการบูชาปู่เซียนน้อย ทำให้ทราบว่ามีการปฏิบัติที่ไม่ยุ่งยากซับซ้อนอะไรมากนัก เพียงมีอุปกรณ์หรือเครื่องบูชาที่กำหนดไว้เฉพาะ สำหรับวันเวลาประกอบพิธีจะเป็นวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓ ของปฏิทินอีสาน สถานที่ประกอบพิธีจะเป็นศาลที่มีรูปเหมือนของปู่เซียนน้อย ปัจจุบันอยู่ที่วัดบ้านเก่าปู่เซียนน้อยเป็นประจำทุกปี ซึ่งพิธีกรรมเป็นสิ่งสำคัญที่มีอยู่ทุกๆ สังคม และศาสนาในสังคมนั้นๆ เพราะพิธีกรรมเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงศาสนาให้ดำรงอยู่ อีกทั้งยังเป็นแหล่งก่อให้เกิดประเพณีและวัฒนธรรมของแต่ละสังคมอีกด้วย พิธีกรรมนับว่าเป็นผลมาจากความเชื่อของมนุษย์ คือ เมื่อเชื่อในสิ่งใดก็มักจะให้ความศรัทธาและบนบานเพื่อขอความช่วยเหลือจากสิ่งเหล่านั้น ไม่ว่าจะสิ่งดังกล่าวจะอำนวยประโยชน์ให้หรือไม่ก็ตามและกลายเป็นพิธีกรรมเพื่อความศักดิ์สิทธิ์ในสิ่งที่ตนนับถือ ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของท้องถิ่นตามภาคต่าง ๆ ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่ชุมชนให้ความนับถือเมื่อมีการจัดพิธีดังกล่าวขึ้น คนในชุมชน ที่มาร่วมพิธีจะเกิดความรักความสามัคคีมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นการสร้างความเจริญรุ่งเรืองและสร้างความเป็นปึกแผ่นแก่ชุมชนอย่างดียิ่ง

๔.๒.๖ ผลที่ได้จากพิธีกรรมการบูชาปู่เซียนน้อย

จากการสัมภาษณ์ นายสุทัศน์ พันพะสุก, นางศรีนวล ประเสริฐวงศ์ และนายสว่าง เครือ น้ำคำ ถึงผลที่ได้รับจากการทำพิธีสักการะบูชาปู่เซียนน้อยนั้นพบว่า ทุกคนที่เดินทางไปทำพิธีมีความสุขกายสบายใจ “ทุกคนที่มาทำพิธีเชื่อว่าปู่เซียนน้อยปกป้องคุ้มครองให้มีความสุขกายสบายใจ”^{๒๗} มีกำลังใจในการทำมาหากิน เนื่องจากมีขวัญและกำลังใจที่ดี “พอไปทำพิธีในเดือน ๓ กลับมาก็มีกำลังใจทำมาหากิน เพราะต้องประกอบอาชีพหาเลี้ยงครอบครัว บางคนค้าขายก็เจริญรุ่งเรืองดี”^{๒๘} มีความเชื่อมั่น

^{๒๗} สัมภาษณ์ สุทัศน์ พันพะสุก, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๙, ๑๗ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๒๘} สัมภาษณ์ สว่าง เครือน้ำคำ, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๑, ๑๗ มกราคม ๒๕๖๒.

ศรัทธาในปู่เชียงน้อยบางคนทำมาค้าขายก็เจริญรุ่งเรือง บางคนเจ็บป่วยก็หายเป็นปกติ “เพราะความเชื่อมั่นบางคนป่วยรักษาไม่หาย พอไปสักการบูชา บนปู่เชียงน้อย ก็ทำให้อาการดีขึ้น เหมือนกับคนอื่น ๆ ที่เคยมาขอพรให้ท่านช่วยเหลือ นี่เป็นผลของความศรัทธา”^{๒๙} ซึ่งเป็นผลมาจากความเชื่อ การทำพิธีกรรมสักการบูชาปู่เชียงน้อยยาคี ถือเป็น การแสดงออกถึงความกตัญญู เป็นการน้อมนำเอาปฏิบัติของท่านมาปฏิบัติ

การเช่นไหว้ของต่าง ๆ เพื่อให้เกิดสิริมงคลแก่ตัวเองและครอบครัว ความเชื่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มองไม่เห็นในแต่ละแบบอย่างนั้น ย่อมใช้เครื่องเช่นไหว้ที่แตกต่างกันเพื่อให้ผลต่างกัน เครื่องเช่นไหว้ที่เช่นไหว้นั้น จะไม่มีใครได้ลิ้มรสก่อนเช่นไหว้ เพราะคนเช่นไหว้ จะถือว่า นำสิ่งที่ดีที่สุด สวยและสมบูรณ์ที่สุดนำมาเช่นไหว้เปรียบได้กับการเต็มใจตั้งใจนำของที่บริสุทธิ์ไปสักการบูชา เป็นเครื่องแสดงความบริสุทธิ์ของจิตใจและให้ความสำคัญต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเคารพนับถืออย่างสูงสุด

๔.๒.๗ แนวโน้มของพิธีกรรมการบูชาปู่เชียงน้อย

เนื่องจากผู้วิจัยอยู่ในพื้นที่และสังเกตได้ว่า การสักการบูชาปู่เชียงน้อย มีผู้คนมาเป็นปกติทุกวันโดยเฉพาะในวันพุธ จะมีผู้มาขอพรจากปู่เชียงน้อยมากกว่าปกติ “ได้ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยแม่จ๋า (คนทรงปู่เชียงน้อย) ในเรื่องการเตรียมสิ่งของในการประกอบพิธีเช่นไหว้ ในแต่ละวัน โดยเฉพาะในวันพุธของแต่ละสัปดาห์จะมีคนมาขอพรจากปู่เชียงน้อยมากกว่าทุกวัน”^{๓๐} ปัจจุบันทางจังหวัดชัยภูมิ ได้กำหนดให้เป็นประเพณีพิธีกรรมการสักการบูชาปู่เชียงน้อยปู่เชียงน้อย ซึ่งเป็นที่รู้จักกันในแวดวงของผู้เคารพ ทั้งผู้มีประสบการณ์ต่าง ๆ โดยเฉพาะชาวตำบลบ้านเป่า อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ

สรุป จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์ประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ทำให้ทราบถึงการประกอบพิธีกรรมการบูชาทั้งในอดีตและปัจจุบัน ดังที่ได้ตั้งจุดประสงค์ไว้ว่า เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและพิธีกรรม การบูชาปู่เชียงน้อยของชาวบ้านตำบลบ้านเป่า อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งมีความคิดที่แตกต่างจากในอดีตความเปลี่ยนแปลงนั้นก็ด้วยเหตุแห่งความเชื่อความศรัทธาที่แตกต่างกัน และสภาพสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน ภาวะทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน ทำให้แนวคิดและการประกอบพิธีกรรมการบูชาเปลี่ยนไป แต่สิ่งที่เหมือนกันคือการสืบทอดทางวัฒนธรรมความเชื่อ เรื่องวิญญูณศักดิ์สิทธิ์และแบบอย่างคุณงามความดีของท่าน ที่ถูกหลานรุ่นหลัง ๆ ควรนำมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต

^{๒๙} สัมภาษณ์ ศรีนวล ประเสริฐวงศ์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๑๒, ๑๗ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๒.

^{๓๐} สัมภาษณ์ ทองปาน มานาเสียว, ชาวบ้านหมู่ ๑๐, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

๔.๓ ผลการศึกษาคติธรรมในพิธีกรรมการบูชาปู่เซียงน้อยของชาวตำบลบ้านเป่า

การยอมรับว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นความจริงหรือเป็นสิ่งที่เราไว้วางใจ ความจริงหรือความไว้วางใจที่เป็นรูปของความเชื่อนั้น ไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นความจริงที่ตรงตามหลักเหตุผลหรือหลักวิทยาศาสตร์ใด ๆ การประกอบพิธีกรรมการบูชาปู่เซียงน้อยสะท้อนให้เห็นคติธรรมทางพระพุทธศาสนาอยู่ ๕ ประการ ได้แก่

๔.๓.๑ ความกตัญญูกตเวทิตะ

คติธรรมข้อนี้ สืบเกิดได้จากการกระทำ และการแสดงออกของชาวตำบลบ้านเป่า ที่น้อมกายกรรมคือการแสดงออกทางกาย และวจีกรรมคือการแสดงออกทางวาจาด้วยการกล่าวถึงบุญคุณหรือคุณงามความดีของปู่เซียงน้อยที่ได้กระทำมาแต่ในอดีต เป็นเหตุให้ชาวตำบลบ้านเป่า ได้กล่าวถึงและประกอบพิธีกรรมการบูชาด้วยดีเสมอมา และที่สำคัญนั้นการที่ชาวบ้านนาหนองหุ้มได้ให้ความเคารพต่อปู่เซียงน้อยก็ด้วยเหตุที่ท่าน เป็นผู้ที่มีคุณธรรมเป็นแบบอย่างแก่ชนรุ่นหลัง การกล่าวคำสรรเสริญหรือการนอบน้อมท่านก็เพราะเหตุที่ว่าความมีคุณธรรมของท่าน ซึ่งเป็นไปตามที่กล่าวไว้ในบทที่ ๒ ถึงเรื่องมูลเหตุแห่งความศรัทธาที่ว่า อัมมัมปมาณิกา (ธรรมประมาณ) บุคคลผู้ถือธรรมเป็นประมาณ เลื่อมใสในธรรม^{๓๑} บุคคลบางคนในโลกนี้เห็นศีล สมาธิ ปัญญา แล้วถือเอาประมาณในศีลเป็นต้นนั้นแล้ว เกิดความเลื่อมใส บุคคลนี้เรียกว่าผู้ถือธรรมเป็นประมาณ เลื่อมใสในธรรม^{๓๒} จึงเกิดความชอบใจเลื่อมใส น้อมใจที่จะนับถือ ดังที่เหล่าปัญจวัคคีย์ เมื่อครั้งเกิดศรัทธาในธรรมของพระพุทธเจ้า จึงปรารถนาที่จะเข้าไปหา นั่งใกล้เงี้ยหลุงฟัง ฟังธรรม จดจำธรรม พิจารณาเนื้อความ ความเพ่งพินิจธรรม มีความยินดีพอใจ มีความขยันอดทน ไตรตรองและอุทิสกายและใจ เพราะเชื่อในปัญญาการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ทำให้เหล่า ปัญจวัคคีย์ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ทั้งหมด ด้วยธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสกับเหล่าปัญจวัคคีย์ว่า ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเป็นอรหันต์ตรัสรู้เองโดยชอบ พวกเธอจงเงี้ยโสต สดับ เราได้บรรลุอมตธรรมแล้ว จะสั่งสอน จะแสดงธรรม พวกเธอเมื่อปฏิบัติตามที่เราสั่งสอน ไม่นานนักก็จักทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์อันยอดเยี่ยม อันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ที่เหล่ากุลบุตรผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบ ต้องการด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบันนี้แน่แท้ ทำให้ปัญจวัคคีย์จึงเกิดศรัทธา และตั้งใจฟังเพื่อความรู้อย่างยิ่งแล้ว เป็นผลทำให้ท่านพระโกณฑัญญะหนึ่งในปัญจวัคคีย์ได้เกิดปัญญาเห็นธรรมเป็นคนแรก ในขณะที่พระผู้มีพระภาคตรัสอัมมัมจักกัปปวัตตนสูตรอยู่ เช่นเดียวกับแม่ทองปาน มานาเสียว ได้กล่าวว่า “ท่านเป็นผู้ทำหน้าที่เชื่อมต่อระหว่างวิญญูณ

^{๓๑} ดุรายระเอียดใน อก.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๕/๑๐๘-๑๐๙.

^{๓๒} ดุรายระเอียดใน อก.ป. (ไทย) ๓๖/๑๓๒/๒๐๔-๒๐๕.

ศักดิ์สิทธิ์ ของปู่เพียงน้อยกับลูกหลานผู้มาขอความเมตตา เพื่อเป็นการยืนยันว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นมีอยู่จริง ไม่ได้เป็นสิ่งมมายแต่อย่างใด ให้เชื่อด้วยปัญญาตามที่ท่านได้ทำเป็นแบบอย่างที่ได้ทำมา เพราะความเชื่อที่แท้จริงทางพระพุทธศาสนานั้น มิได้เชื่อด้วยความหลง แต่เป็น ความเชื่อที่ประกอบด้วยปัญญา รู้จักพิจารณาใคร่ครวญถุณจิต การประพฤติปฏิบัติตามครรลองของศีล ของธรรม ทำให้คนธรรมดากลายเป็นเทพ เพราะความมีศีลมีสัจนั่นเอง การนำหลักคำสอนต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในชีวิตประจำวันนั้น เป็นสิ่งสำคัญ หากต้องการความสงบร่มเย็นในชีวิต ต้องประกอบคุณความดี ประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในศีลในธรรม ดังที่บรรพชนท่านพาทำมา ไม่ควรออกนอกศีลนอกธรรม เพราะจะทำให้เป็นเหยื่อของกิเลสตัณหาได้”^{๓๓} และต่อมาท่านพระวชิระ ท่านพระภัททิยะ ท่านพระมหามานะและท่านพระอัสสชิก็ได้ปัญญาเห็นธรรมเช่นเดียวกัน^{๓๔} พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า ภิกษุทั้งหลาย บุคคลที่รู้จักคุณภายใน และเห็นแจ้งข้อปฏิบัติภายนอก เห็นธรรมปราศจากเครื่องกั้น ย่อมไม่ถูกเสียงชักนำไป^{๓๕} บุคคลที่รู้จักคุณภายใน หมายถึงรู้จักคุณมีศีลเป็นต้น ที่มีอยู่ภายในตัวของบุคคลเอง^{๓๖} และเห็นแจ้งข้อปฏิบัติภายนอก หมายถึงเห็นข้อเฉพาะปฏิบัติภายนอกของตัวบุคคล^{๓๗} บุคคลนั้นมีปัญญาเกิดขึ้นแก่ตน ปัญญาทำให้บุคคลสามารถพิจารณาธรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างถูกต้องไม่มีสิ่งใดที่จะทำให้บุคคลเกิดความไขว้เขว หรือมาปิดกั้นในการรู้เห็นความจริง หรือแม้ว่าจะมีเสียงอื่น ๆ เข้ามากระทบกับประสาทสัมผัสทางหูปัญญาที่เกิดจากศรัทธาจะเป็นเครื่องกำจัดเสียงนั้น ๆ ออกไป และไม่เกิดการกระทบกระเทือนหรือเกิดการผันแปรไปตามเสียงนั้น ๆ แต่อย่างใด

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ผู้ศรัทธาในธรรม เมื่อบุคคลมีเหตุคือธรรม มีผลคือศรัทธา ศรัทธานั้นเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมาย ดังที่เหล่าปัญจวัคคีย์ เมื่อเกิดศรัทธาในธรรมของพระพุทธเจ้า เพราะถือเอาธรรม ในพระพุทธเจ้าแล้ว ไม่ได้หยุดอยู่เพียงแค่ศรัทธาในธรรมเท่านั้น แต่เกิดความสนใจแล้วจึงได้เข้าไปหา นั่งใกล้เงี่ยหูฟังธรรม ว่าพระผู้มีพระภาคจะตรัสเรื่องอะไร แล้วจึงจดจำในธรรม นั้น ๆ นำธรรมนั้นมาพิจารณาในเนื้อความ ความเพ่งพินิจในธรรม เกิดความดียินพอใจเกิดความขยันอดทน ไตร่ตรอง และยอมอุทิศทั้งกายและใจ จึงเกิดปัญญารู้แจ้งธรรม เมื่อได้ฟังธรรมอันเป็นผลแห่งพระอรหัต ก็สามารสำเร็จเป็นพระอรหันต์ได้ในที่สุด

^{๓๓} สัมภาษณ์ ทองปาน มานาเสียว, ชาวบ้านหมู่ ๑๐, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๓๔} ดุรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒-๑๙/๑๘-๒๗.

^{๓๕} ดุรายละเอียดใน อจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๕/๑๐๘-๑๐๙.

^{๓๖} อจ.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๖๕/๓๕๕.

^{๓๗} อจ.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๖๕/๓๕๕.

๔.๓.๒ อามิสบูชา

เมื่อชาวตำบลบ้านเป่ารำลึกนึกถึงคุณความดีของปู่เชียงน้อยแล้ว ได้ชักชวนเชิญชวนกันนำดอกไม้ ธูปเทียน แต่งขันหมากเบ็ง ผ้าหลายหลากสีมีสีแดงเป็นต้น ข้าวปลาอาหาร หวานคาว เป็นเครื่องสักการบูชา แทนความคิดความเชื่อความศรัทธา ที่มีอยู่ในจิตใจของชาวบ้าน ในข้อนี้เป็นแนวคิดที่เกี่ยวโยงกันกับหลักความศรัทธา ในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาบุคคลผู้อยู่ครองเรือน ให้ได้รับทั้งประโยชน์ในปัจจุบัน และประโยชน์ภายหน้า ซึ่งบุคคลผู้อยู่ครองเรือน เป็นคฤหัสถ์ที่ยังบริโภคคามยังมีความหวังในประโยชน์ที่ตนพึงจะได้รับ ทั้งในโลกนี้ ทิฏฐธัมมิกัตถะ (ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์) ประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์สุขสามัญที่มองเห็นกันในชาตินี้ ที่คนทั่วไปปรารถนา มีทรัพย์ ยศ เกียรติ ไม้ตรี เป็นต้น และสัมปรายิกัตถะ (สัมปรายิกัตถประโยชน์) ประโยชน์ภายหน้า ประโยชน์ขั้นสูงขึ้นไปอันได้แก่ ความมีจิตใจเจริญ งอกงามด้วยคุณธรรมความดี ทำให้ชีวิตนี้มีค่า และเป็นหลักประกันชีวิตในภพหน้า^{๓๘} เช่นเดียวกับแม่เฒ่า ผิวผืน ได้กล่าวว่า “ท่านได้ทำหน้าที่เป็นแม่จ๋า (ผู้ประกอบพิธีบวงสรวงบูชาปู่เชียงน้อย) ประจำท้องถิ่นแถบหมู่บ้านนี้ เมื่อมีใครจะทำพิธีการบวงสรวงเช่นไหว้ปู่เชียงน้อย จะมาหาท่านเพื่อให้นำพาในการกล่าวคำบูชา และแนะนำข้อปฏิบัติที่ถูกต้องในการทำพิธีเช่นไหว้ เพราะในการทำพิธีที่ถูกต้องนั้น ต้องถามคนแก่คนแกในท้องถิ่น ว่ามีการทำกันมาอย่างไร เพราะในปัจจุบันมีการนำเครื่องเช่นไหว้ ที่แตกต่างจากบรรพบุรุษเคยทำมา หลายครั้งที่ลูกหลานรุ่นหลังได้นำเครื่องเช่นไหว้ตามที่ตัวเองเห็นว่าน่าจะเอามาถวาย แต่จริงแล้วเครื่องเช่นไหว้ที่เป็นเครื่องพาหวาน (ข้าวคลุกน้ำตาลหรือกล้วย) เท่านั้นที่ท่านรับ ส่วนที่เป็นของคาวผู้ที่ได้รับจะเป็นบริวารนายด่านของท่าน”^{๓๙}

ศรัทธาที่เป็นเครื่องมือของคฤหัสถ์ที่ได้รับทั้งประโยชน์ในปัจจุบันและประโยชน์ภายหน้า บุคคลล้วนมีความปรารถนาในประโยชน์สุข ทั้งประโยชน์ในปัจจุบันและประโยชน์ภายหน้า แต่ยังไม่รู้ในหลักของการทำตนให้ได้รับประโยชน์สุขนั้น ว่าควรจะทำกรรมอย่างไร ถึงจะให้ได้ในสิ่งนั้นมา ดังที่อาภวักขได้ทูลถามพระพุทธเจ้าที่ว่า บุคคลละโลกนี้แล้วไปสู่โลกหน้า ทำอย่างไรเล่าจึงจะไม่เศร้าโศก พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “บุคคลอยู่ครองเรือนประกอบด้วยศรัทธา มีธรรม ๔ ประการนี้คือ สัจจะ ธรรม อดิ จาคะ ละโลกนี้ไปแล้วย่อมไม่เศร้าโศก”^{๔๐} ในอรรถกถาได้อธิบายว่าคฤหัสถ์

^{๓๘} ดูรายละเอียดใน อ.จ.นวก. (ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๐-๓๔๔ และ พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๓๐, ๔๓๔.

^{๓๙} สัมภาษณ์ แม่ ผิวผืน, ชาวบ้านหมู่ ๑๐, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๔๐} ดูรายละเอียดใน ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๑-๓๕๔.

ผู้บริโภคมามีศรัทธาเพราะประกอบด้วยศรัทธาที่ก่อให้เกิดกัลยาณธรรม ทั้งปวง เป็นผู้แสวงหาการครองเรือน หรือกามคุณทั้ง ๕ (ผู้ครองเรือน) มีธรรม ๔ อย่างนี้ คือ สัจจะ บุคคลยอมได้รับชื่อเสียง ด้วยคำสัตย์ธรรม ปัญญาที่ได้ด้วยการตั้งใจฟังผู้ตั้งใจฟัง ย่อมได้ซึ่งปัญญาธิมัตถุระขยัน และจาคะผู้ให้ ย่อมผูกไมตรีไว้ได้ เมื่อเขาละโลกนี้และไปสู่อีกโลกหนึ่ง ย่อมไม่เศร้าโศก ผู้ใดมีธรรม ๔ อย่างนี้ เป็นชื่อของเหตุ เหตุแห่งการได้ปัญญาที่เป็นไปในปัจจุบันอันใด และเหตุแห่งความละไปแล้วไม่มีความเศร้าโศก เป็นไปในสัมปรายภพ^{๔๑}

เพราะฉะนั้นข้อความที่กล่าวมาข้างต้น จึงสรุปได้ว่า ความเชื่อและศรัทธาชาวตำบลบ้านเป่า ที่รำลึกนึกถึงคุณความดีของปู่เชียงน้อยแล้ว ก็เป็นไปในฐานะที่เปรียบได้กับ เป็นเครื่องมือพัฒนาบุคคลผู้อยู่ครองเรือน ที่ปู่เชียงน้อยได้ทำเป็นแบบอย่าง ให้ระลึกถึงแล้วน้อมนำเครื่องสักการะมากราบไหว้ เพื่อเป็นการแสดงถึงการสักการะด้วยอามิสบูชา ด้วยเหตุที่ท่านมีการประพฤติปฏิบัติ อันเป็นแบบอย่างในเรื่องของการประกอบคุณงามความดีจนทำให้ได้รับทั้งทิฏฐิธัมมิกัตถประโยชน์ และสัมปรายิกัตถประโยชน์ คฤหัสถ์ที่เป็นผู้ครองเรือน ควรมีศรัทธา ที่ก่อให้เกิดกัลยาณธรรมทั้งปวงอันมีธรรม ๔ อย่าง คือ สัจจะ ธรรม ธิติจาคะ ที่ได้กระทำแล้วในปัจจุบันอย่างสม่ำเสมอ และสมบูรณ์ด้วยความบริสุทธิ์ เมื่อเขาละจากโลกนี้ไปโลกอื่น จึงไม่เศร้าโศกเสียใจ เพราะบุคคลเกิดศรัทธา จึงทำให้กระทำความในธรรมอันดีงาม ได้กระทำทางแห่งความดี เพื่อไปสู่อีกโลกหนึ่ง ที่เป็นสุข ซึ่งแตกต่างจากบุคคลส่วนมาก ที่มีความคิดเห็นว่าผลของความสุখনั้น เกิดจากการมีทรัพย์เป็นจำนวนมากเท่านั้น แต่แท้จริงแล้วหลังความตายในทางพระพุทธศาสนานั้น สิ่งที่จะนำสุขมาให้เมื่อยังมีชีวิตอยู่ และติดตัวไปหลังความตายนั้นคือ ผลของกรรมดีและชั่ว อันเป็นผลของกรรมที่เกิดจากการกระทำของบุคคล กรรมทุกอย่างที่นรชนสั่งสมไว้แล้ว ย่อมมีผลเสมอไป ขึ้นชื่อว่ากรรมแม้จะเล็กน้อย ที่จะไม่ให้ผลเป็นอันไม่มี

๔.๓.๓ สามัคคีธรรม

การที่ชาวตำบลบ้านเป่า ได้รวมตัวกันเป็นหมู่ใหญ่ แล้วประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการบูชาปู่เชียงน้อย โดยแสดงออกทางกายให้เห็นถึงความป็นหนึ่งใจเดียวกัน (Unity as One) มีความช่วยเหลือเกื้อกูลกันตั้งแต่เริ่มต้นจนจบงาน ถือว่าชาวตำบลบ้านเป่า มีสามัคคีธรรมตามครรลองของประเพณีดั้งเดิมของชาวอีสาน ที่มีการรวมตัวกันเพื่อประกอบพิธีกรรมในการเซ่นไหว้บูชาบรรพบุรุษ ที่เป็นหลักความเชื่อเก่าแก่จนกลายเป็นวัฒนธรรมของชาวอีสานในเรื่อง ผีอีสานกับความเชื่อในการจัด

^{๔๑} ส.ส.อ. (บาลี) ๑๒/๒๖๘.

ระเบียบทางสังคม หรือ กระบวนการสร้างพื้นที่ทางสังคมของผีอีสาน^{๔๒} ซึ่งคติความเชื่อเรื่องผี เป็นคติความเชื่อที่มีอยู่ในปัจเจกชนแต่ละคน ซึ่งพยายามหาคำตอบในปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ผีเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจเหนือธรรมชาติ ที่อยู่เหนืออำนาจการควบคุมของมนุษย์ เมื่อมนุษย์มาอยู่รวมกันเป็นกลุ่มมนุษย์มีความผูกพันกันและได้แสดงพฤติกรรมร่วมกันเกิดเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผี “ผี” ในทัศนคติของชาวบ้านเป็นผีที่มีความสำคัญ ต่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ผีเป็นผู้ให้ความหมายหรืออาจกล่าวได้ว่า ผีเป็นผู้วางกฎเกณฑ์ในการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน ผีเป็นสิ่งที่รู้สึกสัมผัสได้ อาจจะไม่ใช่ด้วยระบบประสาททั้งห้า หากมันเกิดขึ้นด้วยความเชื่อมั่นและศรัทธา ที่ทำให้เกิดตุลยภาพในสังคมระดับชาวบ้าน แม้แต่ในราชสำนักไทยแต่เดิมพิธีกรรมต่าง ๆ ก็มีความเชื่อเรื่องผีเข้าไปปะปนอยู่มาก ความเชื่อเรื่องภูตผีนั้น ผังแนวนอกกับคตินิยมของคนไทยอย่างแน่นแฟ้น ตั้งแต่สมัยอดีต แม้แต่ทางบ้านเมืองก็ยังมีพระราชพิธีเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องภูตผีอยู่ไม่น้อย ในรอบปีหนึ่งๆ เช่น การเซ่นสรวงพระเสื้อเมือง พระทรงเมืองและหลักเมือง รวมทั้งพิธีสอบสวนคดีความสมัยอดีตโดยใช้พิธีลุยไฟ ดำน้ำ เพื่อแสดงความบริสุทธิ์ของจำเลย ซึ่งพิธีกรรมดังกล่าวเป็นความเชื่อในภูตผีวิญญาณทั้งสิ้น แม้แต่สมัยกรุงสุโขทัยซึ่งศาสนาพุทธกำลังเจริญรุ่งเรือง การนับถือผีสาวยังนิยมกันอยู่ ปัจจุบันในท้องถิ่นอีสานบางแห่งความเชื่อเรื่องผีก็ยังมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชุมชนอยู่มาก

สำหรับคนอีสาน ผีคือวิญญาณของผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว หรือที่มีอยู่แล้วโดยไม่ทราบว่ามีมาแต่เมื่อใดหรือมีมาอย่างไร ผีเหล่านี้ประกอบด้วยผีประเภทต่างๆ เช่น ผีนา ผีป่า ผีเขา ผีบ้าน ผีหมู่บ้าน ผีปู่ย่าตายาย ผีฟ้า ผีแดน และผีอื่นๆ หรือแม้กระทั่งผีที่เกิดจากการกระทำของบุคคล เช่น ผีปอบ ความเชื่อเรื่องผีอันเป็นความเชื่อที่มีมาแต่เดิม ผสมผสานกับความเชื่อในพระพุทธศาสนา จนแทบจะแยกกันไม่ออกว่าพิธีกรรมใดเกิดจากความเชื่อในพระพุทธศาสนา หรือพิธีกรรมใดเกิดจากความเชื่อเรื่องผี ความเชื่อเรื่องผีของชาวอีสานเข้ามาผูกพันในการประกอบอาชีพ ซึ่งว่ามีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของชาวอีสาน การทำนาอันเป็นอาชีพที่ขึ้นอยู่กับสภาพของธรรมชาติดินฟ้าอากาศ จะได้ผลหรือไม่ได้ผลขึ้นอยู่กับธรรมชาติและสิ่งที่มีหน้าที่มีความสำคัญต่อการทำนาก็คือน้ำ น้ำที่ได้จากน้ำฝน ซึ่งชาวอีสานเชื่อว่าผีเป็นผู้คอยบันดาลให้ฝนตก ฝนจะตกต้องตามฤดูกาลหรือไม่ มีน้ำเพียงพอหรือไม่ ขึ้นอยู่กับอำนาจดลบันดาลของผีแดน ก่อนลงมือทำนาเมื่ออย่างเข้าฤดูฝนจึงต้องมีพิธีกรรมขอฝนจากผีแดน เพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล มีน้ำมากพอที่จะได้ทำนา เมื่อได้น้ำฝนแล้ว ก่อนลงมือหว่านข้าวกล้าก็จะมีพิธีไหว้ผีระจำที่นา หรือที่ชาวบ้านเรียกว่าผีตาแฮก เพื่อข้าวกล้าจะได้เจริญออก

^{๔๒} Piyaluk Potiwan, “กระบวนการสร้างพื้นที่ทางสังคมของผีอีสาน”, *กระแสวัฒนธรรม*, file:///C:/Users/pipis/Desktop/%E0%B8%A1/Downloads/72412-Article%20Text-171464-1-10-20161214.pdf [๑๒ มกราคม ๒๕๖๑]

งามไม่ถูกรบกวนจากศัตรูข้าว ได้ข้าวเต็มเม็ดเต็มหน่วย เพื่อความอยู่รอดในการดำเนินชีวิต เมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยวก็มีพิธีสู่ขวัญลานนวดข้าว สู่ขวัญข้าวเพื่อเป็นสิริมงคลมีข้าวได้พอกินตลอดปี ก่อนที่จะถึงฤดูกาลทำนาในปีต่อไป ซึ่งล้วนแต่เป็นความเชื่อที่เกี่ยวกับผีทั้งสิ้น ผีเป็นสัญลักษณ์แทนอำนาจเหนือธรรมชาติที่ชาวอีสานให้ความสำคัญมาก เพราะผีผูกพันอยู่กับการดำเนินชีวิต พอแรกเกิดชีวิตก็ผูกพันกับผีทันที คือมีพิธีการสู่ขวัญเด็กแรกเกิด เพื่อให้ผีที่เชื่อว่าเป็นผีร้ายไม่ให้มาทำลายชีวิตที่จะเติบโตต่อไปในวันข้างหน้า และให้ผีที่ดีมาคุ้มครองปกป้องรักษาให้เป็นคนดีมีความเจริญ มีวิถีทางในการดำเนินชีวิตที่ดีในภายภาคหน้า เมื่อเจริญวัยขึ้นการดำเนินชีวิตตามฮีตตามคอง อันเป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตของชาวอีสานแต่อดีต

ความเชื่อเรื่องผีก็เข้าไปมีบทบาทอยู่มาก ในหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตเมื่อถึงวัยอันควรที่จะมีชีวิตคู่เข้าสู่พิธีแต่งงาน พ่อแม่ฝ่ายหญิงก็จะดูว่าชายที่จะมาเป็นลูกเขย มีความประพฤติเป็นอย่างไร ตามฮีตตามคองหรือไม่ ประพฤติตัวผิดผีหรือไม่ เมื่อพ่อแม่ฝ่ายหญิงพิจารณาเป็นที่พอใจแล้วก็จะจัดให้มีพิธีแต่งงาน ในพิธีแต่งงานนั้นช่วงหนึ่งจะมีพิธีบอกกล่าวผีบรรพบุรุษ ให้ทราบว่าชายหญิงคู่นี้จะใช้ชีวิตร่วมกัน ขออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ผีปู่ย่าตายายจงมารับรู้ มาปกป้องรักษาให้ชีวิตคู่ของคนทั้งสองมีการครองเรือนที่มีแต่ความสุข อย่าให้ความทุกข์มากล้ำกราย แม้ถึงคราวเจ็บป่วยความเชื่อเรื่องผีก็เข้ามาเกี่ยวข้อง โดยชาวอีสานจะพิจารณาจากอาการ จากลักษณะของโรคที่เป็นแยกออกเป็นสองลักษณะคือ โรคที่เกิดจากพยาธิหรือเชื้อโรค นั้นหมายถึง เป็นโรคที่เกิดจากธรรมชาติ ต้องหายามารักษา ซึ่งอาจได้จากสมุนไพรที่มีอยู่ทั่วไปหรือยาจากสาธารณสุข และถ้าไม่ใช่โรคที่เกิดจากธรรมชาติก็เกิดจากการกระทำของภูติผี หรือว่าคนป่วยไปกระทำการอันใดอันหนึ่งที่เป็นการผิดผีมา ก็จะมีวิธีการรักษาอีกแบบหนึ่งคือใช้นางเทียม(ผู้ทรงผีฟ้า) เข้าประทับทรงติดต่อกับผีสอบถามว่าผู้ป่วยได้กระทำการอันใดที่เป็นการผิดผีหรือไม่ ถึงได้สำแดงให้ต้องเป็นไปเช่นนั้น เมื่อทราบจากนางเทียมว่า ผู้ป่วยไปกระทำการอันใดที่เป็นการผิดผี ก็ให้ผู้ป่วยไปแก้ไขตรงจุดนั้น ด้วยการแต่งพิธีกรรมเพื่อขอขมาบูชา เช่นสรวง ซึ่งบางรายก็หายจากการเจ็บป่วยจริงๆ ก็มี อาจเป็นเพราะความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ ที่ทำให้เกิดกำลังใจในการต่อสู้กับโรคร้ายก็เป็นได้ดังที่มีในบทสัมภาษณ์ของนางรัชดา วิญญาณสุข สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเป้า ได้ให้สัมภาษณ์ว่า “ในส่วนตัวมีความเคารพบูชาเข็ญน้อยมาก เพราะว่ามี ความเกี่ยวข้องโดยเป็นหลานสะใภ้ท่าน ทุกครั้งที่เดินทางไปไหนมาไหนจะต้องมีการบอกกล่าวให้ท่านทราบ เพื่อให้ท่านคุ้มครองให้เดินทางด้วยความปลอดภัย ทำการงานสิ่งใดก็ขอให้

สำเร็จ และได้บ่นท่านในเรื่องสุขภาพของสามีด้วย เพราะว่าสามีกำลังป่วย จึงขอให้ท่านคุ้มครองให้อาการป่วยหายไป”^{๔๓}

อำนาจเหนือธรรมชาติ ที่เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผี ยังเข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตของชาวอีสาน แม้กระทั่งวาระสุดท้ายของชีวิต เมื่อมีคนตายชาวอีสานจะมีพิธีกรรมเกี่ยวกับการส่งวิญญาณของผู้ที่จากไปให้ไปสู่ภพที่มีแต่ความสงบสุข ดินแดนที่ชาวอีสานเชื่อว่าจะมีความสุขก็คือสวรรค์ จากความเชื่อที่ว่าถ้าได้ทำบุญให้ผู้ตายแล้ว ผู้ตายจะไปมีสุขอยู่บนสวรรค์น่าจะส่งผลมายังญาติพี่น้องที่อยู่ข้างหลัง คือช่วยให้คลายทุกข์โศกจากการจากไปของญาติที่เสียชีวิต ถึงแม้เขาจะจากไปแต่ก็ไปพบกับความสุขอยู่บนสวรรค์ ซึ่งเป็นดินแดนที่มีแต่ความสุข สงบ สบาย แม้ผู้ตายจะตายไปนานแล้วก็ตาม ชาวอีสานก็ยังมีความเชื่ออาทรต่อผู้ตาย คือยังมีพิธีกรรมในฮีตเดือนเก้า การทำบุญข้าวประดับดินเพื่อเป็นการอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว ให้ยังคงได้รับความสุขอยู่บนสวรรค์ โดยเชื่อว่าผีผู้ตายสามารถที่จะรับเอาส่วนบุญนี้ได้

๑) การประกอบพิธีกรรมการบูชาปู่เซียงน้อย เป็นการแสดงถึงการบูชาบุคคลที่ควรบูชา เพราะปู่เซียงน้อยเป็นบุคคลผู้ทำความดีมาก่อน ซึ่งตรงกับหลักมงคลชื่อว่า ปุชา จ ปุชเนยานัน เอตมมุงคลมุตตมัม แปลว่า การบูชาบุคคลที่ควรบูชาเป็นมงคล (สิ่งดีงาม) อย่างยิ่ง ดังปรากฏในเรื่องประวัติทั้งของปู่เซียงน้อยที่กล่าวว่า เมื่อปู่เซียงน้อยและภรรยา ได้หลบหนีภัยสงครามออกจากบ้านตาดโตนเข้าป่าดงลึก พอแน่ใจว่าปลอดภัยแล้ว จึงได้ปลูกบ้านพักอาศัยที่กลางดงป่าหินโงม ตรงที่เป็นตำบลเก่าปู่เซียงน้อยทุกวันนี้ (ปัจจุบันก็มีวัดปู่เซียงน้อย-ยาตีปรากฏแก่สายตาลูกหลาน) พอมาใช้ชีวิตแบบชาวป่า ปู่เซียงน้อยท่านก็ได้ถือศีลกินเจไม่กินอาหารที่ปรุงด้วยเลือดเนื้อ ท่านเป็นผู้ที่มีภูมิจิต ภูมิธรรม มีเมตตาบารมีสูง ท่านสามารถเอาชนะใจคนทั้งหลาย แม้แต่สัตว์ที่ดุร้าย เช่น ช้าง เสือ ท่านยังสามารถโน้มน้าวจิตวิญญาณให้มาเป็นบริวารห้อมล้อมท่านได้ ในยามอัปจนถึงจะต้องหนีเข้าป่า แต่ก็เป็นการถอยแบบมีศักดิ์ศรี มานเป็นผู้มีประวัติอันดีงาม มีจิตเป็นกุศล ศรัทธาสัมมาทิฐิแน่วแน่ มั่นคงต่อทางกุศล เป็นบุคคลสำคัญที่ควรแก่การสรรเสริญ และควรที่อนุชนรุ่นหลังจะให้ความสำคัญและศึกษาเอาเยี่ยงอย่าง เป็นปูชนียบุคคลที่ควรแก่การเคารพกราบไหว้บูชา และประวัติปู่เซียงน้อยที่กล่าวไว้ว่าปู่เซียงน้อย เกิดที่บ้านโสกคลอง อำเภอกษัตริย์บุรินทร์ จังหวัดชัยภูมิ แต่งงานแล้วมีลูก ๑ คน ได้ย้ายจากบ้านเดิมมาอยู่ที่บ้านตาดโตน ปู่เซียงน้อยเกิดคนละสมัยกับปู่เซียงน้อย หลังจากปู่เซียงน้อยได้เสียชีวิตแล้วประมาณ ๒๐ ปี จึงมีเรื่องปู่เซียงน้อยปรากฏขึ้น โดยมีผู้เล่าประวัติว่า เมื่อปู่เซียงน้อยกับสามีและลูกตั้งรกรากอยู่บ้านตาดโตน ก็อยู่ร่วมสุขร่วมทุกข์เรื่อยมาจนแก่เฒ่า ตอนหลังสุด ปู่เซียงน้อย

^{๔๓} สัมภาษณ์ รัชดา วิญญาสุข, สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเป่าม, ๘ มกราคม ๒๕๖๒.

เกิดล้มป่วยเป็นไข้ ล้มหมอนนอนเสื่อลุกไปไหนมาไหนไม่ได้เป็นเวลาแรมปี ยาอะไรก็ช่วยไม่ได้หมอก็ค
 หมดปัญญา นอนรอดวันตาย คืนหนึ่งปู่เซียงน้อยฝันไปว่าปู่เซียงน้อยถามว่า อยากหายหรืออยากตาย
 ปู่เซียงน้อยตอบว่าอยากหาย ยังไม่อยากตาย เพราะยังไม่ได้สร้างบุญกุศลพอเพียง อยากอยู่ทำบุญทำ
 กุศลเสียก่อน จะตายจริงก็ไม่ว่า ปู่เซียงน้อยเลยบอกว่า ถ้าอยากหายให้เข้าไปจำศีลภาวนาที่บ้านกลาง
 ป่า ซึ่งเป็นบ้านที่ปู่เซียงน้อยเคยอยู่จำศีลภาวนามาก่อนแล้วจะหายป่วย ปู่เซียงน้อยดีใจมากเล่าให้
 ญาติพี่น้องฟัง พร้อมกับบอกให้เขาพาไปที่ปู่เซียงน้อยบอก เพราะความอยากหายญาติพี่น้องจึงห้าม
 เพลไป พอไปถึงชายป่า ปู่เซียงน้อยก็มีเรี่ยวแรงลุกขึ้นมาเองอย่างน่าอัศจรรย์ ผลที่สุดไปถึงบ้านเก่าปู่
 เซียงน้อยเคยอยู่จำศีลภาวนา อยู่อย่างสบายจนสิ้นอายุขัย

นับเป็นประวัติที่น่าสนใจและน่าศึกษา แสดงถึงผลงานแห่งการที่มีจิตเป็นกุศล ศรัทธา
 สัมมาทิฐิแน่วแน่มั่นคง แม้ล้มป่วยอยู่ ห้ามไปบนแคร์ เดินไม่ได้แรมปี ก็กลับสามารถลุกเดินได้ บำเพ็ญ
 เพียรภาวนาจนกลายเป็นผู้ที่ภูมิจิตภูมิธรรมสูง สามารถโน้มน้าวจิตวิญญาณสัตว์ร้ายให้มาเป็นบริวาร
 ดำรงชีพอยู่ในดงสัตว์ร้าย เช่น ช้าง เสือ ได้โดยไม่เป็นอันตราย จึงนับเป็นอานิสงส์ของการถือศีล กิน
 เจ ทานจึงเป็นปูชนียบุคคลอีกผู้หนึ่งที่เราทั้งหลายควรกราบไหว้บูชา^{๔๔}

๒) คติธรรมเรื่องเทพหรือเทวดา หรือเทพเจ้าผู้ดลบันดาลสุขทุกข์ให้แก่มนุษย์ ซึ่งเข้ากันได้
 กับหลักการในพระพุทธศาสนาข้อที่ว่า เป็นอุปปัตติเทพคือเทวดาโดยกำเนิด หมายถึงเทวดาในสวรรค์
 และพรหมทั้งหลาย และความเชื่อเรื่องผีและเทพกับริกรรมอีसान^{๔๕} ซึ่งลักษณะความเชื่อเรื่องผี
 และเทพ เป็นเรื่องที่มีปรากฏค่อนข้างมากในวรรณกรรมอีसानเรื่องสังข์ศิลป์ชัย และมีส่วนเกี่ยวข้องกับ
 กับตัวละครตั้งแต่ต้นจนจบก็อาจกล่าวได้ โดยเริ่มตั้งแต่ยักษ์กุมภภัณฑ์ซึ่งถือว่าเป็นเทพด้วยเช่นกันแต่
 เป็นเทพ (จ้าวของเมืองผี) ของเมืองยักษ์ ดังนั้น ตามความรู้สึกรู้สึกหรือความเข้าใจของคนทั่วไป จึงกล่าว
 ว่ายักษ์ก็คือผีชนิดหนึ่ง ส่วนเทวดามีปรากฏชัดก็ตอนที่มเหสีทั้งแปด ได้อธิษฐานจิตขอลูกกับพระ
 อินทร์ และตอนท้ายของเรื่องที่จบลงด้วยดีก็เพราะเชื่อ และปฏิบัติตามคำแนะนำของพระอินทร์ คือ
 ให้ทุกฝ่ายปฏิบัติตามจารีตประเพณีที่เคยมีมา หลังจากทุกฝ่ายได้ปฏิบัติตามแล้วเรื่องราวก็จบลงด้วยดี
 อันหมายถึงพระยายักษ์กุมภภัณฑ์ก็ได้นางสุมนทากลับไปเป็นภรรยาดั้งเดิม ส่วนพระยาสังข์ศิลป์ชัยก็ได้

^{๔๔} ข้อมูลจากพระมหาวิฑูรย์ สิทธิเมธี, วัดชัยภูมิพิทักษ์ (ผาเก็ง) อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.baanmaha.com/community/threads> - ประวัติปู่เซียงน้อย [๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑].

^{๔๕} ไสวีย์ บำรุงภักดิ์, ชยันต์ บุญทิโยและสมชัย ศรีนोक, “พฤติกรรมความเชื่อของประชาชนในวรรณกรรมเรื่องสังข์ศิลป์ชัย”, **รายงานวิจัย**, (ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๕๑): ๒๕-๒๙.

ปกครองบ้านเมืองโดยธรรม เป็นเหตุให้ประชาชนพลเมืองอยู่เย็นเป็นสุขตลอดไป และในระหว่างดำเนินเรื่องไปตามลำดับนั้น ทั้งผีคือผีดำ ผีแฉก ผีบ้านผีเมือง ฯลฯ ทั้งหมดคือท้าวเวสสุวรรณ ฯลฯ ต่างก็มีบทบาทสำคัญทำให้เรื่องดำเนินไปด้วยดี จากเรื่องที่เล่ามาสามารถกล่าวได้ว่า เป็นการยากที่จะแยกทั้งผีและเทพออกจากกันได้โดยเด็ดขาด เพราะ “ผี” เป็นคำที่คนไทยทั่ว ๆ ไปใช้ในความหมายเหมือนกับ “อมนุษย์” หรือ “ปีศาจ” ส่วนคำว่า “เทพ หรือ เทวดา” หมายถึงเทพเจ้า ซึ่งเป็นคำที่ได้มาจากความคิดเรื่องจักรวาลของ พุทธศาสนาแบบฮินดู หากพิจารณาจากข้อความที่ยกมาดูเหมือนว่าตัวละครที่มีส่วนช่วยให้เรื่องมีสีสันและตื่นเต้นตลอดเรื่องเห็นจะได้แก่ผีและเทพนี่เอง ในหลักความเป็นจริงแล้ว ผีหรือภูตผีเป็นสิ่งที่มนุษย์เชื่อว่าเป็นสภาพลึกลับที่มีอยู่เหนือธรรมชาติ ผีหรือวิญญาณตามความคิดและความเชื่อของคนไทยทั่วไปแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ๒ คือ ผีดีกับผีร้าย ผีดีคือผีที่ตามปกติจะไม่หลอกหลอนใคร แต่ถ้าถูกรบกวนมากหรือคนปฏิบัติไม่ถูกต้อง เช่น ไม่เช่นไหว้ตามประเพณีก็อาจสำแดงตนให้ปรากฏได้ ผีดีมีหลายชั้นหลายระดับ ที่ใกล้ชิดกับมนุษย์ ได้แก่ ผีเรือน ผีบรรพบุรุษ และผีวีรบุรุษ ส่วนผีร้ายคือผีที่เที่ยวหลอกหลอน และสร้างความหวาดกลัวให้แก่มนุษย์ ผีร้ายก็แบ่งออกได้หลายประเภท ได้แก่ ผีตายโหง ผีปอบ ผีกระสือ ผีโหด และผีเปรต ความเชื่อเรื่องภูตผีหรือวิญญาณก็ไปกลมกลืนกับพื้นฐานเดียวกับภาคอื่นด้วย คือคนไทยส่วนมากมีความเชื่อเรื่องผีและเทวดามาก จะเห็นได้จากเมื่อเกิดความเดือดร้อนหรือแก้ปัญหาไม่ตก จะหันไปพึ่งพาท่านเจ้าเหนือธรรมชาติเป็นหลัก ผีและเทวดาจะเข้ามามีบทบาทต่อมนุษย์มากที่สุด เช่นเดียวกับบทสัมภาษณ์ของนายเป่า ฮวดชัยภูมิ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า “ตนเองเป็นลูกหลานของปู่เชียงน้อย เมื่อครั้งที่พ่อกับแม่แต่งงานกันปู่เชียงน้อยเป็นผู้ผูกแขนให้ และก่อนที่จะมาเป็นคนดูแลศาลปู่เชียงน้อยปู่เชียงน้อยที่วัดบ้านเก่าปู่เชียงน้อยนี้ ได้ฝันเห็นศาลท่านว่าไม่มีคนทำความสะอาดดูแลเลย ประกอบกับที่หลานชายป่วยหนัก ไปหาหมอที่ไหนก็รักษาไม่หาย จึงมาขอบารมีปู่เชียงน้อยช่วย หลังจากหลานหายดีแล้วจึงได้มีดูแลศาลของท่าน นำพาผู้คนที่มากราบไหว้ขอพรท่านในเรื่องพิธีการบูชาและคำกล่าว ต่าง ๆ ในเวลาที่เขาเหล่านั้นมาขอพรจากทั้งปู่เชียงน้อย แนะนำในเรื่องพิธีกรรมที่ถูกต้องให้เขาเข้าใจ”^{๔๖}

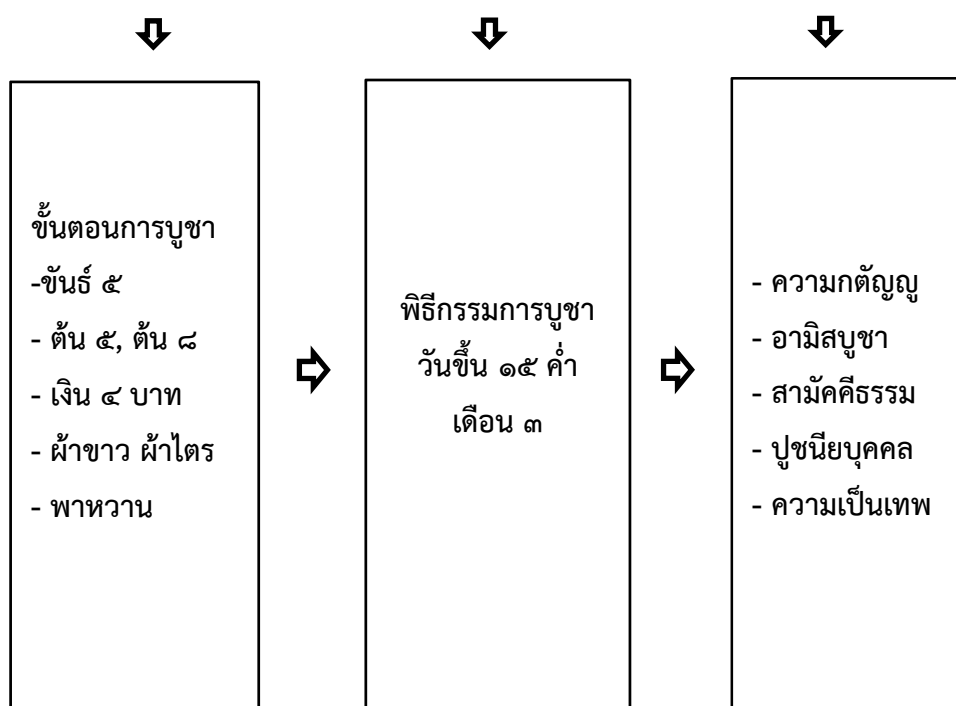
๔.๓ องค์กรความรู้จากการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ทำให้ได้รับองค์ความรู้ที่เกิดจากผลการวิจัย ซึ่งสามารถอธิบายในเชิงพรรณนาความได้ว่า การประกอบพิธีกรรมการบูชาปู่เชียงน้อยของชาวบ้านเป่า ก็เหมือนกับชาวบ้านอื่นๆ ในภาคอีสาน เนื่องจากชาวอีสานส่วนใหญ่ได้ถือเอาคติความเชื่อเดียวกัน หรือพูดอีกนัยหนึ่งได้ว่าชาวอีสานส่วนใหญ่มีคติความเชื่อมาจากรากฐานเดียวกัน โดยสังเกตได้จากการประกอบพิธี

^{๔๖} สัมภาษณ์ เป่า ฮวดชัยภูมิ, ชาวบ้านหมู่ ๑, ๘ มกราคม ๒๕๖๒.

ต่างๆ จะต้องมีการแต่งชั้น ๕ ชั้น ๘ ผ้าขาว ดอกไม้ ธูป เทียน และพาอาหารหวานคาว เพื่อแสดงถึงความเคารพยกย่องและสักการะ เมื่อศึกษาวิจัยแล้วทำให้ทราบถึงคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในการประกอบพิธีการบูชาปู่เซียงน้อยอยู่ ๕ ประการ คือ ความกตัญญูรู้คุณหรือสำนึกในบุญคุณของปู่เซียงน้อยแล้วประกอบพิธีสำคัญให้ เมื่อสำนึกหรือระลึกนึกถึงแล้วจึงได้แต่งเครื่องสักการบูชาถวายทุกปีเรื่อยมาจนทุกวันนี้ ปู่เซียงน้อยเป็นศูนย์รวมใจของชาวบ้านเป่าจึงแสดงออกถึงความสามัคคีต่อกันประกอบพิธีกรรมอันดีงาม ซึ่งเป็นการบูชาบุคคลที่ควรบูชาอันตรงกับหลักการแห่งมงคล ๓๘ ประการนั้น ประการสุดท้ายเป็นเรื่องความว่าปู่เซียงเป็นเทพหรือเทวดาที่คอยปกป้องคุ้มครองดูแลชีวิตของชาวบ้านเป่าตราบจนทุกวันนี้ และสามารถเขียนเป็นผังมโนทัศน์ได้ดังนี้

**คติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปู่เซียงน้อย
ของชาวตำบลบ้านเป่า อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ**

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปู่เซียงน้อยของชาวตำบลบ้านเป่า อำเภอกะษัตราสมบูรณ จังหวัดชัยภูมิ” ผู้วิจัยได้สรุปตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ พิธีกรรมของชาวตำบลบ้านเป่า อำเภอกะษัตราสมบูรณ จังหวัดชัยภูมิ มีความคล้ายคลึงกับชาวไทยในภาคอีสานโดยทั่วไป คือ การเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ เช่น การนับถือผีแถน ผีคำ หรือผีบรรพบุรุษ ผีมหีสักข์ (ผีหอผีโอง) ผีน้ำ ผีป่า ทำให้เกิดประเพณี พิธีกรรม เพื่อให้ผีพอใจ เช่น ในฮีตสิบสอง คองสิบสี่ อันเป็นกฎหมายแบบจารีตประเพณี กำหนดพิธีกรรมต่างๆ จึงมีลักษณะผสมผสานเป็นพุทธศาสนาที่ปะปนกับคติเรื่องผี นอกจากนี้ยังมีลัทธิศาสนาต่างๆ ได้แก่ความเชื่อเกี่ยวกับปู่ด้วง ย่าตี ในพิธีกรรมเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษ ผู้เข้าร่วมพิธีจะต้องเชิญท่านทั้งสองมาเป็นอาจารย์ในพิธีกรรมเสมอ ผู้คนถือว่าท่านคือผู้คุ้มครองสรรพสิ่งในชุมชนเขาภูแลนคาให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุข จะพบศาลปู่ด้วงตั้งกระจัดกระจายอยู่หลายแห่งบนเทือกเขาภูแลนคาจนมีคำกล่าววว่า "ปู่ด้วง เจ้าแห่งขุนเขาภูแลนคา" ส่วนย่าตี เป็นผู้เกิดหลังปู่ด้วงเสียชีวิตแล้วประมาณ ๒๐ ปี ได้ไปจำศีลภาวนา ณ บริเวณที่ปู่ด้วงเคยอยู่และปฏิบัติตนเช่นเดียวกับปู่ด้วง บริเวณนั้นจึงเรียกว่า หมูบ้านเก่าย่าตี ซึ่งอยู่ในเขตอำเภอกะษัตราสมบูรณ

๕.๑.๒ คติธรรมทางพระพุทธศาสนาสะท้อนจากการประกอบพิธีกรรมการบูชาปู่เซียงน้อย เห็นได้ชัดอยู่ ๕ ประการได้แก่ ๑) ความกตัญญูตเวที คติธรรมข้อนี้สังเกตได้จากการกระทำและการแสดงออกของชาวตำบลบ้านเป่า ที่น้อมกายกรรมคือ การแสดงออกทางกายและวจีกรรมคือ การแสดงออกทางวาจา ด้วยกรกล่าวบูชาถึงบุญคุณหรือคุณงามความดีของปู่เซียงน้อย ที่ได้กระทำมาแต่ในอดีต เป็นเหตุให้ชาวตำบลบ้านเป่าได้ทราบและกล่าวขาน ประกอบพิธีกรรมการบูชาด้วยดีเสมอมา ๒) อามิสบูชา เมื่อชาวตำบลบ้านเป่ารำลึกนึกถึงคุณความดีของปู่เซียงน้อยแล้ว ได้ชักชวนเชิญชวนกันนำดอกไม้ ธูปเทียน แต่งขันหมากเบงหรือที่เรียกว่า ต้น ๕ ต้น ๘ ผ้าขาว ผ้าไตร พาทวาน คือ ข้าว

คลุกกล้วยหรือน้ำตาล เป็นต้น เป็นเครื่องสักการบูชาแทนความคิดความเชื่อความศรัทธาที่มีอยู่ภายในจิตใจของชาวบ้าน ๓) สามัคคีธรรม การที่ชาวตำบลบ้านเป่าได้รวมตัวกันเป็นหมู่ใหญ่ แล้วประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการบูชาปู่เซียงน้อยโดยแสดงออกทางกายให้เห็นถึงความเป็นหนึ่งใจเป็นอันเดียวกัน (Unity as One) ช่วยเหลือเกื้อกูลกันตั้งแต่เริ่มต้นจนจบงาน ถือได้ว่าชาวตำบลบ้านเป่า ประกอบด้วยธรรมที่ชื่อว่าสามัคคีธรรม ๔) การประกอบพิธีกรรมการบูชาปู่เซียงน้อย เป็นการแสดงถึง การบูชาบุคคลที่ควรบูชา เนื่องจากปู่เซียงน้อยเป็นบุคคลผู้ทำความดีมาก่อนมีอุปการะและสงเคราะห์ต่อผู้ทำการบนบานศาลกล่าว โดยเฉพาะยาดีเมื่อสมัยมีชีวิตได้สงเคราะห์ชาวบ้านด้วยการรักษาผู้ป่วยจากยาสมุนไพรที่ปู่ด้วงปลูกไว้ในป่า จึงตรงกับมงคลชื่อว่า ปูชา จ ปูชนียาน์ เอตมมงคลมุตตมံ แปลว่า การบูชาบุคคลที่ควรบูชาเป็นมงคล (สิ่งดีงาม) อย่างยิ่ง และ ๕) คติธรรมเรื่องเทพหรือเทวดาหรือเทพเจ้าผู้ดลบันดาลสุขทุกข์ให้แก่มนุษย์ซึ่งเข้ากันได้กับหลักการในพระพุทธศาสนาข้อที่ว่าอุปบัติเทพคือเทวดาโดยกำเนิด หมายถึงเทวดาในสวรรค์และพรหมทั้งหลาย

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยมีประเด็นที่ควรนำมาอภิปรายผล ดังนี้

ประชาชนชาวจังหวัดชัยภูมิในหลายอำเภอ ที่มีความเชื่อต่อปู่เซียงน้อย ในเขตชุมชนตำบลบ้านเป่า อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิตำนั้น โดยที่ชาวบ้านตำบลบ้านเป่าได้มีการจัดงานประจำปีไหว้ปู่ด้วง ยาดี เป็นประจำทุกปีในช่วงวันขึ้น ๑-๓ ค่ำ เดือน ๓ โดยชาวบ้านจะนำเครื่องสักการะ เช่น ดอกไม้ ธูปเทียน พานบายศรี ต้น ๕ ต้น ๘ และผ้าขาว ผ้าไตร ไปกราบไหว้ปู่เซียงน้อย และมีแม่หมอกลำนาคำไหว้บูชา เป็นตัวแทนขอพรให้ลูกหลานอยู่เย็นเป็นสุข ไม่เจ็บไข้ได้ป่วย พื้นที่ตำบลบ้านเป่าเป็นพื้นที่ที่ผู้วิจัยได้ทำการลงพื้นที่สัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลการวิจัย เป็นพื้นที่ที่ปู่ด้วงเคยอาศัยและเป็นที่บำเพ็ญภาวนาของยาดีด้วย ประเพณีการบูชาจะมีเป็นประจำทุกปี และเป็นประเพณีสำคัญที่ลูกหลานต้องสืบทอดกันต่อไป เพราะเหตุที่มีความเคารพในท่านทั้งสองอย่างยิ่ง หลายคนได้นำข้อวัตรปฏิบัติของปู่ด้วงและยาดีมาใช้ในชีวิตประจำวัน จนประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต สอดคล้องกับคุณค่าและประโยชน์ของศรัทธา ในการพัฒนามนุษย์ที่มีมาในพระไตรปิฎก ซึ่งกล่าวไว้ว่า ศรัทธานั้นนับว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าและประโยชน์อย่างยิ่ง ในการพัฒนามนุษย์ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น จากปุถุชนจนกลายเป็นอริยะชนชั้นสูงสุดได้และสามารถหลุดพ้นเป็นอิสระจากวัฏฏทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิง

เพราะฉะนั้น ศรัทธาในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาให้ได้อริยทรัพย์ เมื่อบุคคลมีศรัทธาจึงเท่ากับบุคคลมีทรัพย์หรือคุณงามความดี ได้แก่ ความกตัญญูกตเวที การตอบแทนคุณด้วยอามิสบูชาและความสามัคคี เป็นต้น ทรัพย์ที่ทำให้บุคคลสามารถปลดเปลื้องความยากจนคือความตระหนี่ ความ

เป็นแก้ตัว และขาดความเมตตาได้ ก็เปรียบได้กับทรัพย์ดังที่ได้นำข้อมูลมากล่าวอ้างไว้ในข้างต้นนี้ว่า ศรัทธาในคุณความดี คือทรัพย์ หมายถึงศรัทธาในตถาคต นับว่าเป็นอริยะทรัพย์อันประเสริฐเป็นเครื่องปลื้มใจ เป็นเหตุให้ได้มาคือปัญญา เพราะปัญญาทั้งที่เป็นโลกียะและที่เป็นโลกุตระนั้นสามารถป้องกันระงับและดับทุกข์ได้แก่ ความมีชาติและชรา ฯลฯ และเป็นเครื่องมือพัฒนาบุคคลให้ได้อริยทรัพย์ เมื่อได้ใช้ทรัพย์คือศรัทธาในพระรัตนตรัย จึงทำให้ได้ผลตอบแทนกลับมาคือปัญญา ปัญญานั้นก็จะทำหน้าที่เป็นตัวนำสู่เป้าหมายในที่สุด ศรัทธาในคุณงามความดีจึงนับได้ว่าเป็นเครื่องมือในการพัฒนาให้ได้อริยทรัพย์และศรัทธาเป็นทรัพย์เครื่องปลื้มใจที่ประเสริฐดังนี้ และสอดคล้องกับพระไตรปิฎก ได้กล่าวถึง หลักการของเหตุที่ทำให้เกิดความศรัทธาในเรื่องที่เกี่ยวกับธัมมัมปมาณิกา (ธรรมประมาณ) บุคคลผู้ถือธรรมเป็นประมาณ การที่บุคคลมีความเลื่อมใสในธรรม บุคคลบางคนในโลกนี้เห็นศีล สมာธิ ปัญญาแล้วถือเอาประมาณในศีลเป็นต้นนั้นแล้ว เกิดความเลื่อมใส บุคคลนี้เรียกว่าผู้ถือธรรมเป็นประมาณ เลื่อมใสในธรรม จึงเกิดความชอบใจเลื่อมใส น้อมใจที่จะนับถือ

รายละเอียดที่กล่าวมาข้างต้นอาจสรุปได้ว่า เมื่อบุคคลมีเหตุคือธรรม มีผลคือศรัทธา ศรัทธาในคุณความดีนั้น เป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมาย ดังที่เหล่าปัญญาวัคคีย์เมื่อเกิดศรัทธาในธรรมของพระพุทธเจ้า เพราะถือเอาธรรมในพระพุทธเจ้าแล้ว ไม่ได้หยุดอยู่เพียงแค่ศรัทธาในธรรมเท่านั้น แต่เกิดความสนใจแล้วจึงได้เข้าไปหา นั่งใกล้เงี่ยหูฟังธรรม ว่าพระผู้มีพระภาคจะตรัสเรื่องอะไรแล้วจึงจดจำในธรรม นั้น ๆ นำธรรมนั้นมาพิจารณาในเนื้อความ ความเพ่งพินิจในธรรม เกิดความดียินพอใจเกิดความขยันอดทน ไตร่ตรอง และยอมอุทิศทั้งกายและใจ จึงเกิดปัญญารู้แจ้งธรรม เมื่อได้ฟังธรรมอันเป็นผลแห่งพระอรหัต ก็สามารรถสำเร็จ เป็นพระอรหันต์ได้ในที่สุด สอดคล้องกับพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวว่า ศรัทธาเป็นเครื่องมือให้ได้รับทั้งประโยชน์ในปัจจุบันและประโยชน์ภายหน้า บุคคลล้วนมีความปรารถนาในประโยชน์สุข ทั้งประโยชน์ในปัจจุบันและประโยชน์ภายหน้า แต่ยังไม่รู้ในหลักของการทำตนให้ได้รับประโยชน์สุขนั้น ว่าควรจะทำกรรมอย่างไร ถึงจะให้ได้ในสิ่งนั้นมา ดังที่อาฬวกยักษ์ได้ทูลถามพระพุทธเจ้าที่ว่า บุคคลละโลกนี้แล้วไปสู่อะไร ทำอย่างไรเล่าจึงจะไม่เศร้าโศก

ผู้นำทางวัฒนธรรม อาจเป็นคนธรรมดาสามัญทั่วไปเมื่อยังมีชีวิตอยู่ แต่ต้องเป็นผู้ที่เคยประกอบคุณงามความดี เมื่อยังมีชีวิตผู้นำทางวัฒนธรรม ต้องสามารถรวมกลุ่มคนที่เหมือน และแตกต่างเข้าไว้ด้วยกัน ทำให้คนอยู่ในศีลธรรมจรรยา ช่วยสร้างบรรทัดฐานทางศีลธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม ผู้นำทางวัฒนธรรมยังต้องบูรณาการสังคมได้ จึงเป็นเรื่องยากเกินกว่าคนธรรมดาทั่วไปจะทำได้ ดังนั้น จึงต้องมีกระบวนการทำให้คนธรรมดากลายเป็นเทพ สิ่งเหนือธรรมชาติ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อคุ้มครองสังคมนั้นๆ ผู้นำทางวัฒนธรรมทั้งระดับท้องถิ่น และระดับรัฐล้วนเกิดขึ้นเพื่อรับใช้สังคม เพื่อเป็นศูนย์กลางความเชื่อ และสร้างความสงบสุขให้ท้องถิ่น เพราะความสงบสุขของผู้คนในสังคมไม่ได้

ขึ้นอยู่กับอำนาจส่วนกลาง แต่ขึ้นอยู่กับสิ่งเหนือธรรมชาติที่คนในสังคมนั้นๆ เคารพนับถือ และเกรงกลัว จึงเป็นบทสรุปเกี่ยวกับตำนานท้องถิ่นเรื่องปู่ดั่งยาดีแห่งภูแลนคา เมืองชัยภูมิได้เป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับโสวีย์ บำรุงภักดิ์, ชัยนต์ บุญพิโย และ สมชัย ศรีนอก, ได้กล่าวไว้ในเรื่อง “พฤติกรรมความเชื่อของประชาชนในวรรณกรรมเรื่องสังข์ศิลป์ชัย” เกี่ยวกับเรื่องความเชื่อเรื่องผีและเทพกับวรรณกรรมอีสานว่า ผีหรือภูตผีเป็นสิ่งที่มนุษย์เชื่อว่าเป็นสภาพลึกลับที่มีอยู่เหนือธรรมชาติ ผีหรือวิญญาณตามความคิด และความเชื่อของคนไทยทั่วไป แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ผีดีกับผีร้าย ผีดีคือผีที่ตามปกติจะไม่หลอกหลอนใคร แต่ถ้าถูกรบกวนมากหรือคนปฏิบัติไม่ถูกต้อง เช่น ไม่เช่นไหว้ตามประเพณีก็อาจสำแดงตนให้ปรากฏได้ ผีดีมีหลายชั้นหลายระดับ ที่ใกล้ชิดกับมนุษย์ ได้แก่ ผีเรือน ผีบรรพบุรุษ และผีวีรบุรุษ ส่วนผีร้ายคือผีที่เกี่ยวหลอกหลอน และสร้างความหวาดกลัวให้แก่มนุษย์ ผีร้ายก็แบ่งออกได้หลายประเภท ได้แก่ ผีตายโหง ผีปอบ ผีกระสือ ผีโขมด และผีเปรต ความเชื่อเรื่องภูตผีหรือวิญญาณ ก็ไปกลมกลืนกับพื้นฐานเดียวกับภาคอื่นด้วย คือ คนไทยส่วนมากมีความเชื่อเรื่องผีและเทวดามาก จะเห็นได้จากเมื่อเกิดความเดือดร้อนหรือแก้ปัญหาไม่ตก จะหันไปพึ่งพาอำนาจเหนือธรรมชาติเป็นหลัก ผีและเทวดาจะเข้ามามีบทบาทต่อมนุษย์มากที่สุด

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปู่เชียงน้อยของชาวตำบลบ้านเป่า อำเภอกษัตริย์สมุทร จังหวัดชัยภูมิ” มีประเด็นสำคัญที่ใช้เป็นข้อเสนอแนะ ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะทางวิชาการ

คติธรรมในชุมชนท้องถิ่นโดยทั่วไปในภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสาน ส่วนใหญ่แล้วมีความสัมพันธ์ สอดคล้องและใกล้เคียงกับคติธรรมในพระพุทธศาสนา ดังนั้น เมื่อได้ศึกษาวิจัยเรื่องคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีการบูชาปู่เชียงน้อยของชาวตำบลบ้านเป่า อำเภอกษัตริย์สมุทร จังหวัดชัยภูมิแล้ว ทำให้มองเห็นความจำเป็นและสำคัญในการดำรงอยู่ของคติธรรมคำสอนอื่นๆ ที่มีอยู่ในแต่ละชุมชน เห็นควรที่ผู้นำพระสงฆ์และผู้นำชุมชนจะต้องร่วมมือกันศึกษาและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อดึงเอาแก่นของคติธรรมและคติความเชื่อในชุมชนนั้น มาเป็นแกนหลักในการพัฒนาชุมชนให้กลายเป็นชุมชนที่มีการพัฒนาอย่างยั่งยืนตลอดไป

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

๒.๑) ควรมีการวิเคราะห์หลักการหรือแนวคิด เกี่ยวกับการศึกษาสภาพปัจจุบันและวิถีกรรมบูชาปู่เชียงน้อย ในท้องที่อื่นของจังหวัดชัยภูมิว่ามีความแตกต่างกันหรือไม่

๒.๒) ควรมีการการนำคตินิยมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีการบูชาเจ้าพ่อพญาแลซึ่งท่านก็เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวชัยภูมิเคารพเช่นกัน มาทำการศึกษาว่ามีความเหมือนหรือแตกต่างกับคตินิยมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีการบูชาปู่เซียงน้อยหรือไม่

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับสยามรจนเตปิฎก ๒๕๒๕. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

_____. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๙๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏ

ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปกรณวิเสสภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาปกรณ์วิเสโส. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๙.

_____. อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาอรรถกถา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬา

ลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

_____. ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาฎีกา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ

ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. พิธีกรรมและประเพณี. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุม

สหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๒

_____. ประเพณีและวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่ง

ประเทศไทย, ๒๕๕๒.

กิ่งแก้ว อัดถากร. “ลักษณะพิธีกรรมในสังคมไทย”. ในเอกสารการสอนชุดไทยคหศึกษา: อารยธรรม

หน่วยที่ ๖-๑๑. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๒๓.

จรัส พยัคฆราชศักดิ์. เอกสารการสอนไทยคหศึกษา ศาสนา และลัทธิในท้องถิ่น. มหาสารคาม:

ปริดาการพิมพ์, ม.ป.ป.

- จิราภรณ์ ภัทรภาณุภัทร. **สถานภาพการศึกษาเรื่องคติความเชื่อของไทย**. กรุงเทพมหานคร: โครงการไทยศึกษาฝ่ายวิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘.
- จำนงค์ ทองประเสริฐ. **ปรัชญาประยุกต์ ชุดอินเดีย**. กรุงเทพมหานคร: ต้นอ้อ จำกัด, ๒๕๓๙.
- दनัย ไชโยธา. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส. พรีนติ้งเฮาส์, ๒๕๔๓.
- ทัศนีย์ ทานตวณิช. **คติชาวบ้าน**. ชลบุรี: ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน, ๒๕๒๓
- เทพพร มังธานี. **มงคล ๓๘ ประการ**. กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง, ๒๕๔๑.
- ธวัช ปุณโณทก. **วัฒนธรรมพื้นบ้าน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐.
- _____ . **ผีป่า: ความเชื่อ ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ ๘**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๔๒.
- นันทนา ชุนภักดี. **การวิเคราะห์ความเชื่อของชาวไทยในสวัสดิรักษา**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๐.
- บุญมา จิตจรัส. **มงคล ๓๘ ประการ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๓.
- บุญยงค์ เกศเทศ. **ผีป่าดงภู เจ้าปู่ขุนน้ำ**. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๐.
- ประมวล ดิกคินสัน. **การศึกษาในด้านมานุษยวิทยา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แพร่พิทยาอินเตอร์เนชั่นแนล, ๒๕๑๒.
- ประสาน ทองภักดี. **ระบบการศึกษาของพระพุทธเจ้า**. กรุงเทพมหานคร: ดำรงการพิมพ์, ๒๕๒๐.
- ปิ่น มุทุกันต์. **คำบรรยายพุทธศาสตร์ ภาค ๓**. กรุงเทพมหานคร: คลังวิทยา, ๒๕๐๐.
- _____ . **มงคลชีวิต ภาค ๑**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๐๒.
- _____ . **มงคลชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คลังพิทยา, ๒๕๓๗.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- _____ . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ). **กฎแห่งกรรม เลือกเกิดได้ ถ้าตายเป็น**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: กรีน-ปัญญาญาณ, ๒๕๕๑.
- พระยาอนูมานราชชน. **วัฒนธรรมไทยและธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ของไทย**. กรุงเทพมหานคร: คลังวิทยา, ๒๕๑๔.
- _____ . **เรื่องเกี่ยวกับประเพณีไทย (เนื่องในเทศกาลตรุษสารท)**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แพร่การช่าง, ๒๕๐๔.

พระราชวรมณี (ประยูรท์ ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๔.

กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

พระสมชาย ฐานวุฑโฒ. **มงคลชีวิตฉบับธรรมทายาท**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ชมรมพุทธศาสตร์สากล, ๒๕๔๑.

พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ. **คติความเชื่อของชาวอีสาน**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ). **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

ภิญโญ จิตต์ธรรม. **ความเชื่อ**. สงขลา: โรงพิมพ์มงคลการพิมพ์, ๒๕๒๒.

มณี พะยอมยงค์. **ความเชื่อของคนไทย วัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติความเชื่อ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

_____. **วัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติความเชื่อ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

มานิต มานิตเจริญ. **พจนานุกรมใหม่-ทันสมัยสุด**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การพิมพ์พระนคร, ๒๕๑๔.

มานพ นักการเรียน. **พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อมศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

มูลนิธิ ภูมิพล ภิภุ. **สัทนิตีปกรณ์ สุตตมาลา (ฉบับภูมิพล)**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิภูมิพล, ๒๕๒๕.

รัชนิกร เสฎฐ์. **โครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช ๒๕๓๒.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖.

_____. **พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย**. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๒๔.

วิชาการณ์ แสงมณี. **ผีในวรรณคดี**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทธรรมสาร, ๒๕๓๖.

วิทย์ พิณคันเงิน. **ความเป็นมาของมนุษยชาติ**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๑๕.

วิทย์ วิศทเวทย์ และเสฐียรพงษ์ วรรณปก. **พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๓.

ศิริพร ฐิตะฐาน. **แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย**. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๓.

สมิทธ์ สระอุบล. **มานุษยวิทยาเบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียน สโตร์, ๒๕๓๔.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ และปภาณี ฐิติวัฒนา. ศาสนาและความเชื่อในกรุงเทพมหานคร.

กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖.

สาวิตรี เจริญพงศ์. **อินเดียตั้งแต่สมัยโบราณถึงหลังได้รับเอกราช**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

เสฐียรโกเศศ. **ลัทธิศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๑๖.

เสฐียร พันธรังษี. **ศาสนาเปรียบเทียบ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: แพร่พิทยา, ๒๕๑๓.

_____. **ศาสนาโบราณ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

แสง จันทร์งาม. **ศาสนศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๔.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราช

วิทยาลัย, ๒๕๒๔.

สุเทพ สุนทรเกษม. **สังคมวิทยาหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**. กรุงเทพมหานคร: สมาคม

สังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๑.

สุพัตรา สุภาพ. **สังคมและวัฒนธรรม ค่านิยมครอบครัวศาสนาประเพณี**. กรุงเทพมหานคร: ไทย

วัฒนาพานิชย์, ๒๕๒๐.

สุภณ สมจิตศรีปัญญา. **ฝึบอบ: ความเชื่อ ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ ๘**.

กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๔๒.

สุมิตร ปิติพันธ์. **ศาสนาและความเชื่อไทดา ในสิบสองจุไท สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม**.

กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕.

สุนทร ณ รังษี. **ปรัชญาอินเดีย: ประวัติและลัทธิ**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **นวโกวาท**. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๙.

สมปราชญ์ อัมมะพันธ์. **ประเพณีและพิธีกรรมในวรรณคดีไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: โอ

เดียนส์โตร์, ๒๕๓๖.

หลวงวิจิตรวาทการ. **ศาสนาสากล เปรียบเทียบศาสนา ลัทธิและปรัชญาต่าง ๆ ทั่วโลก**. พระนคร:

โรงพิมพ์ลูก ส.ธรรมภักดี, ๒๕๑๑.

อานันท์ กาญจนพันธ์. **พิธีกรรมการเลี้ยงผีเมืองลำปาง**. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัย

ธรรมาธิราช, ๒๕๔๑.

อุดม เขยกิจวงศ์. **ประเพณีพิธีกรรมท้องถิ่นไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๕.

อุทัย หิรัญโต. **สารานุกรมศัพท์สังคมวิทยา-มนุษย์วิทยา**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนส์โตร์, ๒๕๒๖.

อภิวัฒน์ โปธิสาร. **สารัตถะคติความเชื่อและพิธีกรรมลาวโซ่ง**. มหาสารคาม: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๒.

อมรา พงศาพิชญ์. **พุทธศาสนาชาวบ้าน: ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย**. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๔.

_____. **วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์: วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

(๒) ดุษฎีนิพนธ์/วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์:

เกรียงไกร ผาสุดะ. “แนวคิดเชิงปรัชญาในพิธีกรรมลำทรง ในเขตอำเภอมัญจาคีรีและอำเภอยะผิน จังหวัดขอนแก่น”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑.

จตุพร ไชยทองศรี. “การศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อผู้ปู่ตาคือसानและความเชื่อผีตายายภาคใต้”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๔.

จรรยาศรี ลิ้มสัจจา “การศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบ ความเชื่อและการปฏิบัติทางด้านศาสนาของคนในสังคมเมือง: ศึกษาเฉพาะกรณีชาวพุทธและชาวมุสลิมในชุมชนกิ่งเพชร กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๘.

ดลมนรรจ์ บากา. “การศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบความเชื่อทางศาสนาและผลกระทบที่มีต่อระบบสังคม เศรษฐกิจ และแนวทางการดำเนินชีวิตของชาวพุทธและชาวมุสลิมในชนบท: ศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอสู่โขงป่าติ จังหวัดนราธิวาส”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษา มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๓.

ชลอ บุญช่วย. “ความเชื่อที่ปรากฏในพิธีกรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนอำเภอเมือง จังหวัดสงขลา”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, ๒๕๓๐.

พระครูเมตตาภิตติวิมล. “การศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อในประเพณีฮตสรงของชาวตำบลป่าสังข์ อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระมลิ กิตติปาโล. “ความสำคัญของครัทธาในคำสอนของพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระมหาประคักดิ์ อคฺคปณฺโญ (ซึ่งแสง). “ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์กับกฎแห่งกรรมของชาวพุทธไทยในปัจจุบัน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

พระมหาหวมวด สุกกธมฺโม. “ศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องความเคารพในพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๔๗.

ยุทธภักดิ์ เตชะแก้ว. “พิธีกรรมและระบบความเชื่อการลาผีฟ้าในภาคอีสาน”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๐.

วิญญู ผลสวัสดิ์. “พิธีกรรมการเลี้ยงผีบรรพบุรุษของชาวผู้ไทย ตำบลคำชะอี อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ๒๕๓๖.

สถาพร ศรีสังข์. “การประสมประสานทางสังคม-วัฒนธรรมไทยพุทธ และไทยมุสลิมที่ปรากฏในการเล่นล้อแห่งของอำเภอกันตัง จังหวัดตรัง”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒสงขลา, ๒๕๓๓.

สมสวัสดิ์ เตชพฤทธินันท์. “ความรู้ ความเชื่อ และพฤติกรรมเรื่องกฎแห่งกรรมของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในกรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาสถิติประยุกต์และเทคโนโลยีสารสนเทศ คณะสถิติประยุกต์**. บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๓.

(๓) รายงานวิจัย:

โสวิทย์ บำรุงภักดิ์ ชยันต์ บุญพิโย และสมชัย ศรีนอก. “พฤติกรรมความเชื่อของประชาชนในวรรณกรรมเรื่องสังข์ศิลป์ชัย”. **รายงานวิจัย**. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๕๑): ก.

(๔) บทความ:

นิวัฒน์ หนองเกษม. “ความเชื่อเรื่องผีปู่ตาภาคอีสาน กรณีศึกษาบ้านครบุรี ตำบลครบุรีใต้ อำเภอครบุรี จังหวัดนครราชสีมา”. **วารสารมนุษยศาสตร์ ฉบับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง**. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๘): ๘๘.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. “สวดมนต์ผีไม่หลอก-เทวดารัก จากคอลัมน์ รื่นรม ร่มเยศ” **มติชน**. ฉบับที่ ๕ (๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๕): ๘.

(๕) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

เกสรบัว อุบลสรรค์. “ศาลปู่เชียงน้อย แห่งวัดผาเกิ้ง”. วารสารเมืองโบราณ. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: เว็บไซต์ <http://www.muangboranjourn.com> [๑๐ มกราคม ๒๕๖๑].

Piyaluk Potiwan, “กระบวนการสร้างพื้นที่ทางสังคมของผีอีสาน”, กระแสวัฒนธรรม, file:///C:/Users/pipis/Desktop/%E0%B8%A1/Downloads/72412-Article%20Text-171464-1-10-20161214.pdf [๑๒ มกราคม ๒๕๖๑].

พระมหาวิฑูรย์ สิทธิเมธี. “วัดชัยภูมิพิทักษ์ (ผาเกิ้ง) อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ”. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.baanmaha.com/community/threads-ประวัติปู่เชียงน้อย> [๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑].

(๖) สัมภาษณ์/สนทนากลุ่ม:

สัมภาษณ์ กิตติพงษ์ ดาวเรือง, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓, ๘ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ คำมาย อาสารณะ ชาวบ้านหมู่ ๑๗, ๘ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ จำปี คงชำนาญ, ร่างทรงปู่เชียงน้อย/ชาวบ้านหมู่ ๑๐, ๑๗ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ ชญานภัช บุญโชค, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๑๗, ๘ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ แถม พึ่งพรหม, ชาวบ้านหมู่ ๑๐, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ ทองคำ ปาลา, ชาวบ้านหมู่ ๑๐, ๑๗ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ ทองปาน มานาเสียว, ชาวบ้านหมู่ ๑๐, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ เป้า ผิวผืน, ชาวบ้านหมู่ ๑๐, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ เป้า ฮวดชัยภูมิ, ชาวบ้านหมู่ที่ ๑, ๘ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ เปลี้น พุทธสอน, ปราชญ์ชาวบ้านตำบลบ้านเป้า, ๘ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ พลภัทร มังกร, ชาวบ้านหมู่ ๑๖, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ รัชดา วิญญาสุข, สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเป้า, ๘ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ เจริญ เย็นรำ, ชาวบ้านหมู่ ๑๗, ๘ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ วีรพล รัศมีพันธ์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๖, ๗ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ ศรีนวล ประเสริฐวงษ์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๑๒, ๑๗ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ สว่าง เครือน้ำคำ, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๑, ๑๗ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ สંગวาล แต่งแดน, ชาวบ้านหมู่ ๓, ๘ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ สุทัศน์ พันพะสุข, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๙, ๑๗ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ สุรศักดิ์ จำนงชอบ, ปราชญ์ชาวบ้านตำบลบ้านเป้า, ๗ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ สมจิตร มังกร, กำนันตำบลบ้านเป้า, ๗ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ สมพาน ดิเรกศรี, ประชาชนชาวบ้านตำบลบ้านเป้า, ๑๗ มกราคม ๒๕๖๒

สัมภาษณ์ สมศักดิ์ ดิเรกศรี, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๕, ๘ มกราคม ๒๕๖๒.

๒. ภาษาอังกฤษ

1. Secondary Sources

(I) Books:

SGF. Brandon. *A Dictionary of Comparative Religion*. Great Britain London & rescot.
n.d., 2003.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

- หนังสือขอความร่วมมือเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาวิจัย
- หนังสือขอสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น (บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น) โทร ๐๘๘-๗๖๐-๐๓๓๐

ที่ ศธ ๖๓๓๒.๑/๖๗๘

วันที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความร่วมมือเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาวิจัย

เรียน/เจริญพร ผศ.ดร.ประยูร แสงใส

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระวันนี ขนดีพล รหัสประจำตัวนิสิต ๕๘๐๕๔๐๕๐๒๕ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การศึกษาคติ
ธรรมทางพระพุทธศาสนาในพิธีกรรมการบูชาปูเชียงน้อยของชาวบ้านเป่า ตำบลบ้านเป่า อำเภอ
เกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ” มีคณะกรรมการควบคุมคุชฎิพนธ์ ดังนี้ คือ ๑) รศ.ดร.โสวิทย์
บำรุงภักดิ์ ๒) พระมหาดาวสยาม วชิรปณฺเฑ, ผศ.ดร.

เพื่อให้งานศึกษาวิจัยของนิสิตมีคุณภาพด้านวิชาการและถูกต้องตามหลักการวิจัย
บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นบุคคลผู้มีความรู้ความสามารถและมีความ
เชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาวิจัย จึงเรียน/เจริญพรมมา เพื่อขอความร่วมมือท่านเป็น
ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาวิจัยของนิสิตท่านนี้ด้วย

บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับร่วมมือจากท่านด้วยดี ขอ
อนุโมทนามา ณ โอกาสนี้

(พระโสภณพัฒนบัณฑิต,รศ.ดร.)

รองอธิการบดี วิทยาเขตขอนแก่น

ประธานกรรมการบริหารบัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น

ดร.ดร.ศรีอริยวิงค์ แล้ว
[Signature]

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น (บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น) โทร ๐๘๘๖๖๐-๐๓๓๐

ที่ ศธ ๒๑๓๒.๓/วศษ

วันที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความร่วมมือเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาวิจัย

เรียน/เจริญพร ผศ.ดร.สุวิน ทองปั้น

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระวันนี ขนดีทโล รหัสประจำตัวนิสิต ๕๘๐๕๔๐๕๐๒๕ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "การศึกษาคติ
ธรรมทางพระพุทธศาสนาในพิธีกรรมการบูชาปูเชี่ยน้อยของชาวบ้านเป่า ตำบลบ้านเป่า อำเภอ
เกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ" มีคณะกรรมการควบคุมดูแลวิทยานิพนธ์ ดังนี้ คือ ๑) รศ.ดร.โสวิทย์
บำรุงศักดิ์ ๒) พระมหาคารวสยาม วชิรปญโญ, ผศ.ดร.

เพื่อให้งานศึกษาวิจัยของนิสิตมีคุณภาพด้านวิชาการและถูกต้องตามหลักการวิจัย
บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถและมีความ
เชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาวิจัย จึงเรียน/เจริญพรมา เพื่อขอความร่วมมือท่านเป็น
ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาวิจัยของนิสิตท่านนี้ด้วย

บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับร่วมมือจากท่านด้วยดี ขอ
อนุโมทนา ณ โอกาสนี้

(พระโสภณพัฒนบัณฑิต,รศ.ดร.)

รองอธิการบดี วิทยาเขตขอนแก่น

ประธานกรรมการบริหารบัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น

ตรวจแล้วดำเนินการต่อไปได้

(ผศ.ดร.สุวิน ทองปั้น)

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น (บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น) โทร ๐๘๘-๗๖๐-๐๓๓๐

ที่ ศธ ๖๑๓๒๐.๓/วทศ

วันที่ ๓๓ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความร่วมมือเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาวิจัย

เรียน/เจริญพร ศศ.ดร.จักรพรรณ วงษ์พรทวีณ

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือวิจัย จำนวน ๓ ชุด

ด้วย พระวินัย ชนติพล รหัสประจำตัวนิสิต ๕๘๐๕๔๐๕๐๒๕ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "การศึกษาคติ
ธรรมทางพระพุทธศาสนาในพิธีกรรมการบูชาปูชนียนัยของชาวบ้านเป่า ตำบลบ้านเป่า อำเภอ
เกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ" มีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ดังนี้ คือ ๑) รศ.ดร.โสวิทย์
บำรุงศักดิ์ ๒) พระมหาดาวสยาม วชิรปญโญ, ศศ.ดร.

เพื่อให้งานศึกษาวิจัยของนิสิตมีคุณภาพด้านวิชาการและถูกต้องตามหลักการวิจัย
บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นบุคคลผู้มีความรู้ความสามารถและมีความ
เชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาวิจัย จึงเรียน/เจริญพรมมา เพื่อขอความร่วมมือท่านเป็น
ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาวิจัยของนิสิตท่านนี้ด้วย

บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับร่วมมือจากท่านด้วยดี ขอ
อนุโมทนาฯ ณ โอกาสนี้

(พระโสภณพัฒนบัณฑิต,รศ.ดร.)

รองอธิการบดี วิทยาเขตขอนแก่น

ประธานกรรมการบริหารบัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น

ได้ตรวจสอบแล้ว ออกเอกสาร
วัดป่าสง่างาม สิริธรรมบุรีภัณฑ์ชัยภูมิ

(ผศ.ดร.จักรพรรณ วงษ์พรทวีณ)

ที่ ศธ.๖๖๓๒.๓/๖๖๐

บัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์
วิทยาเขตขอนแก่น อำเภอโคกสี
อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน/เจริญพร

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระวินัย ขุนดีโพธิ์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๐๕๔๐๕๐๒๕ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "การศึกษาคติ
ธรรมทางพระพุทธศาสนาในพิธีกรรมการบูชาปูเชียงน้อยของชาวบ้านเป่า ตำบลบ้านเป่า อำเภอ
เกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ" มีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ดังนี้ คือ ๑) รศ.ดร.โสวิทย์
บำรุงภักดิ์ ๒) พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ, ผศ.ดร.

เพื่อให้งานวิจัยสำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ จึงเรียน/เจริญพรมมา เพื่อขออนุญาตให้นิสิตได้
ขอสัมภาษณ์ เพื่อการวิจัย เรื่อง การศึกษาคติธรรมทางพระพุทธศาสนาในพิธีกรรมการบูชาปูเชียง
น้อยของชาวบ้านเป่า ตำบลบ้านเป่า อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ ครั้งนี้ด้วยโดยข้อมูลที่ได้
จักใช้ประโยชน์ในการวิจัยเท่านั้นไม่มีผลกระทบต่อกันแต่ประการใด

บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับร่วมมือจากท่านด้วยดี ขอ
อนุโมทนา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความเคารพ

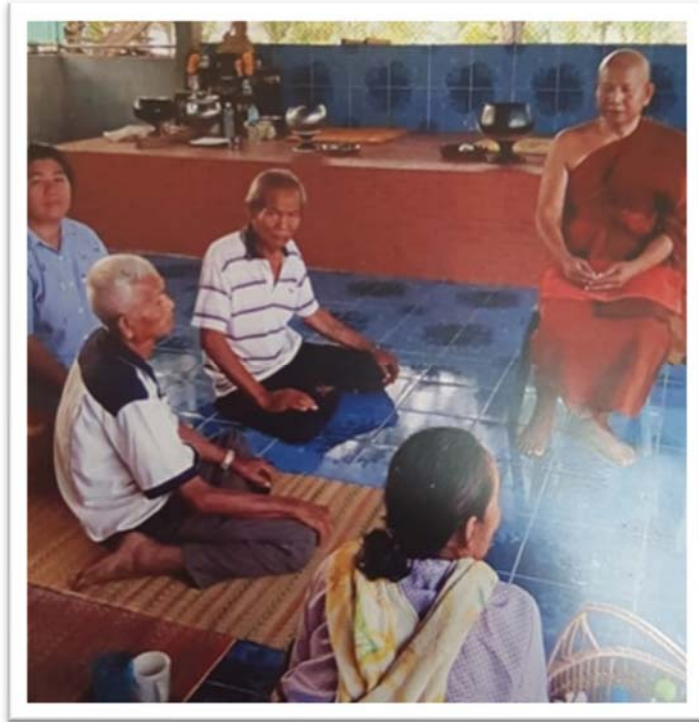
(พระโสภณพัฒนบัณฑิต,รศ.ดร.)

รองอธิการบดี วิทยาเขตขอนแก่น

ประธานกรรมการบริหารบัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น

ภาคผนวก ข

ภาพสัมภาษณ์ และภาพพิธีกรรมบูชาปู่เขียงน้อยของชาวบ้านเป่า จังหวัดชัยภูมิ

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ ฉายา/นามสกุล : พระวันนี ขนติพโล (ขันตีกุล)
- วัน เดือน ปีเกิด : ๓๐ มิถุนายน ๒๕๐๒
- ภูมิลำเนาที่เกิด : บ้านเลขที่ ๑๕๓ บ้านตุมกลาง ตำบลตุมใต้ อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี
- การศึกษา : พ.ศ. ๒๕๑๒. จบประถมศึกษาปีที่ ๔ จากโรงเรียนบ้านตุม
อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี
พ.ศ. ๒๕๒๗. จบการศึกษาผู้ใหญ่ ระดับ ๓ หรือ ม. ๓
อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น
พ.ศ. ๒๕๕๓. จบหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการ
คณะสงฆ์ ปบส. รุ่นที่ ๒ จังหวัดชัยภูมิ
พ.ศ. ๒๕๕๔ สอบได้นักธรรมชั้นเอก (น.ธ. เอก) ที่วัดนครบาล
อำเภอกุฉีชัย จังหวัดชัยภูมิ
พ.ศ. ๒๕๕๔. จบปริญญาตรี สาขาการจัดการเชิงพุทธ
พุทธศาสตรบัณฑิต มจร นครราชสีมา
- ประสบการณ์การทำงาน : พ.ศ. ๒๕๒๘. เป็นครูสอนปริยัติธรรม แผนกธรรม
วัดกุฎีประภาชัยนา บ้านค้ำน้อย
อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น
พ.ศ. ๒๕๕๐. เป็นครูสอนศีลธรรมในโรงเรียน
- อุปสมบท : วันที่ ๒๓ เดือน มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๑ ณ วัดแจ้งสว่างนอก
อำเภอยุมแพ จังหวัดขอนแก่น
- สังกัด : มหานิกาย
- ปีที่เข้าศึกษา : ๒๕๕๘
- ปีที่สำเร็จการศึกษา : ๒๕๖๑
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดบ้านตุมกลาง ตำบลตุมใต้ อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี